

น้ำกับชีวิตไทย

สัญลักษณ์งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันก่อนนี้เราพูดถึงปัญหาว่าเมืองไทยนี้ อีกหน่อยจะแห้ง ไม่มีน้ำเหลือ จะต้องไปซื้อน้ำจากต่างประเทศซึ่งก็อาจเป็นได้ แต่เชื่อว่าจะไม่เป็นอย่างนั้นเพราะว่าถ้าคำนวณดู น้ำในประเทศไทยที่ไหลเวียนนั้น ยังมีอยู่ เพียงแต่ต้องบริหารให้ดี ถ้าบริหารให้ดีแล้ว มีเหลือเฟือ มีตัวเลขแล้ว แต่ว่ายังไม่ได้ไปแยกแยะตัวเลข เหมือนที่ได้แยกแยะตัวเลขของคาร์บอน น้ำนั้นนะ ในโลกมีมาก แล้วที่ใช้จริงๆมันพิเศษ หนึ่งส่วนหมื่นของน้ำที่มีอยู่ อาจไม่ถึง ก็ต้องบริหารให้ดีเท่านั้นเอง เดียวนี้ก็มีปัญหาเกี่ยวกับน้ำ น้ำนี้จะต้องใช้ให้ดี คือน้ำนั้นมีคุณ อย่างที่เราใช้สำหรับบริโภค น้ำสำหรับการเกษตร น้ำสำหรับอุตสาหกรรม ทั้งหมดนี้ต้องใช้น้ำที่ดี หมายความว่า น้ำที่สะอาด

น้ำมีมากในโลก เป็นน้ำทะเลเป็นส่วนใหญ่ซึ่งจะใช้อย่างนี้ไม่ได้แล้ว นอกจากนั้น เดียวนี้ที่กำลังมีมากขึ้นก็คือน้ำเน่า จะต้องป้องกันไม่ให้มีน้ำเน่า น้ำเน่าจะมีอยู่เสมอ แต่อย่าให้น้ำเน่านั้นเป็นโทษมากเกินไป ฉะนั้นนี่เป็นอีกโครงการหนึ่งที่เราจะต้องปฏิบัติ แล้วก็ ถ้าไม่จัดการโดยเร็ว เราก็จะนอนอยู่ในน้ำเน่า น้ำดีจะไม่มีใช้ แม้จะไปซื้อน้ำจากต่างประเทศมา ก็กลายเป็นน้ำเน่าหมด เพราะว่าเอามาใช้โดยไม่ได้ระมัดระวัง

ถ้าเรามีน้ำ แล้วมาใช้อย่างระมัดระวังข้อหนึ่ง และควบคุมน้ำที่เสียอย่างดีอีกข้อหนึ่ง ก็อยู่ได้ เพราะว่า ภูมิประเทศของประเทศไทย "ยังให้" ใช้คำว่า "ยังให้" ก็หมายความว่า ยังเหมาะแก่การอยู่กินในประเทศนี้ไม่ใช่ไม่เหมาะ ประเทศไทยนี้เป็นที่ที่เหมาะสมมากในการตั้งถิ่นฐาน แต่ว่าต้องรักษาเอาไว้ไม่ทำให้ประเทศไทย ซึ่งเป็นสวนเป็นนากลายเป็นทะเลทรายก็ป้องกันได้ ทำได้

น้ำกับชีวิตไทย

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยเป็นที่กล่าวถึงกันมาช้านาน และน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ายิ่งต่อมวลมนุษย์ คือสิ่งที่ผูกพันอยู่ในทุกอณูแห่งวิถีชีวิตของคนไทยสืบต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย

น้ำมีบทบาทสำคัญอย่างมหาศาลต่อการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต และการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิต น้ำเป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้น การดำรงอยู่ และการสิ้นสุดของสรรพสิ่ง โดยปรากฏในรูปแบบแห่งพิธีกรรม วัฒนธรรม และประเพณี ทั้งในระดับสูงสุดแห่งองค์พระประมุข และระดับพื้นบ้าน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของพสกนิกรและสังคม จึงได้ทรงริเริ่มโครงการในพระราชดำริชั้นหลายโครงการ อันล้วนแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ายิ่งนี้ไว้เป็นมรดกของคนรุ่นหลัง

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๓๙ คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมฯ จึงได้จัดทำหนังสือ "น้ำกับชีวิตไทย" ขึ้น ด้วยตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ที่ทรงมีต่อปวงชนชาวไทย และเพื่อร่วมเฉลิมฉลองวโรกาสอันเป็นมิ่งมงคลนี้ด้วยความมุ่งหวังว่า หนังสือ "น้ำกับชีวิตไทย" จะมีส่วนช่วยสร้างสำนึกและความเข้าใจในคุณค่าประโยชน์มหาศาลของน้ำที่มีต่อชีวิตคนไทย ในหมู่เยาวชนของชาติและคนไทยทั้งมวล

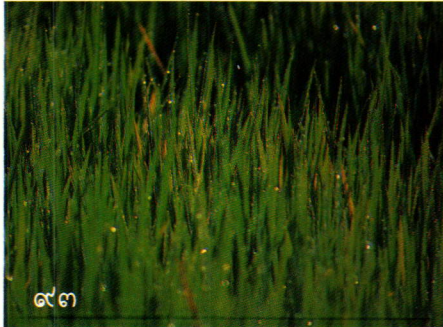
คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมฯ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

สำนักนายกรัฐมนตรี

สารบัญ

๘ บทนำ

๑๒ น้ำ

๒๑ น้ำกับวิถีชีวิต

๒๖ น้ำในวัฒนธรรมและประเพณีไทยโบราณ

๓๑ ชีวิตริมน้ำ

๔๒ ประเพณีพื้นบ้านไทยในสายน้ำ

๕๓ สถานการณ์น้ำ

๑๐๐ ทุกชีวิตไม่อาจขาดน้ำ

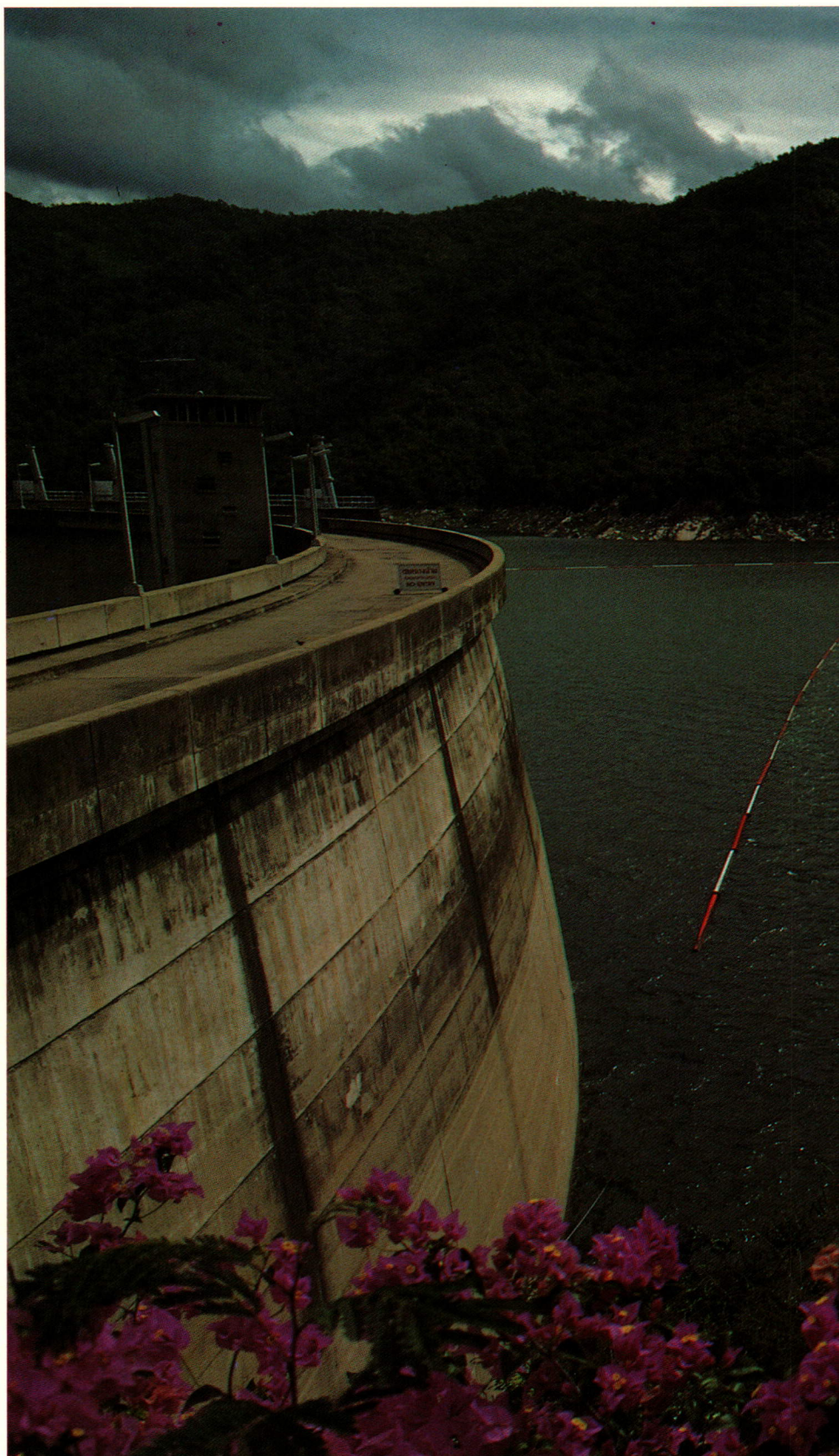
๑๑๑ บทสรุป

บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรม เพราะจำนวนประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งยังคงประกอบอาชีพทางด้านเกษตร พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่ของประเทศเป็นพื้นที่เพาะปลูกนอกเขตชลประทาน ซึ่งอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติอื่น ๆ ในการทำการเกษตร ทำให้พืชได้รับน้ำไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากความผันแปรของปริมาณน้ำฝนในแต่ละช่วงฤดูกาล เช่น เกิดสภาวะฝนแล้งในยามที่ฝนตกน้อย และเกิดอุทกภัยในช่วงที่ฝนตกมากเกินไป ซึ่งทั้งสองประการล้วนแต่ก่อให้เกิดผลเสียต่อพืชผลทางการเกษตรทั้งสิ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเล็งเห็นถึงคุณประโยชน์อย่างมหาศาลของน้ำที่มีต่อการเกษตร และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัส ซึ่งพระราชทานแก่ผู้อำนวยการสำนักงานโครงการพระราชดำริ ในวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙ ณ วังสวนจิตรลดาความว่า ‘...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภคน้ำใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำ คนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้า คนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ...’

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ หรือการชลประทาน ซึ่งเป็นแนวทางที่จะสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นแก่เกษตรกรผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติได้

เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก

การพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่

- *โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ และ ฝายทดน้ำ

- *โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการรักษาดันน้ำลำธาร

- *โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ

- * โครงการระบายน้ำออกจากที่ลุ่ม

- * โครงการบรรเทาอุทกภัย

การดำเนินงานตามโครงการต่างๆ ที่พระราชทานแก่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องนั้น จะเป็นแนวทางให้เจ้าหน้าที่นำไปพิจารณา ศึกษา และวางโครงการโดยละเอียดให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ แต่ถ้าโครงการใด ซึ่งผ่านการศึกษาโดยละเอียดแล้วพบว่าไม่เหมาะสม ส่วนราชการนั้นก็สามารถระงับการก่อสร้างโครงการนั้นได้

การพิจารณาความเหมาะสมในการดำเนินโครงการนั้น จะคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศที่จะดำเนินโครงการเป็นสำคัญ

สิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับสภาพภูมิประเทศคือ สภาพแหล่งน้ำ เช่น สภาพการไหลของน้ำ ขนาดของลำน้ำ นอกจากนั้น ยังต้องคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจ และสังคมประกอบกันไปด้วย

ด้านสภาพทางเศรษฐกิจนั้น จะต้องพิจารณาถึงเงินลงทุนในการก่อสร้างโครงการว่าจะคุ้มค่าและเกิดประโยชน์แก่ราษฎรอย่างแท้จริงหรือไม่ ส่วนในเรื่องของสภาพสังคม จะต้องหลีกเลี่ยงการเข้าไปสร้างประโยชน์ให้คนกลุ่มหนึ่ง โดยสร้างปัญหาให้คนอีกกลุ่มหนึ่งด้วย เหตุนี้จึงพระราชทานพระราชดำริไว้ว่า ราษฎรในหมู่บ้าน ซึ่งได้รับประโยชน์จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาดินโดยให้ความช่วยเหลือผู้ที่เสียประโยชน์ตามความเหมาะสมตามแต่จะตกลงกันเอง เพื่อให้ทางราชการ

สามารถเข้าไปใช้ที่ดินทำการก่อสร้างโดยไม่ต้องจัดซื้อที่ดิน

พระบรมราโชบายนี้ นอกจากจะเป็นการป้องกันปัญหาขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ แล้ว ยังมุ่งหวังให้ราษฎรมีส่วนร่วมกับรัฐบาล และก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในสังคม อีกทั้งยังเป็นการสร้างความรู้สึกหวงแหนที่จะบำรุงรักษาสงครามนั้นๆ ต่อไปด้วย

ในทางปฏิบัติ บางครั้งไม่สามารถดำเนินการตามที่กำหนด ได้ทันตามที่ต่อความต้องการ จึงต้องมีการแก้ไขปัญหาลงไปพลางๆก่อน เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำประเภทอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก อีกทั้งต้องใช้เวลาในการก่อสร้าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กซึ่งเสียค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างไม่มาก และใช้เวลาเพียงปีเดียวก็สามารถสร้างสำเร็จได้ โดยพิจารณาดำเนินการสร้างอ่าง

เก็บน้ำขนาดเล็กให้กับหมู่บ้านยากจนที่ขาดแคลนน้ำเป็นกรณีพิเศษก่อน

สำหรับบริเวณต้นน้ำลำธารของกลุ่มน้ำต่างๆ โดยเฉพาะลำธารที่มีน้ำไหลตลอดปี ก็จะพิจารณาสร้างฝายกักเก็บน้ำต้นน้ำลำธารไว้ เป็นขั้นๆ ตามความเหมาะสม แล้วต่อท่อชักน้ำจากเหนือฝาย หรือชุดร่องน้ำจากเหนือฝาย เพื่อกระจายน้ำให้กับพื้นที่ป่าไม้บริเวณสองฝั่งลำธารนั้นๆ เพื่อให้พื้นดินสองฝั่งมีความชุ่มชื้น เจริญงอกงามเขียวชอุ่มตลอดปี สามารถป้องกันไฟซึ่งหมายถึงไฟป่า ที่มักเกิดขึ้นเป็นประจำในช่วงฤดูแล้งอีกด้วย

ส่วนผลพลอยได้ในด้านการผลิตกระแสไฟฟ้า

นั้น ก็จะพิจารณาติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กบริเวณอ่างเก็บน้ำ หรือ ฝายทดน้ำที่มีลักษณะเหมาะสมเพื่อผลิตและจ่ายกระแสไฟฟ้าให้กับราษฎรในหมู่บ้านชนบทใกล้เคียง

จะเห็นได้ว่า โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อให้เกิดประโยชน์นานัปการแก่ประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านน้ำอุปโภคบริโภค น้ำเพื่อการเพาะปลูก ผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่สำคัญ และประโยชน์ด้านอื่นๆ อีกมากมาย รวมไปถึงเป็นสถานที่เที่ยวพักผ่อนหย่อนใจทั้งของประชาชนในประเทศและนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศอีกด้วย

อ่างเก็บน้ำ แม่ น้ำปิง เหนือเขื่อนภูมิพล

น้ำ

ความเชื่อเดิมที่ว่า น้ำเป็นธาตุหนึ่งในบรรดาธาตุทั้ง ๕ ในโลก (ดิน น้ำ ลม ไฟ) นั้น นักวิทยาศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำว่า ธาตุ และพิสูจน์ว่า น้ำหาได้เป็นธาตุหนึ่งไม่ หากแต่เป็นสารประกอบชนิดหนึ่งที่ประกอบด้วยธาตุไฮโดรเจน ๒ ส่วน ผสมกับธาตุออกซิเจน ๑ ส่วนโดยเกิดปฏิกิริยาทางเคมีและกลายเป็นของเหลวที่มีคุณสมบัติสามารถไหลไปตามแรงดึงดูดของโลก และขังอยู่ในที่ลุ่มต่างๆ เช่น หนอง บึง ลำคลอง แม่น้ำ ทะเล และบางส่วนซึมลงไปขังใต้ดินลึกๆ ตามชั้นต่างๆ

นักวิทยาศาสตร์ยังพิสูจน์พบว่า ในโลกที่เราอาศัยอยู่นี้มีพื้นผิวที่เป็นน้ำอยู่ถึง ๓ ส่วน ส่วนพื้นดินมีเพียง ๑ ส่วน

สภาพของน้ำนั้น ถ้าแบ่งตามลักษณะกายภาพ คือ สี กลิ่น และรส จะแบ่งได้ ๒ ชนิด คือ น้ำจืด และน้ำเค็ม น้ำจืดเป็นน้ำที่ไม่มี สี กลิ่น รส ได้แก่ น้ำในแม่น้ำลำคลอง หนอง บึง ส่วนน้ำเค็มนั้น เป็นน้ำที่มีสีน้ำเงิน มีกลิ่นคาวเกลือ รสเค็ม เพราะมีสารประกอบของเกลือต่างๆ ปนอยู่เป็นจำนวนมาก

น้ำในอุณหภูมิปกติมีสภาพเป็นของเหลว ในอุณหภูมิต่ำจะเดือดระเหยเป็นไอน้ำสู่บรรยากาศ ส่วนในอุณหภูมิต่ำยิ่งย่ำศาเซลเซียสลงไปจะเป็นน้ำแข็ง

จึงเป็นที่ทราบกันดีว่า น้ำเป็นของ

เหลวที่สามารถเปลี่ยนสภาพเป็นของแข็งหรือน้ำแข็งเมื่อทำให้เย็นลง และจะระเหยไปสู่อากาศเมื่อถูกความร้อน คุณสมบัติทางกายภาพของน้ำที่บริสุทธิ์นั้น โดยทั่วไปเป็นของเหลวที่ไม่มีสี มีรสจืดแต่น้ำส่วนใหญ่ที่อยู่ในโลก ในทะเล ทะเลสาบใหญ่ๆ และมหาสมุทรนั้น มีรสเค็ม เพราะมีสารประกอบเกลือทั้งหลาย ละลายแทรกอยู่เป็นจำนวนมาก

เป็นไอน้ำ ไอน้ำที่ระเหยจะตกเป็นฝนกลั่นลงทะเลโดยตรงทุกวัน ส่วนไอน้ำอีกส่วนหนึ่งจะถูกลมพัดพาเข้าไปในพื้นที่ผิวดินของโลก การหมุนเวียนของน้ำในทะเลสู่พื้นดินของโลก และจากพื้นดินของโลกสู่ทะเลดังกล่าว นักวิทยาศาสตร์เรียกว่า 'วัฏจักรของน้ำ' (Hydraulic Cycle)

วัฏจักรของน้ำ เริ่มจากแหล่งน้ำชนิดต่างๆบนพื้นผิวโลก อันได้แก่ มหาสมุทร

นักวิทยาศาสตร์ได้ศึกษาการหมุนเวียนของน้ำจืดที่มีอยู่บนผิวโลก ได้แก่ น้ำในแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง และน้ำบางส่วนที่ไหลซึมแทรกอยู่ในชั้นดินกับน้ำเค็มในทะเล มหาสมุทร ได้ข้อสรุปสั้นๆ คือ

ในวันหนึ่งๆ น้ำทะเลทั่วโลกจะระเหย

ทะเล ทะเลสาบ แม่น้ำลำคลอง เมื่อได้รับความร้อนจากดวงอาทิตย์ ก็จะมีการระเหยกลายเป็นไอน้ำลอยขึ้นสู่บรรยากาศ เบื้องบนในขณะที่ไอน้ำลอยขึ้นสู่บรรยากาศนั้น อุณหภูมิของไอน้ำก็จะค่อยๆ ลดลง ไอน้ำเหล่านี้จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มกลายเป็นเมฆ เมื่อเมฆในบรรยากาศรวมตัวกัน

มากขึ้น กลุ่มเมฆเหล่านั้นจะมีน้ำหนัก มีผลทำให้กลุ่มเมฆลอยต่ำลงใกล้พื้นผิวโลก และมีอุณหภูมิ สูงกว่าอากาศ เบื้องบน ทำให้เมฆนั้นตกลงมาในลักษณะของหยดน้ำ คือ น้ำฝน ในที่สุดน้ำจากชั้นของบรรยากาศ ก็จะไหลเวียนกลับลงมาสู่ผิวโลก โดยบางส่วนจะไหลจากพื้นที่ราบสูงลงสู่ที่ราบต่ำ และไปรวมกัน เกิดเป็นแหล่งน้ำผิวดินชนิดต่างๆ ในขณะที่บางส่วนจะซึมลงในชั้นดิน กลายเป็นแหล่งน้ำใต้ดิน การหมุนเวียนของน้ำดังกล่าว ซึ่งเรียกว่า วัฏจักรของน้ำ เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่หมุนวนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด

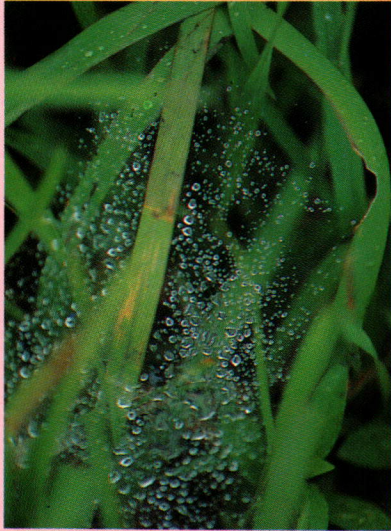
จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเกี่ยวกับวัฏจักรของน้ำ เมื่อนำมาพิจารณาให้ดี แล้วจะแบ่งเป็นแหล่งน้ำใหญ่ๆ ได้ ๓ แหล่งด้วยกัน คือ

- * น้ำจากบรรยากาศ
- * น้ำผิวดิน
- * น้ำใต้ดิน

น้ำจากบรรยากาศ หมายถึง น้ำที่ได้มาจากบรรยากาศซึ่งอยู่ในรูปลักษณะต่างๆ กัน เช่น น้ำฝน หิมะ ลูกเห็บ น้ำค้าง ฯลฯ น้ำจากบรรยากาศนี้เกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางอุตุนิยมวิทยา ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ กระแสลม อุณหภูมิและความดันของอากาศ ทำให้เกิดฤดูกาลต่างๆ ขึ้น

สำหรับประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคแถบร้อนติดฝั่งทะเลและมหาสมุทร ทำให้ได้รับลมมรสุมซึ่งพัดพาเมฆฝนมาตกในฤดูฝนเป็นปริมาณมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ภาค

ได้ซึ่งมีลักษณะเป็นแหลม จะได้รับอิทธิพลของลมมรสุมทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก จึงทำให้ภาคใต้มีฤดูฝนที่ยาวนาน คิดเป็นระยะเวลาที่มีฝนตกประมาณ ๙ เดือน ส่วนในภาคกลาง มีฤดูฝนอยู่ระหว่าง ๕ - ๖ เดือน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือของประเทศซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเล มีฤดูฝนยาวนานประมาณ ๔-๕ เดือน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประเทศไทย ได้รับปริมาณน้ำฝนอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ยที่ค่อนข้างสูงมาก

น้ำฝนจัดว่าเป็นน้ำที่มีความใสสะอาดมากกว่าน้ำจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติชนิดอื่นๆ ท้องถิ่นที่มีฝนตกชุกอย่างประเทศไทย ถ้าจะจัดที่เก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ประโยชน์ให้พอเพียงก็ย่อมทำได้ โดยปกติแล้วประชาชน

นิยมเก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ สำหรับดื่มประจำครอบครัว เช่น การจัดสร้างแท่งกักน้ำฝน ใ่อ่งน้ำ ไว้ประจำครอบครัวหรือสถานที่ทำการโดยทั่วไป

คุณภาพของน้ำฝนโดยทั่วๆ ไปแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีและมีความใสสะอาดมากที่สุดที่พึงจะหาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ สิ่งเจือปน หรือความสกปรกอันอาจจะปะปนอยู่กับน้ำฝนได้นั้น ได้แก่ พวกฝุ่นละออง เขม่าควันแก๊สบางชนิด และเชื้อจุลินทรีย์บางชนิด ที่อยู่กับฝุ่นละออง ในขณะที่ฝนตกก็จะเกิดการชะล้างบรรยากาศและหลังคาที่รองรับน้ำฝน

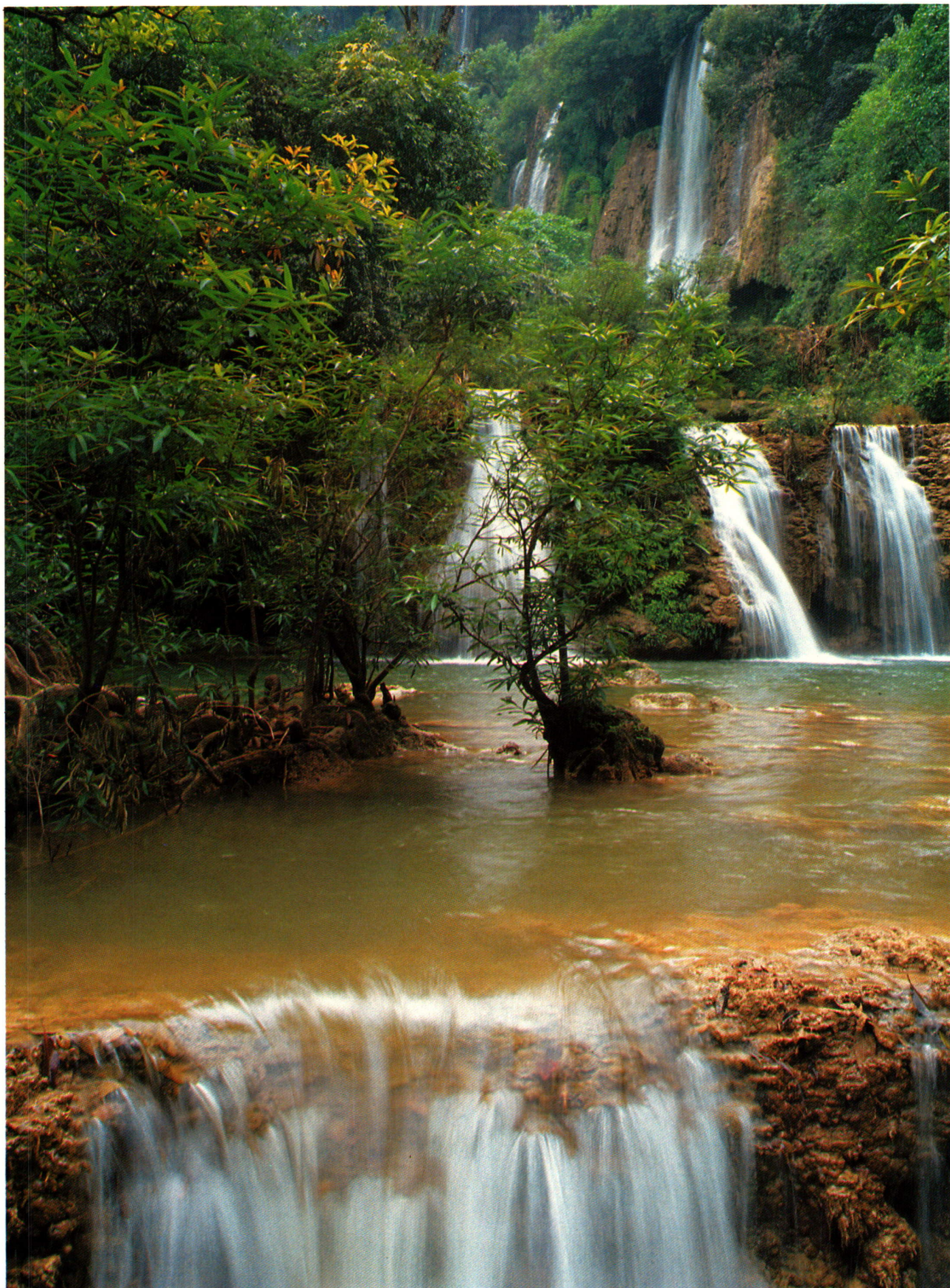
ส่วนน้ำผิวดิน ได้แก่ น้ำในมหาสมุทร ทะเล แม่น้ำ ลำธาร ลำคลอง ทะเลสาบ

หนอง บึง ฯลฯ นับได้ว่าเป็นอาณาบริเวณใหญ่และมีปริมาณ มากที่สุด เพราะพื้นผิวโลกมีส่วนของพื้นที่ ที่เป็นน้ำมากถึง ๒ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมด น้ำผิวดิน หรือน้ำบนพื้นผิวโลกยังแบ่งออกเป็น น้ำเค็มและน้ำจืด น้ำเค็ม ได้แก่ น้ำในทะเล และมหาสมุทร ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีปริมาณ น้ำมากที่สุดแต่คุณภาพของน้ำทะเล นอกจากจะมี ความเค็มแล้ว ยังมีพวกแร่ธาตุ และสารเคมีชนิดต่างๆ ละลายอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นถึงแม้ว่าน้ำทะเลจะเป็นแหล่งน้ำผิวดินที่มีขนาดใหญ่มาก ก็สามารถนำมาใช้เป็นน้ำดื่ม น้ำใช้ได้ หากไม่ได้รับการปรับปรุงคุณภาพเสียก่อน

น้ำใต้ดิน มาจากน้ำผิวดินซึมผ่านชั้นดินชั้นต่างๆ ลงไปจนถึงชั้นใต้ดิน หรือชั้นหินที่ไม่ซึมน้ำ จากนั้นจะเกิดการสะสมอยู่ระหว่างช่องว่างของเนื้อดิน โดยเฉพาะชั้นดินที่เป็น กรวด ทราย หิน ปริมาณของน้ำที่ขังอยู่ในชั้นของดินดังกล่าวจะค่อยๆ เพิ่มขึ้นในฤดูฝน และลดปริมาณลงในฤดูแล้ง โดยปกติแล้วน้ำใต้ดิน ก็จะมีการไหลถ่ายเทระดับได้เช่นเดียวกับน้ำบนผิวดิน

มนุษย์นำน้ำใต้ดินมาใช้ประโยชน์โดยการขุดบ่อน้ำ โดยทั่วๆ ไปแล้ว น้ำใต้ดิน เช่น น้ำจากบ่อน้ำบาดาลหรือบ่อน้ำลึก จะมีคุณสมบัติทางด้านกายภาพและชีววิทยาอยู่ในเกณฑ์ที่ดี กล่าวคือ มีความใส สะอาด ปราศจากเชื้อจุลินทรีย์ที่จะก่อให้เกิดโรคของระบบทางเดินอาหาร แต่คุณสมบัติทางด้านเคมี เช่น แร่ธาตุและสารละลายต่างๆ มีปริมาณที่ไม่แน่นอนนัก ทั้งนี้ ก็เนื่องจากชั้นของดินจะเป็นตัวกรองที่สกัดกั้นความขุ่นและเชื้อจุลินทรีย์ไว้ขณะที่น้ำซึมผ่านชั้นดินลงไป ประกอบกับน้ำเป็นตัวละลายที่ดี ในขณะที่ซึมผ่านชั้นดินลงไป ก็ จะละลายเอาแร่ธาตุและสารเคมีในชั้นดินปะปนไปด้วย

ดังนั้นน้ำจากบ่อน้ำบาดาลหรือบ่อน้ำลึกๆ จะมีความใสสะอาดปราศจากเชื้อโรค

น้ำตกทีลอซู จังหวัดตาก

แต่ถ้าจะพบว่าน้ำบ่อแต่ละแห่งมีปริมาณของแร่ธาตุและสารละลายทางเคมีปะปนอยู่ในระดับที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นน้ำใต้ดินจึงมักจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับคุณสมบัติทางเคมี

ธรรมชาติการหมุนเวียนของน้ำจากทะเลสู่บก จากบกสู่ทะเล นักวิทยาศาสตร์เรียกว่าเป็น *ระบบนิเวศ (Ecosystem)*

ความสมดุลระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็มในทะเลดังกล่าวข้างต้น นักวิทยาศาสตร์สรุปว่าบรรดาสรรพสิ่งไม่ว่าสิ่งมีชีวิตหรือวัตถุต่างๆในโลกนั้น เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมีความสมดุลซึ่งกันและกัน ซึ่งเรียกว่าเป็นดุลภาพในระบบนิเวศคือ โฮมิโอสเตซิส (Homeostasis)

นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่า สิ่งที่มีชีวิต สัตว์พืช ถือกำเนิดในโลกขึ้นครั้งแรกจากน้ำ แล้วค่อยๆพัฒนาเป็นสิ่งที่มีความแข็งแรงขึ้นเป็นสิ่งที่มีความทนทาน และเป็นสัตว์ปีกที่บินได้ในอากาศในที่สุด

ดังนั้นน้ำจึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดและพัฒนาของสิ่งที่เป็นธรรมชาติโดยเฉพาะสัตว์และพืชทั้งหลายในโลกที่มนุษย์จะต้องพึ่งพาในการดำรงชีวิตและการอยู่อาศัย ถ้าโลกนี้ไม่มีน้ำ โลกก็จะปราศจากมนุษย์ สัตว์พืช เป็นแน่

น้ำเอื้อประโยชน์แก่มนุษย์อย่างมหาศาล ทั้งใช้ดื่ม ใช้สอยต่างๆ ซึ่งคิดอัตราเฉลี่ย ๑๕๐-๒๐๐ ลิตร ต่อคนต่อวัน นอก

จากนั้นยังเป็นแหล่งผลิตพืชและสัตว์ที่เป็นอาหารของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้ต้นไม้ป่าไม้เจริญเติบโต เพื่อให้มนุษย์นำมาใช้เป็นที่อยู่อาศัย เป็นส่วนสำคัญในการเพาะปลูกเพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นแหล่งของการทำประมงน้ำจืดและน้ำเค็ม ให้มนุษย์ใช้เป็นเส้นทางติดต่อคมนาคมและขนส่งทางน้ำ เป็นแหล่งกำเนิดพลังงานที่แปรเป็นพลังงานไฟฟ้า เช่น เชื้อถ่านหินสำหรับผลิตพลังงานไฟฟ้าใช้ประกอบการอุตสาหกรรมต่างๆ น้ำแข็งยังช่วยรักษาอาหารที่เป็นพืชและเนื้อสัตว์ให้คงสภาพอยู่นาน ไม่บูดเน่า เป็นประโยชน์ต่อการขนส่งอาหารที่ใช้เวลานานในระยะทางที่ไกล

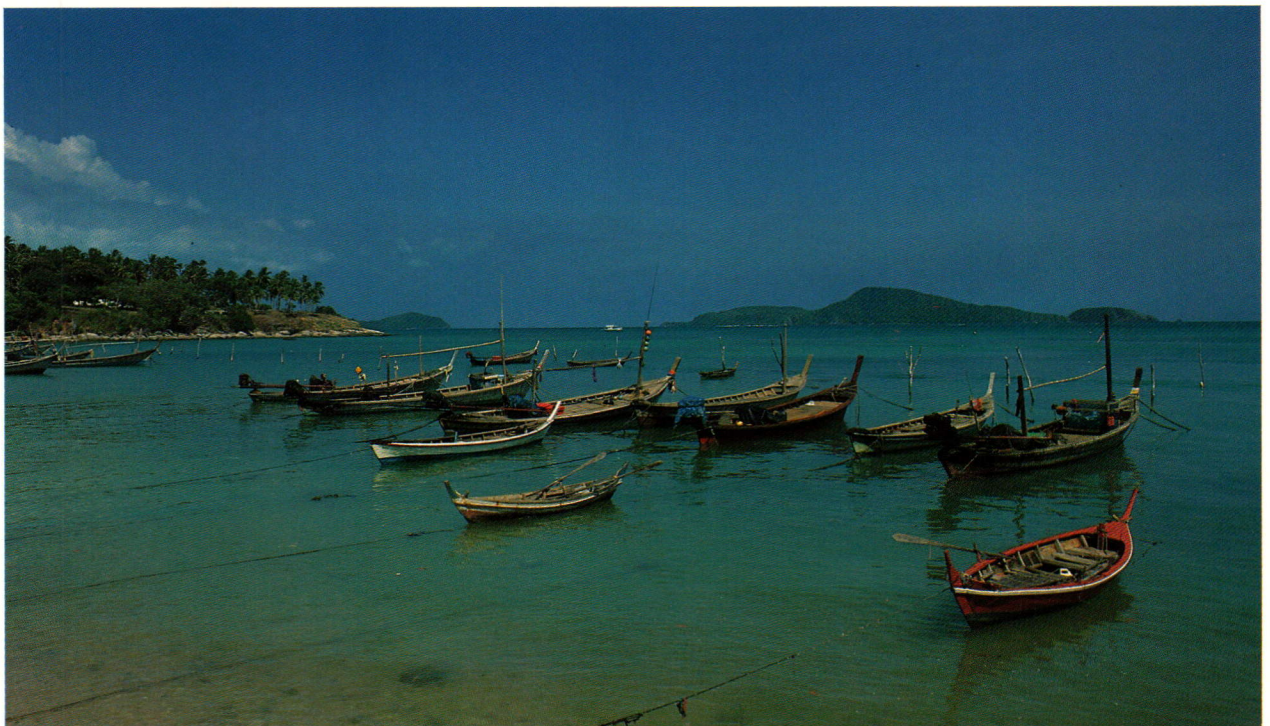
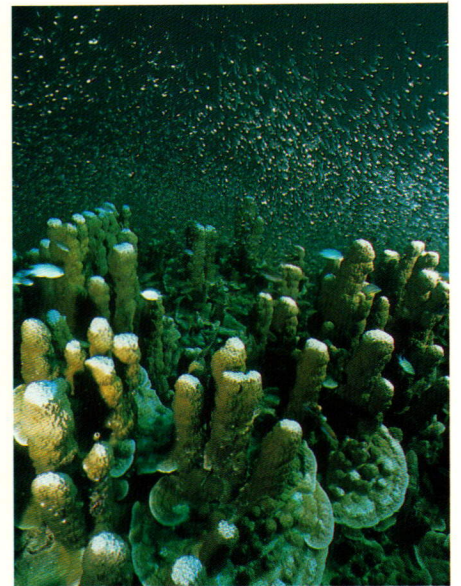
น้ำยังเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อธรรม-

ชาติที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ต้น ไม้ป่าไม้ และพืชต่าง ๆ เกิดและดำรงอยู่ได้ทำให้เกิดวัฏจักรของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และก๊าซไนโตรเจน หมุนเวียนสู่พืชและดิน เพื่อการเจริญเติบโตของพืชต่าง ๆ และให้แร่ธาตุในบรรยากาศ น้ำในดินมีความสมดุล เป็นผลให้มนุษย์และสัตว์ดำรงชีวิตเป็นปกติสุขได้

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า น้ำเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่สำคัญสำหรับ

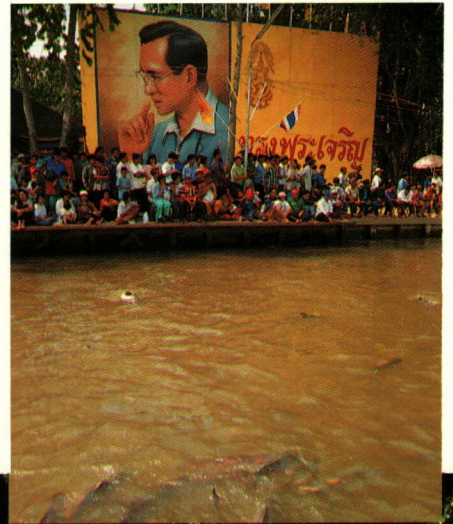
มนุษย์ที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่มนุษย์นานาประการ แต่ในทางตรงกันข้ามน้ำก็มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนเราได้เช่นกัน กล่าวคือ จากการที่เป็นของเหลวที่ไหลเปลี่ยนที่อยู่เสมอ และสามารถละลายสารต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่อาศัยของจุลินทรีย์และพยาธิต่าง ๆ จึงมีพวกจุลินทรีย์ และพยาธิไม่น้อยปะปนอยู่ในน้ำ เมื่อเข้าสู่ร่างกาย จะก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ เช่น โรคท้องร่วง โรคบิด โรคอหิวาตกโรค โรค

ไทฟอยด์ โรคพยาธิต่างๆเป็นต้น โดยเหตุ
ที่น้ำไม่ได้ยูนึ่ง จึงสามารถเป็นพาหะนำโรค
สู่มนุษย์ได้อย่างกว้างขวาง หากเราไม่ระมัด
ระวังเรื่องการดื่มน้ำ และใช้น้ำที่เจือปน
ด้วยแร่ธาตุที่เป็นพิษ และมีจุลินทรีย์
ปรุงอาหารแล้ว โอกาสที่จะเจ็บป่วยด้วย
โรคย่อมมีมาก

จากสภาพจำนวนประชากรของโลก
ที่เพิ่มขึ้น ทำให้คนเราต้องอาศัยในสภาพ

แออัดยัดเยียด มีของเสียและขยะเพิ่มขึ้น
น้ำโสโครกจากการใช้ในครัวเรือน โรงงาน
อุตสาหกรรม และงานอาชีพอื่นๆ จึงมี
เป็นจำนวนมากเช่นกัน เมื่อของเสียไหล
ลงสู่แม่น้ำ ลำธาร ตลอดจน คลอง หนอง
และบึง น้ำตามธรรมชาติก็สกปรกยิ่งขึ้น
จนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ทำให้
สัตว์และพืชในน้ำ ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้
และนำปัญหามาสู่คนเราในที่สุด

น้ำกับชีวิต

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยที่เป็นเทือกเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบและมีบางส่วนติดต่อกับทะเลทำให้เกิดแม่น้ำหลายสายเกิดลักษณะประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลุ่มแอ่งน้ำ อันได้แก่ หนอง บึง ทะเลสาบ และที่ราบชายฝั่งทะเล ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร เนื่องจากอุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และอาหารจากแหล่งน้ำ มีน้ำเพียงพอสำหรับการบริโภค และเพาะปลูก และยังใช้น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคมติดต่อกันอีกด้วย ดังนั้นแหล่งอารยธรรมของชนชาติไทยจึงก่อกำเนิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับแหล่งอารยธรรมของชนชาติอื่นทั่วโลก

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทย ตลอดชีวิตของคนไทย ทุกวันทุกยุคสมัย ผูกพันอยู่กับน้ำแทรกซึมอยู่ในคติความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปะพื้นบ้าน นาฏศิลป์ หรือ แม้แต่การวางผังเมือง ทั้งเมืองโบราณและเมืองสมัยใหม่ก็คำนึงถึงแหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับน้ำ

มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนอาจกล่าวได้ว่า "น้ำเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมไทย "

น้ำกับถิ่นฐาน

การตั้งชื่อชุมชนและเมืองของคนไทย จะมีความหมายที่บ่งบอกถึงลักษณะพื้นที่ที่ชุมชนและเมืองตั้งอยู่ เช่น ถ้ามีคำว่า 'โนน' 'เนิน' หรือ 'โคก' นำหน้าชุมชนหรือเมือง ก็เป็นการบ่งบอกว่าชุมชนหรือเมืองนั้นตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นที่ดอน เป็นเนินเขาเตี้ยๆ น้ำไม่ท่วมถึง ซึ่งจะพบชื่อชุมชน และเมืองในลักษณะนี้มากในภาคอีสาน หรือคำว่า 'ดอย' 'ม่อน' ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า โนน เนิน หรือโคก ก็จะพบมากในภาคเหนือ ส่วนคำนำหน้าชื่อชุมชนและเมืองที่มีความหมายเกี่ยวกับน้ำนั้น มีพบอยู่โดยทั่วไปเฉพาะในภาคกลาง ซึ่งมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนมาก เช่น คำว่า กรุง บาง มาบ คลอง วัง เป็นต้น

นอกจาก ชื่อเมือง และชุมชนที่มีความหมายแสดงถึงความผูกพันอยู่กับแหล่งน้ำดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีชื่อเมืองและชุมชนที่มีความหมายเช่นเดียวกันอีก เช่น คำว่าหนอง บึง และห้วย

สัญลักษณ์ในวัฒนธรรมไทย

คติความเชื่อในวัฒนธรรมไทย เป็นการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อของพุทธศาสนากับความเชื่อของศาสนาฮินดู และความเชื่อเกี่ยวกับผีสงฆ์เทวดาของคนไทยในสมัยโบราณ ความผูกพันกับถิ่นฐานที่อยู่ของคนไทย ประกอบกับคติความเชื่อที่มีอยู่จึงปรากฏเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความผูกพันกับน้ำในวิถีชีวิตของคนไทย สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทยได้แก่ รูปพญานาค หอยสังข์ ปลาตะเพียน เป็นต้น

พญานาค เป็นสัญลักษณ์แห่งธาตุน้ำและเป็นพาหนะของพระนารายณ์ หรือพระวิษณุ ซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งตามความเชื่อในศาสนาฮินดู ทำให้มีตำนานที่เกี่ยวข้องกับพญานาคมากมาย คนไทยได้เชื่อมโยงเอาพญานาคกับธาตุน้ำมากำหนดปริมาณน้ำในแต่ละปี ที่เรียกว่านาคให้น้ำ ซึ่งเชื่อว่าปีไหน ถ้านาคให้น้ำจำนวนน้อยตัวหรือตัวเดียว น้ำในปีนั้นจะมีปริมาณมากจนเหลือใช้ แต่หากปีไหนนาคให้น้ำหลายตัว เช่น นาคให้น้ำเจ็ดตัว ปีนั้นจะเกิดฝนแล้งขาดแคลนน้ำ เนื่องจากนาคจะกลืนน้ำเข้าไปในท้องทำให้น้ำแห้งหายไป

การเอาพญานาคมาเป็นสัญลักษณ์ของธาตุน้ำ ปรากฏเป็นเรื่องราวและรูปพญานาคอยู่ในงานวรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปะพื้นบ้าน ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ เครื่องประดับตกแต่งมากมาย รวมทั้งพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ของคนไทยซึ่งถือว่าพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความร่มเย็น ความดีงาม และความอุดมสมบูรณ์

หอยสังข์ เป็นเปลือกหอยทากทะเลชนิดหนึ่ง ชาวฮินดูถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นของสิริมงคล ด้วยความเชื่อที่ว่าหอยสังข์เป็นอาวุธประจำองค์ของพระนารายณ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะและธรรม คนไทยนำเอาหอยสังข์มาเป็นสัญลักษณ์น้ำตามคติความเชื่อทางศาสนาฮินดู ที่ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจากสภาพความเป็นจริงที่ว่าหอยสังข์เป็นสัตว์น้ำ หอยสังข์จึงถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในราชพิธี เช่น

นำหอยสังข์มาเป็นเครื่องสูงในพิธีโสกันต์(โกนจุก) นำมาบรรจุรสสุคนธ์ (น้ำคักดีลีที้) ใช้รินสรองพระ แก้วมรกตในการเปลี่ยนเครื่องทรงตามฤดูกาล และ ใช้ชำระพระวรพัตร์ของพระมหากษัตริย์ในพิธีบรมราชาภิเษก ใช้หลังน้ำคักดีลีที้ หรือน้ำพุทมนต์ ในราชพิธีต่าง ๆ ที่เรียกว่า น้ำมหาสังข์ และยังนำมาเป็นเครื่องเป่า (พราหมณ์เป็นผู้เป่า) ในราชพิธีต่าง ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ใช้หอยสังข์ในราชพิธีต่าง ๆ มากมายแล้ว ยังได้นำมาใช้ในพิธีกรรมอื่น ๆ อีกเช่น พิธีมงคลสมรส ที่มีการหลังน้ำสังข์ให้คู่บ่าวสาว การวางผังเมืองในอดีตที่มีรูปลักษณะของผังเมืองเป็นรูปหอยสังข์ เช่น เมืองลำพูน เมืองแพร่ เขตกลางนคร

ปลาตะเพียน การนำปลาตะเพียนมาเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ จะพบมากในศิลปะพื้นบ้านของไทยที่ใช้ปลาตะเพียนเป็นเครื่องประดับตกแต่งภายในบ้าน เป็นของเด็กเล่น และเป็นเครื่องประดับแขวนอยู่บนเปลของทารก ให้ทารกเกิดความสนใจและเพลิดเพลิน เพื่อไม่ให้ทารกเวลาทำภารกิจต่างๆ ในบ้านของพ่อแม่ผู้เลี้ยงดู ซึ่งนับว่าเป็นการปลูกฝังความรู้สึกสำนึกทางน้ำตั้งแต่เล็กๆ อันแสดงถึงความผูกพันอยู่กับน้ำนั่นเอง

ดอกบัว เป็นดอกไม้บูชาในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและปรากฏอยู่ในพุทธประวัติ คนไทยถือว่า ดอกบัวเป็นดอกไม้ที่เป็นสิริมงคล เป็นของสูง เป็นสัญลักษณ์แห่งความสงบสุข ความหลุดพ้น สามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้พบเห็นให้อ่อนโยนสงบเยือกเย็นและเกิดเมตตาธรรมได้อันเป็นลักษณะของธาดุน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของดอกบัว

น้ำในวัฒนธรรมและประเพณี ของไทยโบราณ

ความผูกพันระหว่างคนไทยกับน้ำ ปรากฏแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตมาแต่โบราณกาลและแสดงออกมาเป็นรูปธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ สืบทอดติดต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย トラบจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีที่เกี่ยวกับน้ำไม่ได้ปรากฏเฉพาะพิธีกรรมพื้นบ้านเท่านั้น หากยังหมายถึงพระราชพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไทยที่นับเนื่องมาตั้งแต่อดีตกาล

ในส่วนของพิธีกรรมพื้นบ้าน ทุกภาคของประเทศไทยต่างมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นการเฉพาะ และเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในภาคนั้น ๆ

บางประเพณีสูญหายหรือถูกลืมเลือนไปแล้ว บางประเพณียังคงถือปฏิบัติต่อมามีได้ขาด ดังนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เยาวชน และคนรุ่นต่อไป จะได้มีโอกาสศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับน้ำของคนไทยที่สะท้อนอยู่ในวัฒนธรรมและประเพณีที่มีน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญ ดังรวบรวมไว้พอสังเขปในที่นี้

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอยู่ที่การแปรสภาพของพระมหากษัตริย์ด้วยธาตุน้ำ หรือที่เรียกว่าน้ำมูรธาภิเษก ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีการอัญเชิญน้ำที่จะมาเป็นน้ำมูรธาภิเษกจากสถานที่ต่าง ๆ อันศักดิ์สิทธิ์ที่สุดทั่วราชอาณาจักรไทย (ในรัชกาลที่๙ ได้มาทั้งสิ้น๑๘แห่ง) ซึ่งเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ดูแลรักษาให้ใสสะอาด และคงความศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว เมื่อนำน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งต่าง ๆ มารวมกันแล้ว จะทำพิธีตั้งน้ำ วงด้วยสายสิญจน์ โดยมีพระสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์และประกาศต่อเทพารักษ์ เป็นเวลาสามวัน ในวันที่สี่พระมหากษัตริย์ จะทรงสรงพระองค์ด้วยน้ำมูรธาภิเษก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ความเป็นกษัตริย์

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

เป็นพระราชพิธีที่กระทำขึ้นเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ของข้าราชการทุกคนในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วยการดื่มน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือน้ำพิพัฒน์สัตยา หรือน้ำสาบานโดยเฉพาะพระพักตร์ขององค์พระมหากษัตริย์ น้ำสาบานนี้ได้มาจากการเสกเป่าของพระมหาราชครู (พราหมณ์) ซึ่งจะมีการชุบพระแสงและอ่านโอองการแข่งน้ำอันหมายถึงเทพพระแสงดาบลงไปในน้ำแล้วสาบแช่ง (ในโอองการแข่งน้ำมีคำกล่าวสรรเสริญพระนารายณ์อยู่ด้วย) น้ำสาบานนี้มีคุณลักษณะที่แปรสภาพจิตใจของมนุษย์ได้ เพราะถือว่าผู้ใดที่ได้ดื่มน้ำสาบาน ซึ่งผ่านการปลุกเสกมาอย่างน่าเกรงขามเช่นนี้แล้ว คงไม่กล้าที่จะคิดกบฏ ฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างเด็ดขาด

พระราชพิธีลงสรง

เป็นพระราชพิธีที่พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายลงสรงน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อชำระล้างพระวรกายให้สะอาดปราศจากความมัวหมอง ทั้งทางกายและจิตใจ โดยใช้น้ำเป็นสิ่งชำระล้างความสกปรกมัวหมองทั้งหลาย ซึ่งกระทำกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระราชพิธีโสกันต์

เป็นราชพิธีที่แปรสภาพพระราชโอรส พระราชธิดาจากทารกเป็นผู้เยาว์ไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ โดยมีการจำลองเขาไกรลาสขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร

ด้านทิศเหนือ จะเป็นที่ตั้งสรงน้ำของพระราชโอรสหรือพระราชธิดาที่ทรงโสกันต์ ซึ่งน้ำที่จะทรงสรงนี้ทำให้เหมือนกับว่าไหลมาจากยอดเขาไกรลาสอันศักดิ์สิทธิ์ ก่อนและหลังการทรงโสกันต์ จะมีการหลั่งน้ำมนต์จากพระมหาสังข์ลงสู่พระวรกาย แล้วจึงลงสรงน้ำที่เขาไกรลาส ถือว่าธาตุน้ำเป็นตัวแปรสำคัญในการเริ่มต้นความเป็นผู้ใหญ่ต่อไป

พระราชพิธีโล้เรือหรือพระราชพิธีโล้่น้ำ

เป็นพระราชพิธีที่กระทำในปีที่มีน้ำมากหลากท่วมไร่นา มากเกินไปจนเสียหาย ดังนั้นจึงเป็นภาระที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงทำให้น้ำลด โดยพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ทรงลงเรือพระที่นั่งแล้วเสด็จออกประทับยืน ทรงพชนีบังคับให้น้ำลด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญยกย่องธาตุน้ำ โดยเห็นว่ามีแด่องค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงอยู่ในที่สูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์เท่านั้นที่จะบังคับหรือทำให้ธาตุน้ำลดความรุนแรงลงได้ จะเห็นได้ว่านอกจากจะให้ความสำคัญยกย่องธาตุน้ำในความเป็นสิริมงคลแล้ว คนไทยยังมีความเชื่อว่าธาตุน้ำสามารถให้โทษได้เหมือนกัน

พระราชพิธีพืชมงคล

เป็นพระราชพิธีขอฝน จะกระทำในปีที่ฝนแล้งโดยประกอบพิธีขึ้นในบริเวณที่กำหนดเป็นสัดส่วน มีการกันเขตล้อมรั้ว ขุดดินเป็นรูปสระ มีรูปชายหญิงกำลังร่วมเพศอยู่บนขอบสระ ท่ามกลางรูปเทวดา นาคและปลา โดยพระสงฆ์และพราหมณ์จะทำพิธีสวดต่อเนื่องกันทุกวันเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ซึ่งตลอดเวลาของพิธีกรรมนี้ พระมหากษัตริย์จะต้องทรงชำระพระวรกายอยู่เป็นนิจ และทรงงดเว้นการสัมผัสเกี่ยวข้องกับสตรีเพศ

ความเชื่อของพิธีนี้อยู่ที่ว่ารูปปั้นชายหญิงร่วมเพศ คือตัวแทนของเทพเจ้าชายหญิงที่มาพบกันและแสดงความรักโดยการร่วมเพศกันแล้วจะทำให้โลกอุดมสมบูรณ์ ทำให้ฝนตกลงมา ตามคติความเชื่อในพุทธศาสนาหมยานนิกายวัชรบาท กล่าวว่าความสำคัญของธาตุน้ำในพิธีนี้คือ น้ำเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์

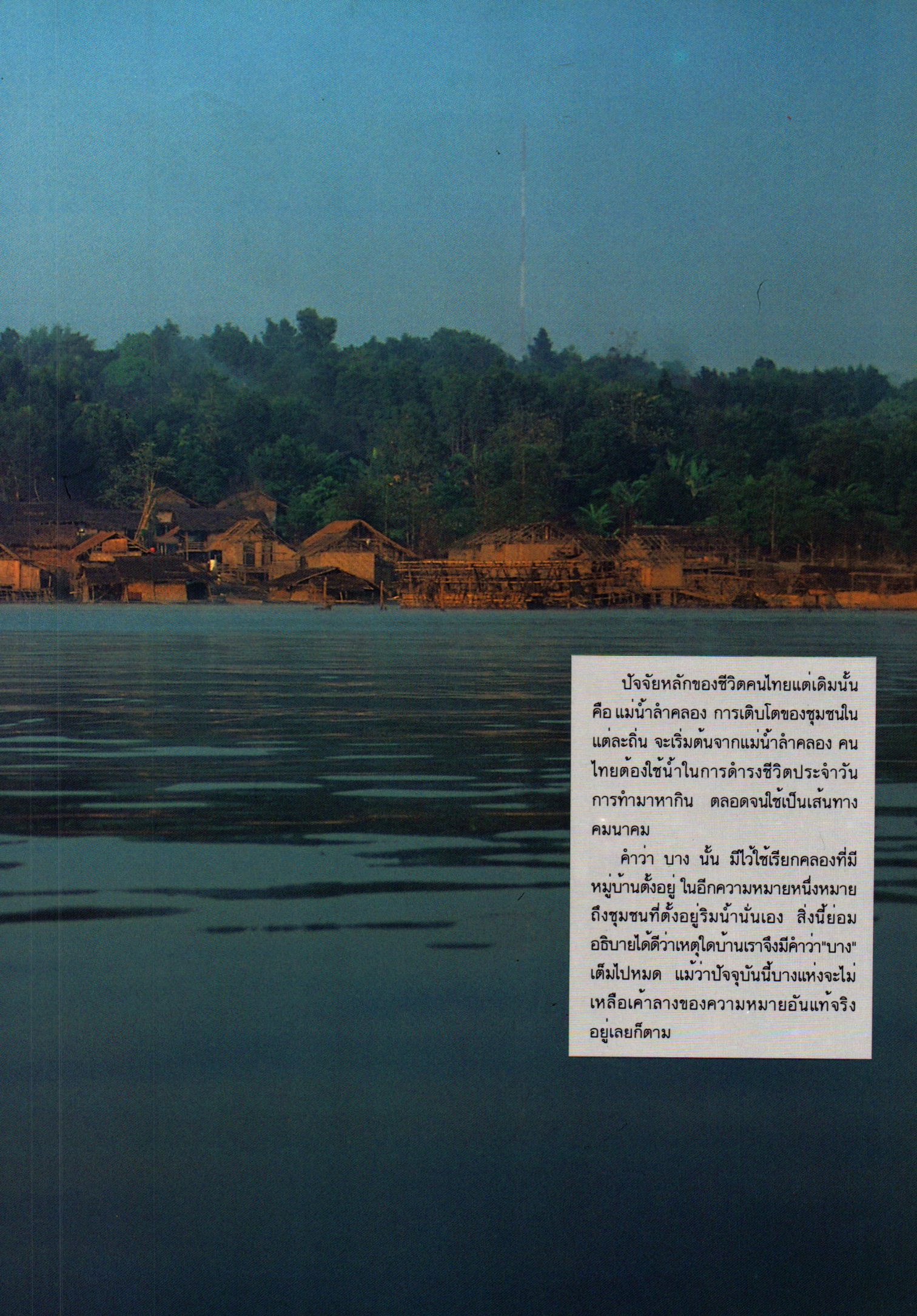

ชีวิตริมน้ำ

ปัจจัยหลักของชีวิตคนไทยแต่เดิมนั้น
คือ แม่น้ำลำคลอง การเติบโตของชุมชนใน
แต่ละถิ่น จะเริ่มต้นจากแม่น้ำลำคลอง คน
ไทยต้องใช้น้ำในการดำรงชีวิตประจำวัน
การทำมาหากิน ตลอดจนถึงเป็นเส้นทาง
คมนาคม

คำว่า บาง นั้น มีไว้ใช้เรียกคลองที่มี
หมู่บ้านตั้งอยู่ ในอีกความหมายหนึ่งหมายถึง
ถึงชุมชนที่ตั้งอยู่ริมหน้าน้ำนั่นเอง สิ่งนี้ย่อม
อธิบายได้ดีว่าเหตุใดบ้านเราจึงมีคำว่า"บาง"
เต็มไปหมด แม้ว่าปัจจุบันนี้บางแห่งจะไม่
เหลือเค้าโครงของความหมายอันแท้จริง
อยู่เลยก็ตาม

สภาพชุมชนแต่ก่อนเริ่มจากริมน้ำ
ซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนหนาแน่นที่สุด มีบ้าน
เรือนปลูกเรียงรายกันไปตามลำน้ำ หากมี
ผู้คนมาตั้งบ้านเรือนกันอยู่มาก บ้านเรือน
ต่างๆ ก็ยาวยื่นออกไปไกลมาก ส่วนพื้นที่
ทางบกที่ถัดริมน้ำออกไปมักมีการทำสวน
จากสวนถัดไปเป็นทุ่งนา เป็นป่าละเมาะ
กระทั่งเป็นป่าเป็นดงในที่สุด ดังนั้นการ
จะบุกเบิกขยายที่ทำกินออกไป หากจะให้
สะดวกก็ต้องอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็น
ตัวเบิกทางที่สำคัญ

นอกจากผู้คนจะจับจองอาศัยอยู่กัน
ริมฝั่งน้ำแล้ว ยังมีผู้คนอีกจำนวนหนึ่งอาศัย
ลำน้ำล่องลอยเรื่อยไป นั่นคือ พวกที่เราเรียก
ว่าชาวแพ

รูปทรงของแพจำลองมาจากเรือนที่
อยู่บนบก หลังคามีทั้งแบบที่มีปั้นลมและ
ไม่มี จากภาพถ่ายสมัยเมื่อร้อยกว่าปี
หลังคาแพจะมีปั้นลมเหมือนกับเรือนทรง
ไทย แต่ที่สำคัญสำหรับแพก็คือฐานราก
ซึ่งในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่เป็นตัวหนุนให้
แพลอยอยู่ได้

แพที่ขึ้นล่องค้าขายบ่อยๆ มักจะจอด
อยู่ตามแม่น้ำสายใหญ่ ส่วนแพที่เดินทางไม่
บ่อยนักก็จะจอดอยู่ตามลำคลอง อยู่อาศัย
ร่วมกันกับผู้คนที่อยู่กันริมฝั่ง กลายเป็น
ส่วนหนึ่งของชุมชนริมน้ำ

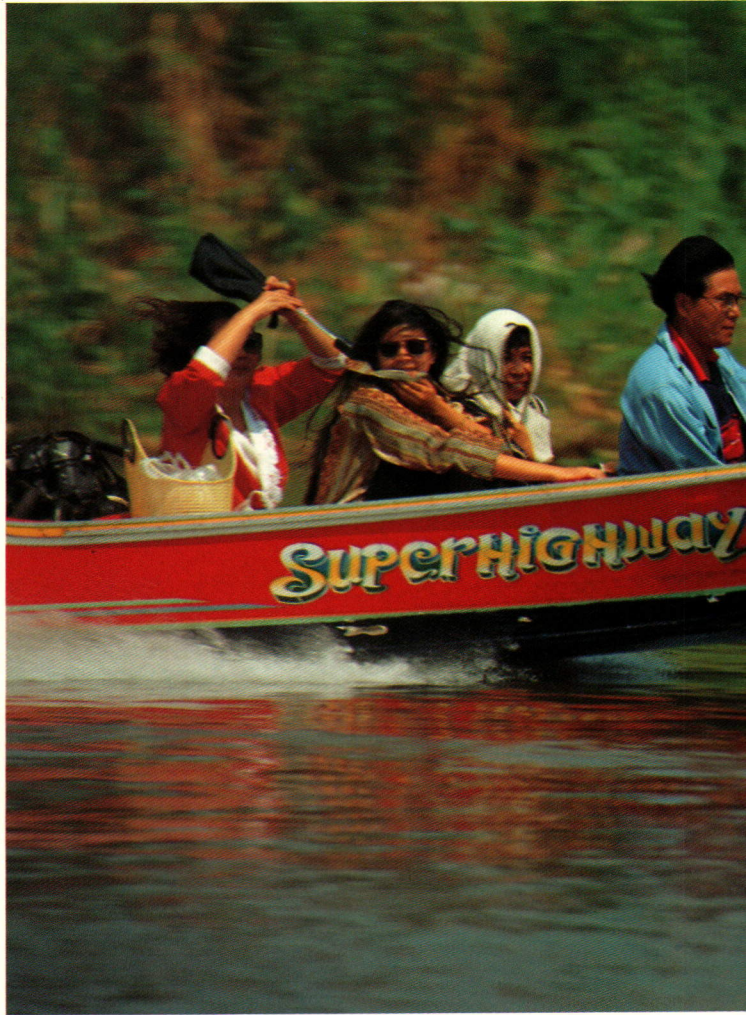

ย่านที่จอแจที่สุดของสังคมริมน้ำคงไม่มีที่ใดเกินตลาดน้ำหรือค้าโบราณว่าตลาดเรือไปได้ เพราะเป็นศูนย์กลางที่ผู้คนในชุมชนมาพบปะกัน มีการซื้อ ขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลาอาหาร ผลหมากรากไม้ หรือสินค้าอื่นๆ เท่าที่จะหา

กันมาได้

เนื่องจากเป็นแหล่งรวมผู้คน ตลาดน้ำจึงมีเรือหลากหลายชนิดมาชุมนุมกันอยู่ ถ้าเป็นเรือจากต่างเมืองก็จะเป็นเรือประทุน คือใช้ไม้ไผ่ไค้เป็นโครงคร่อมลำเรือไว้แล้ว มุงด้วยจาก หากเป็นเรือขนาดใหญ่ก็เป็นเรือแจว แต่ถ้าเป็นเรือพายขนาดเล็กก็มีเพียงประทุนกลางลำเท่านั้น เรือทั้งหมดนี้ส่วนมากเป็นเรือสำปั้น

ในเวลาเย็นจะมีเรือจากท้องถิ่นอื่นมารวมกันหลายลำ เลือกทำเลที่ปลอดภัยจอดเรือ อยู่ที่เดียวกัน เมื่อขายสินค้าหมดก็หาซื้อสินค้าที่ต้องการกลับไปพร้อมๆ กัน

เมื่อกล่าวถึงเรือแล้ว น่าที่จะกล่าวถึงความเป็นคนไทยที่ผูกพันแนบแน่นกับเรือด้วย เฟรเดอริก อาร์เธอร์ นีล ชาวอังกฤษ ที่ในอดีตเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ กล่าวไว้ในบันทึกว่า

"จะไปไหนต่อไหนก็เจอเรือแน่นเต็มไปหมด จนไม่สามารถแหวกทางผ่านกันไปได้ หากไม่ชำนาญ แต่นี้แหละ พวกนี้เขาชำนาญพายเรืออย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะเป็นชาวสะเทินน้ำสะเทินบก และอยู่กับน้ำมาตั้งแต่เกิด เขาให้เด็กพายเรือตั้งแต่อายุยังไม่ถึง ๑๐ ขวบ รวมทั้งเด็กผู้หญิงด้วย ดังนั้น ทั้งที่เรือจ่อแจ่มแน่นขนาดเช่นนี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีอุบัติเหตุเกิดขึ้นแต่อย่างใด ซึ่งเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์"

จากมุมมองของชาวต่างชาติแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พวกเขาเห็นความผูกพันอย่างแนบแน่นระหว่างคนไทยกับสายน้ำที่ซึมซาบอยู่ในชีวิต ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมของคนไทยมาช้านาน อย่างไรก็ตาม เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ หรือชุมชนริมลำน้ำเริ่มสูญหายไป เมื่อมีถนนหนทางและรถยนต์เกิดขึ้นแทนที่

แต่ประเพณีพื้นบ้านอันเกี่ยวเนื่องกับสายน้ำในหลายๆ พื้นที่ และภูมิภาคต่างๆ ของไทย ยังได้รับการสืบสานต่อมาหลายยุคหลายสมัย ประเพณีพื้นบ้านบางอย่างสูญสลายไป แต่ยังคงมีอีกหลายประเพณีที่ปรากฏมาจนทุกวันนี้

ประเพณีพื้่นบ้านไทย ในสายน้ำ

ฤดูกาลในรอบปีนั้นไม่เคยแปรเปลี่ยน เช่นเดียวกับฤดูกาลที่เกี่ยวข้องกับน้ำ นับแต่เดือนอ้ายถึงเดือนยี่ซึ่งเป็นฤดูน้ำลด จะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านในทุกถิ่นฐานออกหาปลา เก็บล้างทำความสะอาดบ้านเรือนที่พักอาศัย เมื่อถึงเดือน ๓ ถึงเดือน ๕ คือฤดูแล้งน้ำในสามเดือนนี้น้ำจะแห้งคลอง ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปหาผักปลาตามหนองคลองบึง ระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๙ ฤดูน้ำขึ้น น้ำหลากจะมาเยือน ความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรเห็นได้ชัดเจน ถือเป็นช่วงเวลาแห่งความสุข และความหวังของชาวไร่ชาวนาที่ยังชีพด้วยการปลูกข้าวและพืชไร่ จากนั้นเรื่อยไปจนถึงเดือน ๑๐ - ๑๒ เรียกว่าฤดูน้ำทรง เป็นโอกาสให้ชาวบ้านจัดงานบุญ และการละเล่นทางน้ำ เป็นกิจกรรมต่างๆหลากหลายในแต่ละพื้นที่

กิจกรรมของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำและฤดูน้ำหลาก ถือเป็นปฏิบัติเป็นประเพณีมาแต่อดีตกาล สืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ แม้ประเพณีพื้นบ้านบางอย่างจะสูญหาย ถูกลืมเลือนไป แต่การร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้านที่เป็นมรดกล้ำค่าไว้ บ่งบอกได้ว่าชาติไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรม

บวชนาค

ตามธรรมเนียมไทย ชายผู้ใดเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปจะต้องบวชเป็นพระภิกษุ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นบุญกุศลแก่ผู้บังเกิดเกล้าของผู้บวชและตัวผู้บวชเอง อีกทั้งยังแฝงนัยไปถึงการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกด้วย

คำว่า 'บวช' นั้นหากเป็นภาษาที่เป็นทางการมักมีการใช้สลับส่นกันอยู่ระหว่างคำ ๒ คำคือคำว่าบรรพชา กับคำว่าอุปสมบท ที่จริงแล้วบรรพชานั้นใช้กับการบวชเณร ส่วนอุปสมบทใช้กับการ

บวชเป็นพระภิกษุ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องให้ชวนสงสัยเกี่ยวกับการเรียกขานผู้ที่กำลังเตรียมตัวบวช ซึ่งเราเรียกกันว่านาค

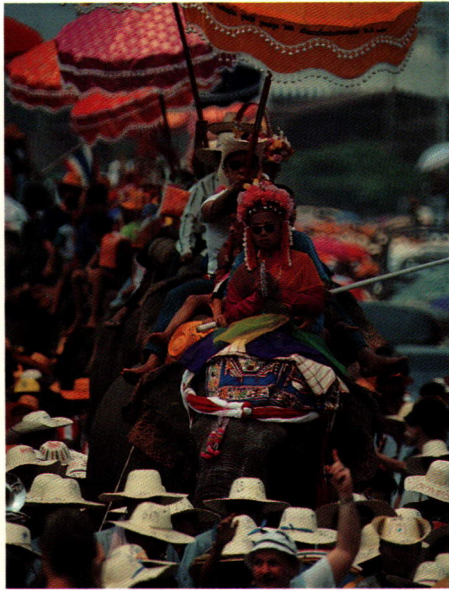
นาคกับน้ำเป็นของคู่กัน อาจจะกล่าวได้ว่านาคเป็นเจ้าแห่งท้องน้ำเลยก็ว่าได้ เพราะครอบครองดินแดนของเมืองบาดาล ซึ่งเรียกกันว่านาคโลก

นาคเป็นสัตว์ในตำนานของชาติในแถบอินเดียและสุวรรณ

ภูมิ ในวรรณคดีโบราณของอินเดีย ได้กล่าวถึงนาควัฒนากมายและมักแตกต่างกันไปตามแต่ความเชื่อของตน แต่ในที่นี่จะอ้างเฉพาะวรรณคดีบาลีเท่านั้น เนื่องจากมีเรื่องของพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วย

ฝ่ายบาลีกล่าวถึงนาควัฒนว่าเป็นสัตว์พิเศษประเภทที่อยู่ใต้พื้นดินและทะเลลึก อาจแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ตามใจปรารถนา

นาควัฒน เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอยู่หลายเรื่อง อย่างเรื่องการลอยกระทง น้ำของพระพุทธเจ้าในสมัยที่ยังไม่ตรัสรู้ ตอนนั้นนางสุชาดาได้ถวายข้าวมธุปายาสแก่พระองค์ด้วยถาดทองในแม่น้ำเพื่อเป็นการเสี่ยงทายตามพุทธประเพณี ครั้นถาดทองลอยเข้าไปใน

วังวนกลางแม่น้ำ ถาดทองก็จมลงไปในปล่องพิภพนาคราช ซ่อนอยู่กับถาดทองสามใบที่วางซ้อนกันอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก็คือถาดของพระพุทธเจ้าในอดีตสามพระองค์ เมื่อถาดของเจ้าชายสิทธัตถะตกลงไปกระทบกับถาดสามใบแรกก็เกิดเสียงดังกรึก พญานาคราชได้ยินก็ตกใจตื่น มองเห็นถาดตกไปเป็นใบที่สี่จึงทราบว่าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ได้มาบังเกิดแล้ว

นอกจากนี้ก็มีพญานาคอีกตนหนึ่ง ชื่อว่าพญามุจลินทนาคราช ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ครึ่งหนึ่งในสมัยที่พระองค์เพิ่งตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปประทับใต้ต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) และทรงเข้าสมาธิเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน ระหว่าง ๗ วันนั้นฝนตกลงมามิได้ขาด พญานาคตนดังกล่าวซึ่งอาศัยอยู่ในสระใกล้ๆ กันนั้น

เกรงว่าพระองค์จะทรงลำบากเพราะสายฝน จึงขึ้นจากสระมาชด
อยู่รอบพุทธบัลลังก์รวม ๗ รอบแล้วแผ่พังพานเหนือพระเศียร
ของพระองค์เพื่อกำบังลมและฝนตกตลอด ๗ วัน นี่ก็เป็นที่มา
ของพระพุทธรูปทรงนาคปรกทั้งดงาม

สำหรับเรื่องของการบวชนาค เหตุที่ใช้คำว่านาคในการเรียก
ขานผู้เตรียมตัวบวช ตามตำนานเล่าว่า ครั้งสมัยเมื่อพระพุทธเจ้า
ยังเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่นั้น มีพญานาคแปลงตัวเป็นมนุษย์
มาบวชเป็นพระภิกษุ ตามวิสัยนาคนั้นถึงจะแปลงตัวเป็นอะไรก็
ตามที่ หากเมื่อถึงเวลานอนหลับแล้วร่างจะกลับกลายเป็นนาค
ตามเดิม

พญานาคตัวที่ปลอมมาบวชก็หนีไม่พ้นข้อจำกัดนี้ เพียงแต่
ว่าขณะเป็นพระภิกษุอยู่นั้นหาผู้มีผู้ใดมาพบเห็นไม่ จึงรอดตัวบวชอยู่
ได้นาน

อยู่มาวันหนึ่งความลับถูกเปิดเผย ขณะพญานาคตนนั้นหลับ
อยู่ พระภิกษุรูปอื่นไปเห็นเข้าจึงได้นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า
พระองค์จึงทรงเรียกตัวพระภิกษุที่เป็นพญานาคนั้นมาสอบถาม

พญานาคก็ตอบตามตรงว่าตนเป็นนาค มีศรัทธาแรงกล้าอยาก
จะบวชในบวรพระพุทธศาสนา จึงได้แปลงร่างมาบวช

พระพุทธองค์ทรงมีพระดำรัสว่าสัตว์เดียรัจฉานไม่สมควรที่จะ
บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ดังนี้แล้วพระองค์จึงทรงให้พระ
ภิกษุผู้นั้นออกจากเพศบรรพชิต กลับไปเป็นนาคดังเดิม

พญานาคมีความอาลัยเป็นอย่างยิ่งจึงทูลขอว่า แม่นาคจะไม่
ได้บวชอยู่ต่อไปแล้วก็ตาม แต่ขอฝากชื่อไว้ว่าหากผู้ใดจะบวชขอให้
เรียกชื่อผู้จะบวชนั้นว่านาคก่อนเสมอ

พระพุทธองค์ทรงรับตามคำขอนั้น พญานาคจึงกลับไปสู่
เมืองบาดาลซึ่งเป็นพิภพของตน นับแต่นั้นจึงกลายเป็นธรรมเนียม
เรียกผู้จะบวชว่านาคมาจนบัดนี้

ในวันสงกรานต์ประกอบด้วยประเพณี

วันสง

ที่แสดงความกตัญญูด้วยการใช้น้ำ

น ร า น ต์

เมื่อนึกถึงสายน้ำที่ชุ่มฉ่ำในฤดูร้อน สิ่งหนึ่งที่อยู่ควบคู่กันไปคือประเพณีสงกรานต์ นอกจากการเล่นสาดน้ำ ซึ่งเป็นที่สนุกสนานของคนหนุ่มสาว และประเพณีสงกรานต์น้ำพระ สร้างสิริมงคลให้กับผู้คนในวันขึ้นปีใหม่ไทยแล้ว ในวันสงกรานต์ยังประกอบด้วยประเพณีที่แสดงความกตัญญูด้วยการใช้น้ำเป็นตัวประสานระหว่างผู้เยาว์วัยกับผู้อาวุโส

การรดน้ำดำหัว เป็นการแสดงออกถึงการรู้คุณต่อบุพการี ผู้มีพระคุณ ผู้ที่เราให้ความเคารพนับถือ และผู้ที่ทำประโยชน์ให้กับชุมชน อย่างเช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ฯลฯ

ส่วนสิ่งที่เราเคารพนับถือในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า หรือพระสงฆ์ผู้สืบทอดศาสนา จะใช้คำว่า สรงน้ำ ซึ่งมีประ

เพณีแตกต่างกันออกไป ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น

การรดน้ำดำหัว หรือการอาบน้ำสง-

กรานต์ จะเริ่มด้วยการที่บุตรหลาน หรือผู้ที่ให้ความเคารพนับถือ แจกให้กับผู้ใหญ่ที่จะทำการรดน้ำทราบบ่อนกระทำพิธี

โดยส่วนใหญ่แล้ว ก่อนจะทำการรดน้ำ จะมีพิธีทางสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง มักจะนิยมนิมนต์พระมาให้ศีลให้พร ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคล ทั้งผู้ที่ถูกรดน้ำ และผู้รดน้ำ

หลังจากที่เสร็จสิ้นจากการทำบุญเลี้ยงพระ พระผู้ใหญ่ที่ได้รับนิมนต์มาร่วมทำบุญจะให้ศีลให้พรผู้ใหญ่ที่จะทำการรดน้ำเป็นการเฉพาะ

เสร็จสิ้นเรื่องของสงฆ์ จะเตรียมเตียงหรือตั้ง พร้อมอุปกรณ์อาบน้ำเพื่อเริ่มพิธีรดน้ำ โดยผู้ที่มีอาวุโสที่สุดอาจจะเป็นบุตรธิดาคนโต หรือผู้ใหญ่ที่อาวุโสรองลงมาเป็นผู้รดน้ำหรืออาบน้ำเป็นคนแรก

บางแห่งจะเป็นเพียงรดน้ำที่มีมือ พร้อมกับอวยพรให้ผู้ใหญ่มีอายุยืนนานยิ่งขึ้น แต่สำหรับในบางที่จะอาบน้ำ คือผู้ใหญ่จะดักน้ำอบ หรือน้ำหอมที่เตรียมไว้ โดยมีบุตรหลานเข้าช่วยอาบให้ การอาบจริงๆ ผู้ใหญ่จะ เปียกโชกไปทั้งตัว ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมผ้าใหม่ไว้ผืนหนึ่ง

เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำ ผู้ใหญ่จะเปลี่ยนผ้าผืนใหม่ ถ้าเป็นผู้หญิงจะเป็นผ้าถุง ซึ่ง

เป็นผ้าใหม่อย่างดี ขึ้นอยู่กับฐานะ ถ้าเป็นผู้ชายจะเป็นเสื้อผืนงาม การนุ่งผ้าใหม่ในวันสงกรานต์ ถือว่าเป็นสิริมงคลอีกอย่างหนึ่ง

แล้ว ยังต้องมีหมากพลูติดไปด้วยเพราะทางภาคเหนือถือว่า หมากพลู เป็นเครื่องแสดงความนับถือ และเป็นเครื่องแสดงไมตรีจิตด้วยอีกประการหนึ่ง

ประเพณีรดน้ำดำหัวในภาคเหนือนอกจากจะนำน้ำหอม น้ำอบ ดอกไม้รูปเทียน และผ้าใหม่ สำหรับให้ผู้ใหญ่ผลัดเปลี่ยน

นอกจากหมากพลูแล้ว ทางภาคเหนือจะมีน้ำสั้มบ้อย ซึ่งในสมัยโบราณจะใช้น้ำสั้มบ้อยแทนสบู่สำหรับสระผม และชำระร่าง

กาย เมื่อความเจริญเข้าสู่ทุกภาคของ
ประเทศ มีการใช้สบูแทนน้ำสัปปายแต่
ในประเพณีรดน้ำ ยังคงถือว่าน้ำสัปปาย
เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับประเพณีรดน้ำมายาว
นาน

ในภาคเหนือ คือที่มาของคำว่าดำหัว

คล้ายวันเกิดของผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือ
จากบุตรหลาน มักจะมีการรดน้ำพวงท่าย
ไปด้วยหลังจากทำบุญวันเกิดเสร็จแล้ว

นอกจากการรดน้ำในวันสงกรานต์และ
วันเกิด น้ำยังคงถูกใช้เป็นตัวประสานในพิธี
สำคัญอื่นๆ เช่น การรดน้ำแต่งงาน จะ

ใช้น้ำมนต์รด ประเพณีโกนจุก จะใช้น้ำ
ชำระกายเมื่อโกนผมเรียบร้อยแล้ว

น้ำ เป็นตัวแทนของความกตัญญูหรือ
การแสดงความรัก ซึ่งยังคงมีให้เห็นใน
สังคมไทยทุกวันนี้ แม้ว่าเวลาจะผ่านไป
ประเพณีดังกล่าวก็ยังคงอยู่คู่คนไทย

ชาวเหนือจะใช้น้ำสัปปายและน้ำอบประ
พรมศีรษะของผู้ใหญ่พอเป็นพิธี ซึ่งเป็น
เครื่องหมายว่า ได้ดำหัว หรือ สระหัวแล้ว
นั่นเอง ต่อจากนั้นก็ให้ศีลให้พรตามประเพณี

ในสมัยปัจจุบัน ประเพณีรดน้ำย่น
ย่อเหลือเพียงใช้น้ำมารดที่มือเท่านั้น ผู้
ใหญ่จะนำมือที่เปียกโชกด้วยน้ำหอมหรือ
น้ำอบ วางบนหัวผู้เยาว์ พร้อมกับให้ศีล
ให้พร

ประเพณีการรดน้ำ นอกจากจะทำใน
วันสงกรานต์แล้ว ในงานเสวยดี หรือวัน

การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป สงฆ์น้ำพระสงฆ์

วันสงกรานต์ คือ วันขึ้นปีใหม่ไทย นอกจากการสาดน้ำที่เห็นกันมาจนเจนตา ประเพณีดังกล่าวยังเกี่ยวเนื่องกับทางศาสนาอีกด้วย นั่นคือ การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ซึ่งมีมาแต่อดีตกาล

สถานที่สงฆ์น้ำพระ คือวัด ซึ่งในสมัยก่อนไม่นิยมนำพระพุทธรูปมาบูชาในเรือนเดียวกันกับที่คนอยู่ ด้วยความเชื่อว่าสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปควรอยู่ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ถ้าอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน ก็ควรแยกให้เป็นสัดส่วน

การสงฆ์พระพุทธรูปในบางภาค ทำเพียงสงฆ์น้ำลงที่องค์พระเสร็จสงฆ์แล้วก็นั่งพนมมืออธิษฐานขอพรในวันปีใหม่จากพระ

ในบางแห่งไม่ได้สงฆ์น้ำลงไปองค์พระโดยตรง แต่จะจัดทำเป็นรางน้ำ เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันเป็นหมู่ ก็เพียงแต่สงฆ์ด้วยการเทน้ำที่เตรียมมาให้ไหลจากรางตกไปเปียกองค์พระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานอยู่ตรงปากท่อ การสงฆ์น้ำแบบนี้สะดวกในกรณีที่มีคนมาก ไม่ต้องเบียดเสียดแย่งกันเข้าไปที่องค์พระ

ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูปในภาคอีสาน จะเชิญพระพุทธรูปออกไปตั้งที่หอสงฆ์ที่ชาวบ้านปลูกสร้างขึ้น ในช่วงบ่ายชาวบ้านต่างนำน้ำอบและน้ำหอม หรือน้ำเปล่าที่สะอาดไปสงฆ์น้ำพระพุทธรูปซึ่งจะทำการตลอด ๑๕ วัน

การสงฆ์น้ำพระพุทธรูปของภาคอีสาน ใช้เครื่องสงฆ์ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สีกุปล่องเดียว ทะลวงข้อข้างหนึ่ง คงไว้ข้างหนึ่ง เจาะช่องรอบปล่องไม้ไผ่ให้น้ำพุ่งออกได้ หากเป็นพระหนุ่มๆ ก็จะใช้วิธีการสาดน้ำ ซึ่งถือว่าได้บุญเหมือนกัน น้ำยังเป็นเครื่องหมายของความสะอาดบริสุทธิ์ และความชุ่มชื้นที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานความศรัทธา ด้วยการนำมาสงฆ์พระพุทธรูป และพระสงฆ์ กลายเป็นประเพณีที่แสดงถึงความเคารพสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลที่นับถือในวันขึ้นปีใหม่ของไทย

เมื่อไม่มีพระพุทธรูปไว้บูชาในบ้าน ในวันสงกรานต์ชาวบ้านจึงต้องไปสงฆ์น้ำพระพุทธรูปที่วัด

แทบทุกหลังคาเรือน จะมีผู้คนแต่งตัวอย่างสวยงาม ในมือถือดอกไม้ธูปเทียนบูชา และสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการสงฆ์น้ำพระคือน้ำอบ ผู้คนเหล่านี้ต่างมุ่งหน้าไปที่จุดหมายเดียวกัน คือ วัด

การสงฆ์น้ำพระโดยทั่วไป ไม่นิยมทำในโบสถ์หรือวิหาร ด้วยเหตุผลที่ว่า จะทำให้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนั้นเปราะเปื้อนได้ และสถานที่อาจะจระดับแคบ ส่วนใหญ่จะเชิญพระพุทธรูปออกมาตั้งกลางแจ้ง หรือในปะรำพิธี

การเชิญพระพุทธรูปออกมาสงฆ์น้ำ มีการแห่แหนเป็นขบวน มีทั้งกลองยาว แตรวง เป็นที่ครื้นเครงสนุกสนาน

การถวายผ้าอาบน้ำฝน

ตามพุทธาณุญาตนั้น
พระพุทธร่องค์ทรงกำหนด
ให้พระภิกษุแสวงหา
ผ้าอาบน้ำฝน
ก่อนฤดูฝน ๑ เดือน

ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนนั้น
เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง เพราะ
การถวายผ้าอาบน้ำฝนเพื่อไว้ใช้สอยในช่วง
ฤดูฝนอยู่ในช่วงของเทศกาลเข้าพรรษาทั้งนี้
ย่อมแสดงให้เห็นชัดว่าเป็นเรื่องภายในวัด
อย่างชัดเจน

เหตุที่เกิดประเพณีนี้ขึ้นสามารถสืบ
ย้อนหลังไปเมื่อครั้งพุทธกาล สมัยนั้นพระ
พุทธร่องค์ทรงมีพุทธาณุญาตให้ภิกษุสงฆ์
ใช้ผ้าเพียง ๓ ผืนต่อรูปเท่านั้น คือมีสบง
อันเป็นผ้านุ่ง จีวรเป็นผ้าสำหรับห่ม และ
สังฆาฏิเป็นผ้าห่มซ้อนอีกชั้นในฤดูหนาว

ครั้งหนึ่งอันเป็นช่วงฤดูเข้าพรรษา ซึ่ง
นักบวชไม่สามารถท่องเที่ยวจาริกไปไหนได้ พระ
พุทธเจ้าและพุทธสาวกทั้งหลาย จึงได้เข้า
จำพรรษาอยู่ที่วัดบุพพาราม ในเมือง
สาวัตถี

มีอยู่วันหนึ่งฝนตกพรำพรำลงมาอย่าง
ไม่ขาดสาย พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งจึงพากัน
เปลือยกายสรงน้ำฝนกันอย่างชุ่มชื้นภายใน
วัด

ขณะเดียวกันนั่นเอง นางวิสาขามหา
อุบาสิกา ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดนี้ถวายให้แก่
พุทธศาสนา ได้ใช้ให้สาวใช้ของตนไปนิมนต์
พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดมาฉันภัตตาหารที่
บ้านของตน เพราะนางเห็นว่าเป็นฤดูเข้า

พรรษา จึงปรารถนาจะอนุเคราะห์พระ
ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดของตน

เมื่อสาวใช้ไปถึงวัดจึงได้พบเห็นภิกษุ
สงฆ์เปลือยกายหลายรูปกำลังสรงน้ำฝนกัน
อยู่ทั่วไปในบริเวณวัด นางสาวใช้จึงเข้า
ใจผิดคิดเอาเองว่าคนเหล่านั้นคงเป็นชีเปลือย
ลัทธิอื่น จึงกลับออกมาแล้วไปแจ้งให้นาง
วิสาขาทราบ

นางวิสาขาเมื่อได้รับทราบก็มิได้ว่า
กล่าวอะไร เนื่องจากนางทราบอยู่ในใจว่า
อะไรเป็นอะไร จึงเงียบไว้อย่างนั้น จนกระทั่ง
มีโอกาสดำกราบทูลปรารภถึงเรื่องดัง
กล่าวนี้นี้ให้พระพุทธร่องค์ได้ทรงทราบ และ
กราบทูลขอพระพุทธร่องค์ให้พระสงฆ์มี
ผ้าอาบน้ำฝนไว้ใช้อีกหนึ่งผืน พระพุทธร่องค์
ทรงไครครวญแล้วเห็นสมควร จึงทรงประ
ทานอนุญาต

นางวิสาขาจึงได้ถือโอกาสนั้นถวายผ้า
อาบน้ำฝนเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่นั้นก็ถือเป็น
ประเพณีสืบต่อกันมา

ตามพุทธาณุญาตนั้น พระพุทธร่องค์
ทรงกำหนดให้พระภิกษุแสวงหาผ้าอาบน้ำ
ฝนก่อนฤดูฝน ๑ เดือน คือตั้งแต่ แรม ๑
ค่ำ เดือน ๗ จนถึง วันเพ็ญเดือน ๘ และ
ให้ใช้ได้ก่อนจะถึงฤดูฝนครึ่งเดือน คือให้
ทำนับตั้งแต่ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง

วันเพ็ญเดือน ๘ เท่านั้น

คำอธิบายง่ายๆคือ ภิกษุสงฆ์ต้องหาผ้าให้ได้ภายใน ๑ เดือนก่อนเข้าพรรษา และทำผ้าให้ใช้ได้ภายในครึ่งเดือนก่อนเข้าพรรษา

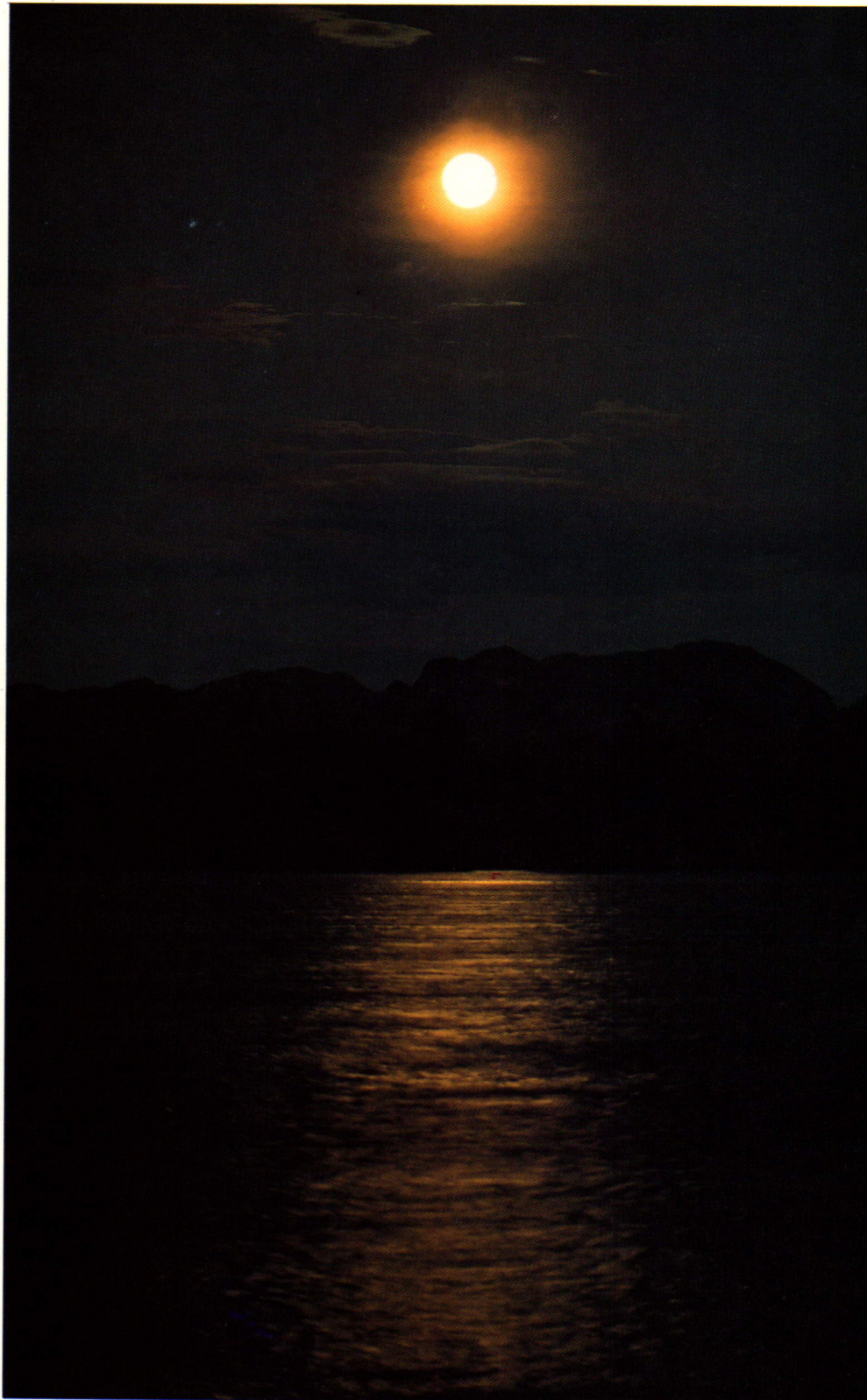
นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงกำหนดด้วยว่า ผ้าอาบน้ำฝนนั้นต้องมีความยาว ๖ คืบพระสุคต และกว้าง ๒ คืบครึ่งพระสุคต หน่วยวัดนี้เป็นหน่วยวัดตามความยาวของนิ้วของพระองค์ หากเทียบกับหน่วยวัดมาตรฐานสากล ก็จะได้ขนาดด้านความยาวเท่ากับ ๑๕๐ เซนติเมตร และด้านความกว้างเท่ากับ ๖๒ เซนติเมตรครึ่ง

ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องแต่ครั้งอดีตกาล ผ่านมาถึงปัจจุบัน ข้อกำหนดต่างๆ ก็ยืดหยุ่นกันไปตามสภาพแวดล้อมที่ต่างไปจากเดิม

เรื่องขนาดของผ้านั้นปัจจุบันไม่ต้องวัดอีกต่อไปแล้ว เพราะมีผ้าสำเร็จรูปขนาดมาตรฐานที่ทำขึ้นมาเป็นผ้าอาบน้ำฝนโดยเฉพาะ วางขายอยู่ตามท้องตลาด ผู้จะถวายสามารถซื้อหามาไปถวายได้เลย

ส่วนระยะเวลาในการถวายทุกวันนี้ ผู้ถวายผ้าอาบน้ำฝนในวันถวายสักการะเข้าพรรษา คือในวันเข้าพรรษา แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ นั้นเอง ถวายพร้อมๆ กันไปกับเครื่องสักการะอื่นๆ จำพวกร่มกันฝน ดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น

อย่างไรก็ดีความสำคัญของพิธีการนี้ ยังไม่ได้เปลี่ยนไป นั่นคือบุญกุศลที่ได้จากการเอื้อเฟื้อพระพุทธรูปของผู้อย่างยังคงเป็นเช่นเดิม

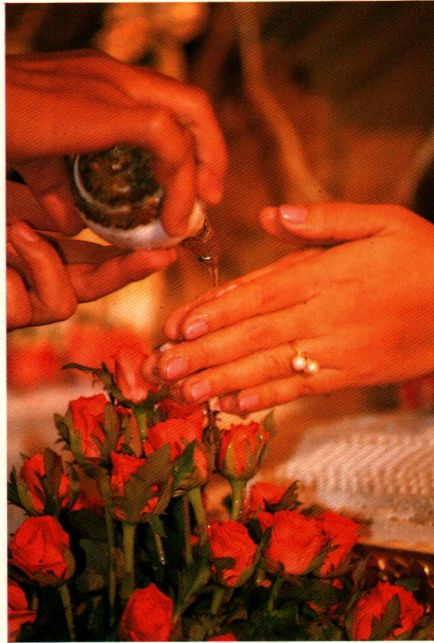
พิธีหลั่งน้ำพระพุทธมนต์

คนไทยโดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงพิธีการแต่งงาน จะนึกภาพไปถึงการหลั่งน้ำพระพุทธมนต์บนมือบ่าวสาว ซึ่งเป็นภาพแทนพิธีการแต่งงานโดยรวม

การหลั่งน้ำหรือรดน้ำในพิธีอันเป็นมงคลนี้แต่ก่อนเรียกกันว่า ชัดน้ำหรือสาดน้ำ

แต่โบราณนั้น เมื่อมีการแต่งงานจะต้องมีการปลุกเรือนหอ หรือยกเรือนหลังหนึ่งหลังใดเป็นเรือนหอ ครั้นก่อนจะเข้าด้วยกันในเรือนก็ต้องทำบุญสวดมนต์เย็นฉันทตามประเพณี

ตามธรรมเนียมการสวดมนต์จะมีการทำน้ามนต์ด้วยเสมอ เพื่อใช้ประพรมบ้านเรือน

และผู้คนที่ร่วมพิธี เมื่อสวดคาถาชะยันโตซึ่งถือว่าเป็นฤกษ์ พระสงฆ์ผู้เป็นประธานก็จะเอาเทียนหยดลงในขันน้ำ แล้วถือโอกาสพรมน้ามนต์แก่คู่บ่าวสาวด้วย

น้ำพระพุทธมนต์ หรือเรียกสั้นๆ ว่า น้ามนต์นั้นถือว่าเป็นน้ำอันเป็นมงคล ในประเพณีไทย เราใช้สำหรับทั้งประพรม ตีมน้ำและอาบ สังคมไทยให้ความสำคัญกับน้ำมากเพราะน้ำหมายถึงความร่มเย็น ไม่ว่าเราจะทำให้น้ำร้อนขึ้น ด้วยวิธีใดก็ตาม ชั่วระยะหนึ่งน้ำก็จะกลับมาเย็นดังเดิม

นอกจากนี้ น้ำยังมีความหมายถึงความสมานสามัคคีด้วย ทั้งนี้ก็เพราะน้ำเป็นสิ่งที่ไม่แยกจากกัน แม้จะใช้สิ่งอื่นใด

คันไ้ เมื่อเอาสิ่งนั้นออก น้ำก็จะหลอม
รวมกันเหมือนเดิมอย่างแนบสนิท ไม่มีรอย
ร้าวใดๆ ทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ประเพณีแต่งงานของชาว
อินเดียโบราณ จึงมีอยู่วิธีหนึ่ง ที่ให้คู่บ่าว
สาวเอามือจุ่ม
ลงไปใต้น้ำใน
ภาชนะเดียว
กันแล้วบรรดา
ญาติมิตรต่าง
ก็กล่าวอวยพร
ว่าของจะอยู่รวม
กันไม่แตกร้าว
เหมือนอย่างน้ำ
เกิด

ย้อนกลับ
มาที่ประเพณี
ไทยแต่เดิมชีวิต
คนไทยโดยทั่ว
ไปย่อมต้องมี
สมภารเจ้าวัดเป็นชีวิตัน
อาจารย์คือเป็นเหมือนพระ
ประจำครอบครัว เวลา
เจ้าบ้านมีอะไรก็ต้องไปติด
ต่อ ไม่ว่าจะเป็นลูกก็ไปให้
ผูกดวงชะตา ขอชื่อ ตลอด
จนบวช แต่งงาน และอื่นๆ
จึงสนิทสนมกันดี

โดยมากสมภารมัก
เป็นคนแก่มัธยมนุส
ดั่งนั้น ในพิธีแต่งงานของ
คู่บ่าวสาวที่ท่านถือเสมือน
ว่าเป็นลูกๆหลานๆพอบท
สวดถึงคาถาเซยันโตอัน
เป็นช่วงเวลาสำคัญ ท่าน
จึงใช้น้ำมนต์ชดสาดคู่บ่าว
สาว

ชดด้วยความเอ็นดูหลายต่อหลายครั้ง
จนคู่บ่าวสาวเปียกปอนกันไป เหตุที่ต้องชด

หรือสาดนี้ ก็เนื่องจากคู่บ่าวสาวคงนั่งอยู่
ไกลท่าน บวกกับอารมณ์สนุกสนานของ
ท่าน โบราณนั้นงานแต่งงานยิ่งทำให้เกิด
ความสนุกสนานมากเท่าไรยิ่งดีเท่านั้น
เมื่อมีการทำตามต่อๆ กันมา จึงกลายเป็น

มาเป็นผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย ตลอดจนแขก
ผู้ที่ได้รับเชิญมาร่วมงาน ผู้คนเหล่านี้
สามารถ เข้าไปใกล้ชิดคู่บ่าวสาวได้ จึงไม่
จำเป็นต้องชดหรือสาดในระยะไกลอย่าง
พระสงฆ์

เป็นธรรมเนียมปฏิบัติขึ้น

ต่อมาก็มีการเปลี่ยนแปลงขึ้น จาก
พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ชดหรือสาดน้ำมนต์เปลี่ยน

อย่างไรก็ดี คู่
บ่าวสาวก็ยังคงอยู่
ในสภาพเปียกปอน
ด้วย เพราะการชด
สาดก็ยังมิได้อยู่เพียง
แต่เปลี่ยนจากชด
ไกลๆ มาเป็นสาด
ใกล้ๆ แทน

มาถึงปัจจุบันนี้
ประเพณีก็ได้แปร
เปลี่ยนไปเหลือเพียง
รดน้ำ กันแค่มือของ
คู่บ่าวสาวที่กระพุ่ม
มือรับเท่านั้นจาก
เปียกปอนทั้งตัวก็กลายเป็น
มาเปียกแค่มือเท่านั้น

การหลั่งน้ำพระพุทธ-
มนต์นี้ หากพิจารณาให้ดี
แล้ว คงไม่ใช่แต่เพียง
หวังความสนุกสนาน อย่าง
เดียวเท่านั้น แต่เป็นพิธี
กรรมที่มุ่งหวังให้คู่บ่าวสาว
มีความสุข มีความเจริญ

ชีวิตการแต่งงานถือว่าเป็น
เป็นชีวิตใหม่ เป็นชีวิตคู่
ดั่งนั้น ผู้มารดน้ำจึงพา
กันอวยพรให้แก่ชีวิตใหม่
พร้อมๆ กับการรดน้ำ ไม่
ว่าจะเป็นการรดทั้งตัวหรือ
เพียงแค่มือก็กระพุ่มมือ
ก็ปรารถนาให้คู่บ่าวสาวมี

ความเจริญด้วยอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของน้ำอัน
เป็นมงคล หลักสำคัญก็คือให้น้ำเป็นเครื่อง
หล่อเลี้ยงชีวิตใหม่นั้นเอง

ลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทง เป็นงานประเพณีที่ชาวไทยได้ปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณกาลชาวไทยได้เคารพประเพณีนี้มาจากประเพณีของพราหมณ์ ซึ่งกระทำเพื่อบูชาพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ในมหาสมุทร และเทพเจ้าอื่นๆ เช่น เจ้าแม่ลักษมีเทวี เทพีแห่งความมั่นคง เป็นต้น

งานประเพณีนี้ชาวอินเดียโดยเฉพาะที่เป็นฮินดูได้กระทำสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ ปัจจุบันเรียกว่า ทิวาลี เป็นเทศกาลแห่งแสงสี ซึ่งนับว่าเป็นเทศกาลที่สำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดเทศกาลหนึ่งของชาวฮินดูทั่วทั้งอินเดีย

พิธีนี้มีขึ้นในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ จึงน่าจะเป็นต้นกำเนิดของพิธีลอยกระทงของไทยเรา เพราะมีขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน และมีวิธีปฏิบัติคล้ายกัน เพียงต่างกันแต่จุดหมายเท่านั้น กล่าวคือ พิธีลอยกระทงในประเทศไทยมีขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (โบราณ) หรือขึ้น ๑๕ เดือน ๑๒

ประเพณีลอยกระทงตามประทีป มีปรากฏในภาคเหนือของไทยประมาณพันกว่าปีมาแล้ว ดังที่ปรากฏในหนังสือพงศาวดารโยนกของ พระยาประจักษ์จักรจักร (แช่ม บุนนาค) และหนังสือจามเทวีวงศ์ ซึ่งมีใจความตรงกันว่าเมื่อ จ.ศ. ๓๐๙ (พ.ศ. ๑๔๙๐) ได้เกิดโรคหิวาต์ ระบาดในนครลำพูน ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ชาวเมืองจึงพากันหนีไปอยู่แดนรามัญถึง ๖ ปี

ในขณะที่บางพวกได้กลับมายังเมือง

ลำพูน และพอถึงวันเดือนปีที่ครบรอบปีที่ได้จากญาติทางรามัญมา ก็ทำพิธีระลึกถึงด้วยการจัดแต่งรูปเทียนเครื่องสักการะบูชาใส่ในกระทงลอยไปตามน้ำ เรียกว่า ลอยโคมด (ลอยไฟ) และถือเป็นประเพณีกันสืบมา

ในกฎมณเฑียรบาลมีหลักฐานปรากฏว่า พระราชพิธีเดือน ๑๒ นั้น มีพิธีจองเปรียง ลอดชุดโคมลอย พิธีจองเปรียงนั้นคือเอาเปรียง ซึ่งแปลว่า ไขข้อโค ทาเข้ากับเทียนสามเล่ม และยกเสาโคม จุดโคมขึ้นแขวนไว้บนเสานั้น วัตถุประสงคั้งเดิมก็คือ กระทำเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสามของ พราหมณ์ ครั้นบูชา ครบ ๓ วันแล้วก็นำประโคมลอยน้ำไปซึ่งคงจะต้องทำแพหรือทำภาชนะใส่มิให้โคมจม

สำหรับในประเทศไทยเรา ประเพณีลอยกระทงเริ่มมีปรากฏในสมัยสุโขทัยอย่างเป็นทางการคือ พระราชพิธีจองเปรียงชักโคม ลอยโคม ซึ่งในตอนแรกเป็นพิธีพราหมณ์ ต่อมากลายเป็นพิธีทางศาสนาพุทธไปคือเปลี่ยนจุดมุ่งหมายจากการบูชาพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ มาเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า

คำว่า จองเปรียง หมายถึงการที่พระมหากษัตริย์ทรงหาเปรียงบนเทียนที่จะจุดในโคมประทีป ก่อนที่จะลอยหรือชักขึ้นสู่ยอดเสา

การชักโคมหรือยกโคม และการจุดประทีปเป็นการกระทำเพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีบนดาวดึงส์เทวโลก ส่วนการลอย

นางนพมาศ

โคม นัยหนึ่งหมายถึง อาคารที่โคมรูปต่างๆ ถูกชักขึ้นสู่ยอดเสาแล้วลอยกระทงประทีปในน้ำ เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำนัมมทา และเพื่อเป็นการขอบคุณน้ำที่ได้กินได้ใช้ตลอดถึงทำเกษตร นอกจากนี้ยังเป็นการขอขมาที่ทำให้น้ำสกปรกในลักษณะต่างๆ

ทางภาคเหนือของไทย มีการปล่อยโคมลอย(บัลลูน) และโคมไฟ(ว่าวไฟ) ขึ้นไปในอากาศ เพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี

บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ในสมัยสุโขทัย จุดเริ่มต้นของประเพณีลอยกระทงอย่างเป็นทางการมาจากนางนพมาศ พระสนมเอกของพระร่วงเจ้าที่ได้ประดิษฐ์กระทงเป็นรูปดอกบัวสำหรับปักธูปเทียนถวายแด่พระร่วงให้ทรงลอยกระทง ปรากฏว่าพระองค์ทรงโปรดปรานมากถึงกับตรัสว่า

"แต่นี้สืบไปข้างหน้าโดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ เมื่อถึงกาลกำหนดนัก

ขัตฤกษ์ วันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศบูชาพระพุทธบาทนัมมทานที่ตราบาทกาลปาวสาน"

ด้วยเหตุนี้ชาวสุโขทัย จึงนิยมทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัวมาจนทุกวันนี้ และเรียกประเพณีนี้ว่า ลอยกระทงทรงพระประทีป

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชพิธีลอยกระทงนี้ก็ยังคงเป็นที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างมโหฬาร เช่น ในรัชสมัยของสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คณะราชทูตลังกา
ที่พระเจ้าแผ่นดินลังกา ส่งเข้ามาเพื่อขอ
พระสงฆ์ไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่
ลังกาก็ได้ชมพิธีลอยกระทงด้วย

ตามที่ปรากฏในจดหมายเหตุของราช-
ทูตลังกาว่า มีข้าราชการไทยสองคนลงมา
บอกทูตานุทูตว่า ในคำคืนวันนั้นจะมีขบวน
แห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ใน
พระราชพิธีทางศาสนา

ขบวนพระราชพิธีที่ทูตลังกาได้ชม คือ
ขบวนเรือพระที่นั่งของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ เรือแต่ละลำล้วนแต่งประทีป
หน้าและตามเป็นทิวแถว และบนผิวน้ำ

ตามแนวขบวนเรื่อนี้ก็ยังมีโคมกระดาดเป็นรูปดอกบัวสีแดงบ้าง สีขาวบ้าง มีเทียนจุดอยู่ข้างในนั้น ปลอ่ยให้ลอยไปตามน้ำ ทำให้แลดูงามระยิบระยับเป็นทิวแถว

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีนี้ก็ยังคงนิยมทำกันเป็นการใหญ่ ตามจดหมายเหตุของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เล่าไว้พอสรุปได้ว่า พระราชพิธีจองเปรียง มีสืบต่อกันมา ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑-๓ พิธีจองเปรียงนี้มีขึ้นในวันขึ้น ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทำกระทงใหญ่ บนแพหยวกกล้วย มีรูปร่างสัณฐานต่างๆ มีกลไกสำหรับเคลื่อนไหวแสดงอาการต่างๆ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้เลิกการทำกระทงใหญ่ คงมีแต่กระทงซึ่งเป็นเรือขนาดเล็กเท่านั้น จนมาถึงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดให้เลิกพระราชพิธีนี้เพราะ ทรงเห็นว่า เป็นการสิ้นเปลือง แต่สำหรับประชาชนชาวไทยทั่วประเทศก็ยังคงนิยมปฏิบัติพิธีนี้กันอยู่ตลอดมาจนทุกวันนี้

ผู้ที่มีศรัทธาแต่ละคน พอถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ก็จะทำหรือจัดหากระทงเล็กแล้วนำไปยังท่าน้ำ จุดเทียนในกระทงแล้วกล่าวคำบูชา จะออกเสียงหรือระลึกในใจก็ได้ ถ้าไม่สามารถกล่าวคำบาลีได้ ก็พูดหรือนึกเป็นสำนวนของตนเอง ต่อจากนั้นอาจจะอธิษฐานตั้งความหวังความปรารถนาอะไรอื่นอีกก็ได้ จบแล้วลอยกระทงลงไปในน้ำเป็นเสร็จพิธี

ในที่สุดพระราชประเพณีพิธีลอยกระทงก็ได้รับการฟื้นฟูให้มหิพารยิ่งใหญ่กว่าเดิมขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๐ เรียกว่า พระราชพิธีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ ซึ่งจัดให้มีขึ้นบริเวณพระราชสถานเมืองเก่าสุโขทัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทรงเปิดงานเป็นปีแรก

ประเพณีลอยกระทง นอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีธรรมในกลุ่มชนแล้ว ยังเป็นการรักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไม่ให้เสื่อมสูญ เพื่อที่จะให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาติสืบไป

การแสดงแสงสี เพลิดเพลินไฟ ในเทศกาลลอยกระทง จังหวัดสุโขทัย

การแข่งเรือพาย

ชาวบ้านคิดขึ้นมาเพื่อเชื่อมความสามัคคีเนื่องในงานบุญ และเรือเป็นของใกล้ตัวสำหรับทุกคน

การแข่งขันเรือพายเชื่อมสายสัมพันธ์ไทย-ลาว จังหวัดหนองคาย

คำกล่าวที่ว่าคนไทยใช้เรือเป็นมาตั้งแต่เกิด ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกันระหว่าง คนไทย เรือและสายน้ำ เรามีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรืออยู่มาก และประเพณีหนึ่งที่รู้จักกันดีคือ ประเพณีการแข่งขันเรือพาย ไม่มีหลักฐานบ่งชี้อย่างแน่ชัดว่า เราเริ่มมีการแข่งขันประชันเรือพายกันมาตั้งแต่เมื่อใด และเริ่มมาอย่างไร เพียงแต่มีข้อสันนิษฐานหลายแนวทาง

แนวทางแรก เชื่อว่าชาวบ้านเอาแบบอย่างมาจากกองทัพเรือหลวง สมัยก่อนนั้น ผู้นำของบ้านเมืองให้ความสำคัญกับกองทัพเรือมาก ยืนยันได้จากภูมิศาสตร์ของประเทศซึ่งมีแม่น้ำลำคลองอยู่มากมาย เป็นเสมือนเส้นทางเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของประเทศ อีกทั้งทางใต้และตะวันออกก็มีชายฝั่งทะเลยาวเหยียด กองทัพเรือจึงให้ความสำคัญกับเส้นทางน้ำ

เรือหลวงแต่ลำซึ่งจะเป็นเรือชุดหรือเรือต่อก็ต่างมีฝีพายเป็นทหารประจำเรืออยู่ทุกลำ ลำละ ๓๐ คนบ้าง ๕๐ คนบ้างแล้วแต่ขนาดของเรือ

ในยามปลอดจากศึกสงคราม กองทัพเรือหลวงก็ยังคงเตรียมตัวไว้พร้อมสรรพตลอดเวลา โดยเฉพาะทหารผู้เป็นฝีพายต้องมีการฝึกซ้อมกันอย่างเข้มข้น เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมีความอดทน

และยังมีการฝึกให้เกิดความชำนาญในการใช้เรือ เช่น การออกเรือ การหยุดเรือ การเทียบเรือ ความว่องไวในการโจมตีหรือหนีข้าศึก เหล่านี้ต้องมีการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ

การเตรียมพร้อมของกองทัพเรือหลวงทั้งตัวเรือและฝีพาย ซึ่งบางครั้งคราวมีการแข่งขันกันเพื่อทดสอบความพร้อม จึงกลายเป็นตัวอย่างอันดีให้ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นจดจำนำเอาไปใช้ด้วยการรวมกลุ่มกันสร้างเรือขึ้น แล้วนำมาประชันกันแข่งกันในโอกาสเทศกาลต่างๆ เรือที่ร่วมกันสร้างขึ้นนี้เป็นของส่วนรวม เมื่อเลิกใช้แล้วก็เอาไปเก็บไว้ที่วัดให้พระเป็นผู้ดูแลรักษา

ข้อสันนิษฐานอีกแนวทางหนึ่งนั้น เชื่อว่าชาวบ้านคิดขึ้นมาเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์เนื่องในงานบุญ และเรือก็เป็นของใกล้ตัวสำหรับทุกคน ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวเชื่อมโยงได้

ตัวอย่างงานวันออกพรรษาของจังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นงาน

ที่สืบทอดต่อกันมาแต่ครั้งรุ่นปู่ย่าตาทวด จะมีกิจกรรมทางน้ำเกี่ยวกับเรืออันอาจสะท้อนให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของประเพณีการแข่งขันเรือก็เป็นได้

กิจกรรมอย่างหนึ่งคือ การทอดผ้าป่ากลางน้ำ วิธีการก็มีอยู่ว่าต้องจัดเรือลำใหญ่เป็นองค์ผ้าป่า เรียกกันว่าเรือองค์ เรือองค์นี้จะมีการประดับตกแต่งด้วยต้นกล้วยที่มีเครือยาว ต้นอ้อยลำโตๆ และกิ่งไม้ ทำให้เหมือนสภาพป่าಯ่อมๆ

ภายในเรือจะมีกระจาดใส่ผลไม้ต่างๆ ไข่พร้อม เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ละมุด ขนุน มะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก่ รวมทั้งข้าวสาร อาหารแห้งต่างๆ พวกปลาเค็ม ปลาแห้ง พริกแห้งเกลือหอม กระเทียม

นอกจากนี้ ก็ยังมีเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ เป็นต้นว่า สบง จีวร ถ้วย ชาม ข้อน ปิ่นโต ถาด หม้อ เสื้อ ร่ม พร้อมสรรพ

ในเรื่องค์ลำเดียวกันนี้มีการจัดปีพาทย์ ม้อง ตะโพน กลอง ประโคมแห่ ครึกครื้น จากนั้นก็นำเรือองค์ไปจอดไว้กลางแม่น้ำ พอถึงเวลา ๙ โมงเช้า ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นก็จะนำเรือพาย ที่มีฝีพายลำละ ๓๐ คน พายจ้ำกันออกมาเพื่อจะแย่งกันเอาเชือกมา ผูกเรือองค์ หากเรือลำใดผูกและสามารถนำเรือไปได้ก่อน ก็ถือว่าเรือลำนั้นเป็นผู้ชนะ เป็นผู้ได้เรือองค์ไปครอบครอง สามารถนำเอาข้าวของเครื่องใช้ในเรือไปถวายวัดในหมู่บ้านของตนได้

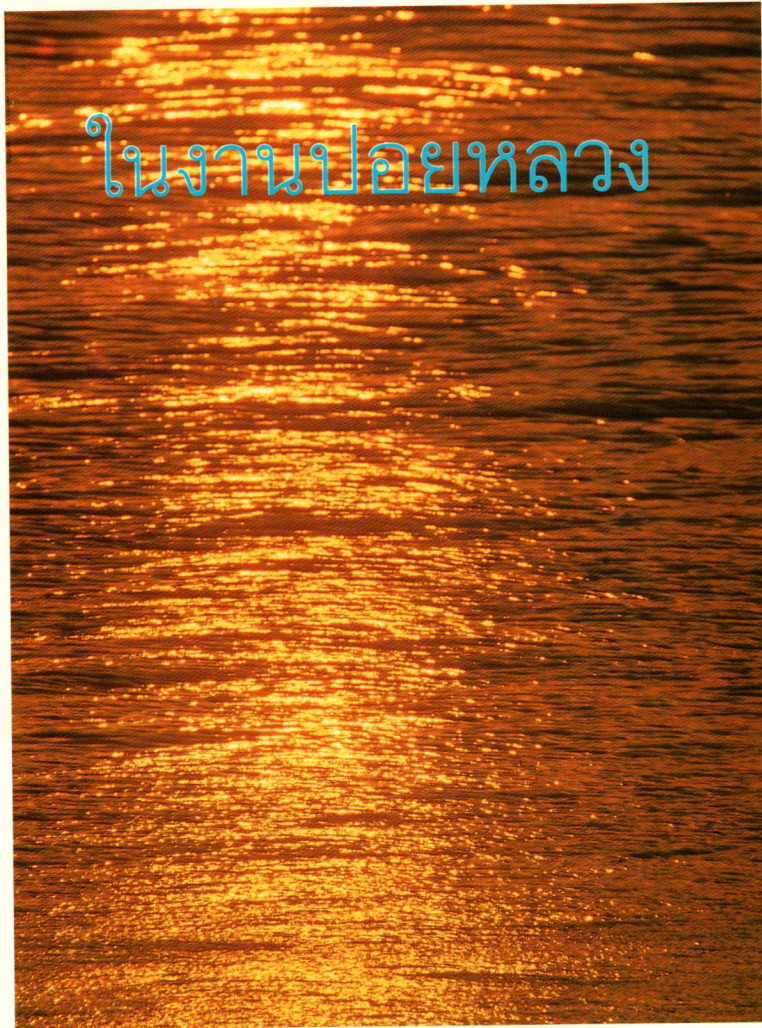
นอกจากการแข่งขันเรือเพื่อแย่งเรือองค์แล้ว ยังมีการแข่งเรือพายประชันความเร็วกันด้วย เป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน ครึกครื้น ก่อให้เกิดความสมัครสมานกันในพื้นที่

ประเพณีขางต้นนี้ ยังมีต่อเนื่องกันมาถึงทุกวันนี้ เพียงแต่ว่า ปัจจุบันมีการจัดยิ่งใหญ่ขึ้น บางปีถึงกับจัดเป็นงานระดับชาติเลยทีเดียว

ไม่ว่าการแข่งขันเรือพายจะถือกำเนิดมาจากแนวความเชื่อใดก็ตาม ไม่ใช่เรื่องสำคัญเท่ากับความหมายโดยนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยแต่ดั้งเดิม ซึ่งถือสายน้ำเป็นเหมือนญาติสนิทของตน

พิธีนิมนต์พระมหาอุปคุต

ในงานปอยหลวง

ปอยหลวง เป็นงานสมโภชใหญ่
ของชาวเหนือ จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองถาวร-
วัตถุที่สร้างขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์
วิหาร ศาลาการเปรียญ กำแพง หรือสิ่ง
ปลูกสร้างภายในวัด รวมทั้งสิ่งก่อสร้างนอก
วัดที่เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น สะพาน
โรงเรียน

งานปอยหลวงนี้ส่วนมากจะจัดกันในช่วงระหว่างช่วงเดือน ๕ ถึงเดือน ๘ นับตามปฏิทินของชาวเหนือ ซึ่งจะตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม

เนื่องจากเป็นงานเฉลิมฉลองใหญ่โต จึงมีการจัดกันอยู่หลายวัน ตามปกติก็ประมาณ ๓ ถึง ๗ วัน โดยขึ้นอยู่กับฐานะของวัด หากเป็นวัดเล็กๆก็อาจจะจัดเพียงสองถึงสามวัน แต่ถ้าเป็นวัดใหญ่จะจัดกันทั้งสัปดาห์เลยทีเดียว

ก่อนหน้านี้ถึงวันงานนั้น ดังที่กล่าวแล้วว่าเป็นงานใหญ่โต คณะผู้จัดอันได้แก่เจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด และคณะผู้ศรัทธา จึงต้องมีการเตรียมการล่วงหน้าแต่เนิ่นๆ หลายวัน ทั้งจัดเตรียมต้อนรับเลี้ยงดูหัววัดต่างๆ ที่จะมาร่วมทำบุญด้วยพิมพ์ใบบอกบุญฎีกาแก่กุศล และใบแจ้งกำหนดการส่งไปตามหัววัดต่างๆ รวมทั้งอื่นๆ อีกอีกประการ

พอมาถึงวันสุดท้ายก่อนถึงวันงานจะมีพิธีสำคัญพิธีหนึ่ง คือ พิธีนิมนต์พระมหาอุปคุต เพื่อมาช่วยปกปักรักษางานให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

พระมหาอุปคุตที่กล่าวถึงนี้เป็นองค์เดียวกับที่ปรากฏอยู่ในประเพณีใส่บาตรเบ็ญพุธของชาวเหนือ หรือประเพณีการใส่บาตรในคืนวันเพ็ญ ซึ่งตรงกับวันพุธ ชาวเหนือเชื่อกันว่า การใส่บาตรในคืนนั้นเป็นการใส่บาตรถวายแก่พระมหาอุปคุต

ในอุปคุตสูตร กล่าวถึงพระมหาอุปคุตไว้ว่าเป็นพระเถระรูปหนึ่งซึ่งเป็นพระอรหันต์ มีอิทธิฤทธิ์มากมาย พานักเสวยวิมุตสุขอยู่ภายในโลหปราสาท ในนาคภพ หรือเมืองบาดาล พระอรหันต์ผู้เก่งกล้านี้มักจะออกบิณฑบาตขึ้นมามนเมืองมนุษย์อยู่

เนื่องๆและมักเที่ยวโปรดผู้คนผู้มีบุญญาธิการให้ประสบความสุขสวัสดิ์อยู่เสมอๆ

ส่วนที่พระมหาอุปคุตมาเกี่ยวข้องกับงานปอยหลวง ก็เนื่องจากมีตำนานเล่ากันว่า ขณะที่พระมหาอุปคุตจำพรรษาในโลหปราสาท เมืองบาดาลอยู่นั้น ตรงกับช่วงเวลาที่พระเจ้าอโศกมหาราชกำลังจะทำบุญถวายแก่พระพุทธศาสนา ด้วยการสร้างเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ขึ้นทั่วชมพูทวีป

ครั้นสร้างเสร็จสิ้นก่อนจะมีงานเฉลิมฉลอง พระองค์ก็ทรงปริวิตกว่า จะมีพระยามารมารบกวนทำให้งานฉลองสับสนวุ่นวาย จึงทรงปรึกษากับพระสงฆ์องค์เจ้าทั้งหลายว่า จะมีพระคุณเจ้าผู้ใดอาสาเป็นผู้ป้องกันปราบปรามพระยามาร เพื่อปกป้องรักษางานฉลองให้ลุล่วงได้บ้าง พระคุณเจ้าทั้งหลายต่างส่ายหน้าเพราะไม่มีความสามารถที่จะรับหน้าที่ดังกล่าวได้

ในที่สุดได้มีการเอยถึงอิทธิฤทธิ์อิทธิเดชของพระมหาอุปคุตขึ้น ทุกฝ่ายจึงเห็นพ้องว่า ควรจะนิมนต์พระมหาอุปคุตมาทำการปราบปรามพระยามาร เมื่อนิมนต์ไป พระมหาอุปคุตก็ตอบรับ เมื่อตอบรับแล้ว จึงได้ไปจับพระยามารไปขังไว้เสีย ๗ ปี กระทั่งงานเฉลิมฉลองเสร็จสิ้น

จากตำนานนี้ทำให้ชาวล้านนาเชื่อกันว่า หากได้นิมนต์พระมหาอุปคุตมาดูแลรักษางานปอยหลวงเฉกเช่นเดียวกับที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงกระทำงานปอยหลวงของพวกเขา ก็จะปลอดภัยจากการรบกวนของบรรดาพระยามาร และเหล่าร้ายทั้งหลายได้

พิธีการนิมนต์เริ่มจากวัดที่จัดทำบุญปอยหลวงต้องทำห่อพระมหาอุปคุตไว้ด้านหน้าพระวิหาร โดยสร้างเยื้องออกไปข้างๆ

ทำเป็นห่อเล็กมีที่มุงที่กำบังทั้ง ๓ ด้าน เปิดแต่เฉพาะด้านหน้าเท่านั้น จากนั้นก็เตรียมเครื่องบริขารผ้าไตร ๑ ชุด บาตร ๑ ลูก ใส่พานมาตั้งไว้ในหอนั้น

เมื่อใกล้ถึงวันปอยหลวงประมาณ ๑ วัน สมภารและคณะกรรมการจัดงานจะชวนศรัทธาหนุ่มสาวนำเอาหม้อกลองและช่างฟ้อนไปสู่ม้าน้ำเพื่อนิมนต์พระมหาอุปคุตโดยเอาพานใส่ดอกไม้ธูปเทียนให้ปู่อจารย์หรือมัททยากเป็นคนถือไป

และเมื่อขบวนแห่ไปถึงม้าน้ำแล้ว ก็จะมีการด่าลงโปงมเอาหินในน้ำมา ๑ ก้อน สมมติให้เป็นพระมหาอุปคุตแล้วจึงแห่แห่นกลับมาสู่วัด ก็เช่นเดียวกันกับตอนมาจะมีการฟ้อนรำทำเพลงจนถึงวัดแล้วนิมนต์ท่านขึ้นสู่ห่อที่เตรียมไว้ โดยนำก้อนหินที่เอามาจากม้าน้ำใส่พานไว้ด้วย

ตั้งแต่นิมนต์พระมหาอุปคุตมานั้นทางวัดและผู้ศรัทธา จะต้องถวายอาหารข้าวปลาอาหารที่หน้าหอ ทั้งตอนเช้าและตอนเพล ตลอดไปจนกระทั่งงานปอยหลวงเสร็จสิ้น วัดบางแห่งเมืองงานเสร็จสิ้นแล้ว ก็ยังจะมีการแห่แห่นพระมหาอุปคุตกลับไปส่งลงม้าน้ำอีกต่างหาก บางวัดก็ไม่มีวัดที่มีก็ให้ปู่อจารย์อาราธนานิมนต์กลับไปสู่ท่าน้ำ ที่เคยนิมนต์ขึ้นมา เมื่อไปถึงริมน้ำก็เอาก้อนหินที่สมมติเป็นพระมหาอุปคุตหย่อนลงน้ำไป เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีการนิมนต์พระมหาอุปคุตถือเป็นส่วนหนึ่งของงานปอยหลวง เพราะเกี่ยวพันแนบแน่นกันมาแต่ช้านาน และจะเป็นเช่นนี้ต่อไปตราบเท่าที่งานปอยหลวงยังไม่สูญหายไปจากสังคมของชาวล้านนา

บุญบังไฟ

ฝนตกคนก็แข่ง ฝนแล้งคนก็ดำ

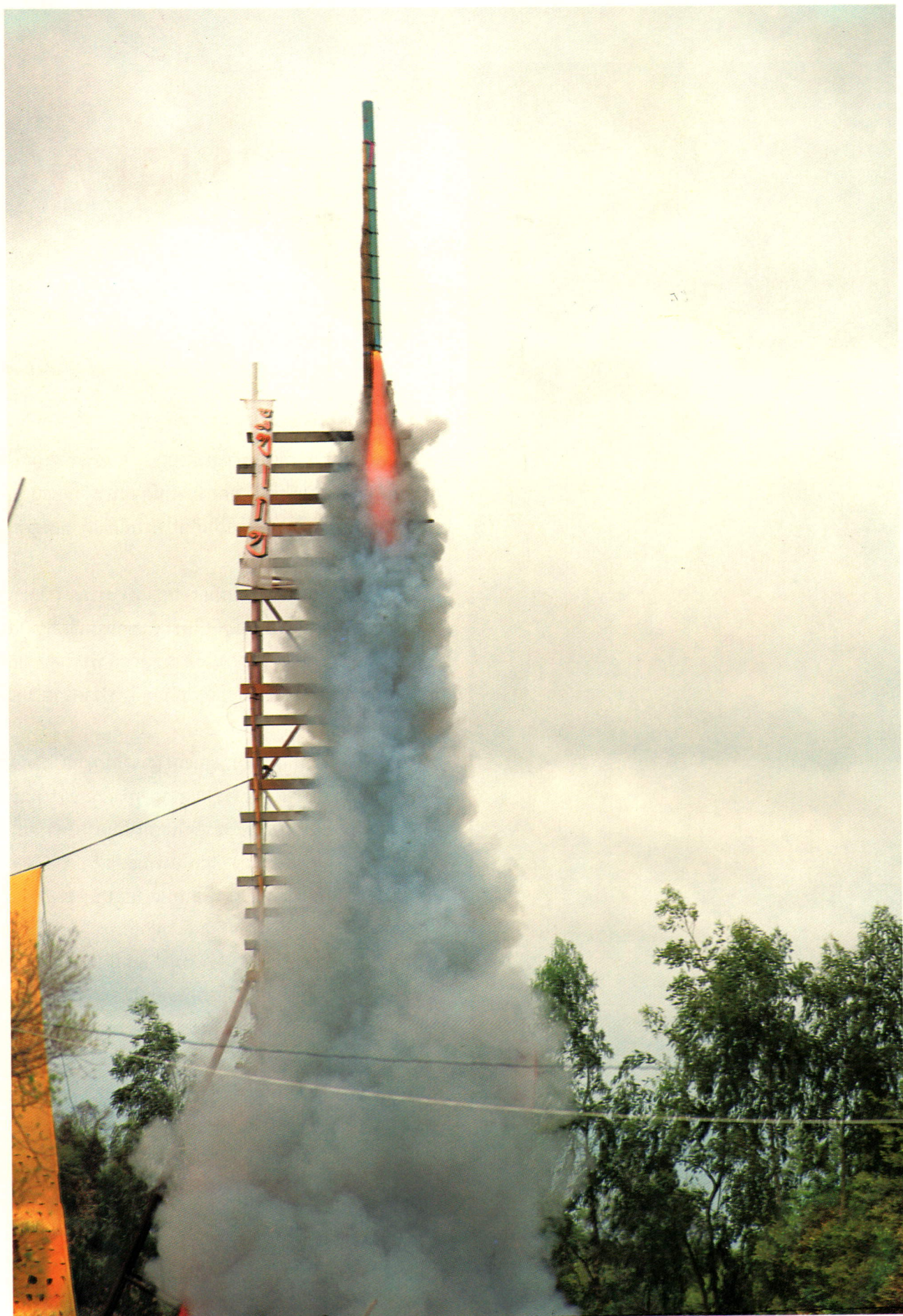
นี่คือคำโบราณที่เก็บมาร้องเล่นเพลงจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน เมื่อฝนพ่ายยังคงไม่เป็นใจ ตกลงมานักจนน้ำเจิ่งนองบ้าง หรือ ฝนแล้งอยู่หลายเดือน จึงทำให้เกิดประเพณีขึ้นตามเหตุการณ์ ดังปรากฏในภาคอีสาน

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับฝน โดยเฉพาะประเพณีเก่าแก่ของภาคอีสานที่เรียกว่า บุญบังไฟ เกิดขึ้นด้วยความเชื่อที่ว่า เมื่อทำบุญบังไฟแล้ว จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พิษพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี ปราศจากโรคและภัยพิบัติต่างๆ

ประวัติความเป็นมาของบุญบังไฟ มาจากนิทานเรื่องพญาแถนกับพญาคันคาก ซึ่งจัดอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนา ซึ่งมีเนื้อเรื่องในครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นพญาโพธิ์ศรีสามกิ่ง ในเมืองพันธุมวดี

ในตอนนั้นพญาแถน ซึ่งเป็นเทพเจ้าอยู่บนสรวงสวรรค์ เป็นผู้บันดาลให้ฝนตกลงมาสู่พื้นดินและมหาสมุทร เกิดโศรกเคืองมนุษย์โลก จึงไม่ยอมให้ฝนตกลงมา ๗ ปี ๗ เดือน ทำให้มนุษย์และสัตว์ได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส น้ำในโลกมนุษย์เหือดแห้ง ทำให้สัตว์ที่อ่อนแอล้มตายเป็นจำนวนมาก

ส่วนมนุษย์และสัตว์ที่แข็งแรงอดทน ได้รวมกันอยู่ใต้ต้นพญาโพธิ์ศรีสามกิ่ง ซึ่งเป็นที่อาศัยของพญาคันคาก สัตว์ทั้งหลายได้ประชุมกันหาวิธีการที่จะทำให้ฝนตก

ในครั้งแรกตกลงให้พญานาคเป็นผู้นำทัพ ผลปรากฏว่าพ่ายแพ้ เกิดเป็นความเชื่ออีกประการว่า ลวดลายที่ตัวพญานาคเกิดขึ้นมาจากถูกพญานาคพัน

ครั้งที่สอง พญาต่อ และแดน นำกองทัพ ไปรบกับพญานาค ผลปรากฏว่าพ่ายแพ้ซ้ำสอง และเช่นเดียวกัน ชาวอีสานเชื่อกันว่า ที่ต่อ และแดนมีลำตัวลาย เพราะถูกพญานาคพันเช่นเดียวกัน

ในขณะที่กองทัพมนุษย์และสัตว์โลก กำลังระส่ำระสาย พญาคันคากจึงขึ้นอาสาไปรบกับพญานาค โดยออกอุบายให้กองทัพปลวกก่อจอมขึ้นไปถึงเมืองของพญานาค ให้กองทัพมอดขึ้นไปทำลายอาวุธของพญานาค

ส่วนพญาคันคาก นำทัพสัตว์ทั้งหลายตามขึ้นไปเมืองของพญานาค เมื่อขึ้นไป

ถึงแล้ว นำหนังสือให้พญานาคเพื่อแจ้งให้รู้เรื่องการจะเข้าไปรบด้วย และในช่วงของคืนดังกล่าว กองทัพของพญาคันคากเข้าไปซ่อนตัวตามกองหินและเสื้อผ้าของพญานาค

รุ่งเช้าเมื่อกองทัพพญานาคเตรียมจะออกรบ ก็ถูกกองทัพพญาคันคาก ซึ่งประกอบด้วย แมงมอด แมงเงา และซี้เข็บ ต่อยเจ็บปวดระบมไม่สามารถออกรบได้ ผู้นำกองทัพทั้งสองจึงต้องรบเอง

พญานาคว่าอาวุธออกมาทำศึก ปรากฏว่าอาวุธหักทั้งหมด จึงถูกพญาคันคากใช้บ่วงบาศคล้องตกจากหลังช้าง ทรงถูกกองทัพพญาคันคากต่อยซ้ำ จนกระทั่งต้องยอมแพ้ ยอมทำสัญญาสงบศึก

สัญญาสงบศึก ระบุให้พญานาคต้องให้ฝนตกลงสู่พื้นดินและมหาสมุทรทุกปี

และมนุษย์ต้องจุดบั้งไฟในเดือน ๖ เป็นสัญญาให้พญานาคปล่อยฝน เมื่อมนุษย์โลกได้ฝนแล้ว พญานาคก็จะรู้ได้จากเสียงกบเขียดร้อง

ปริมาณน้ำฝนที่ระบุในสัญญาให้พญานาคปล่อยลงมานั้น ต้องสูงเท่ากับข้าวออกรวงได้ ๓ วา และเมื่อได้ยินเสียงว่า ธนู หรือ เสียงแห่งโหวด ให้พญานาคหยุดปล่อยฝน

จากความเชื่อดังกล่าว เมื่อถึงเดือน ๖ ของทุกปี จึงมีประเพณีบุญบั้งไฟเกิดขึ้นด้วยความเชื่อในเรื่องของน้ำท่าจะบริบูรณ์เมื่อจุดบั้งไฟให้สัญญานกับพญานาค

โดยเฉพาะในจังหวัดยโสธร จัดขึ้นเป็นงานประจำปีของจังหวัด โดยมีวัดเป็นผู้นำในการทำบั้งไฟ เริ่มตั้งแต่ชาวบ้านจัดการซื้อหาดินประสิวให้กับทางวัด ระดมพระและฆราวาสที่เจนจัดในการบรรจุดินประสิวลงบั้งไฟ

เมื่อบั้งไฟเรียบร้อยแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่มีฝีมือทางงานศิลปตกแต่งบั้งไฟให้สวยงาม ในงานนี้จะเตรียมกลองไว้สำหรับแห่บั้งไฟอีกด้วย

เมื่อขบวนแห่บั้งไฟเริ่มออกจากวัดการประกวดประชันเริ่มขึ้นทันที ตั้งแต่กลองใครจะตีดังกว่ากัน บั้งไฟใครจะสวยกว่ากัน จุดเด่นของขบวนแห่จะเป็นสาว ๆ ละแวกหมู่บ้านนั้น เข้าร่วมแข่งบั้งไฟ

ความสนุกและเอิกเกริกที่สุดก็คือ การแข่งขันบั้งไฟ แต่ละวัดแต่ละหมู่บ้านพยายามที่จะจุดบั้งไฟให้ขึ้นสูงที่สุดอีกด้วย บั้งไฟใครระเบิด หรือจุดแล้วไม่ขึ้นสู่ท้องฟ้าจะถูกโยนลงบ่อโคลน เป็นที่สนุกสนานกันทั่วไป

ประเพณีบุญบั้งไฟ ยังคงได้รับความศรัทธาในทุกยุคทุกสมัย แม้ความเชื่อที่ว่าพญานาคจะมีตัวตนอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม แต่บั้งไฟก็ถูกจุดไปปลุกให้พญานาคปล่อยฝนลงมาทุกปี

เอก

ลักษณะของภาคอีสาน คือพิธีไหลเรือไฟ มีศัพท์ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า เรือไฟ ซึ่งคล้ายกับการลอยกระทงของภาคอื่นๆ เนื่องจากอยู่ในระหว่างเดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ โดยกำหนดให้มีขึ้นประจำทุกปี ในเทศกาลออกพรรษา

การไหลเรือไฟของภาคอีสาน เริ่มต้นครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันแน่ชัด แต่เข้าใจว่าคงมีขึ้นหลังจากชนชาติอินเดียเข้ามาสู่สุวรรณภูมิแล้ว

การไหลเรือไฟเป็นพิธีของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสายใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณของ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ อุบลราชธานี นครพนม และสุวรรณเขตต์

ส่วนหมู่บ้านใดที่ไม่ได้ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำคงต้องไปทำพิธีรวมกันที่วัด ซึ่งทางวัดได้จัดสถานที่จัดรูปเทียนสักการะบูชาเป็นรูปเรือ นกไ้วบริเวณวัดด้านหนึ่ง โดยมากเป็นพระอุโบสถ พอดตกึกหรือใกล้รุ่งทางวัดก็จะจัดคนให้น้ำเครื่องสักการะเหล่านี้ไปลอยในแม่น้ำที่อยู่ห่างไกล

มูลเหตุสำคัญแห่งการไหลเรือไฟของชาวอีสาน เพื่อเป็นการบูชารอยพระพุทธรูปสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ริมฝั่งแม่น้ำนันทานที ซึ่งมีเรื่องเดิมปรากฏในอรรถกถาโณวาทสูตรว่า

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำนันทานที แม่น้ำสายนี้เป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค พญานาคได้ต้อนรับและอาราธนาให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองบาดาล แล้วพญานาคทำการบูชาพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพญานาค ก่อนที่จะเสด็จกลับ พญานาคได้ทูลขอให้พระพุทธองค์ประทับรอยพระ

บาทไว้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำนันทานที พระพุทธรูปเจ้า จึงได้ประทับรอยพระบาทไว้ตามความประสงค์ รอยพระบาทที่พระพุทธเจ้าได้ประทับนี้ ต่อมาบรรดาเทวดามนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งหลายพากันเคารพสักการะบูชา โดยเฉพาะผู้ที่ต้องการบุญกุศลพากันกราบไหว้สืบทอดกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ดังนั้น ในวันมหาปวารณ ออกพรรษา ชาว

อีสานจึงถือเป็นวันลอยกระทิ์บโคมไฟ

เมื่อถึงวันใกล้ออกพรรษา พระภิกษุสามเณรของแต่ละคุ้มวัด ตลอดจนชาวบ้าน มาเตรียมจัดทำเรือไฟไว้ก่อนล่วงหน้าหลายวัน โดยเอา

ต้นกล้วยทั้งต้นมาเสียบไม้ต่อกันให้ยาวหลายวา วางขนานกันสองแถว กว้างห่างกันพอประมาณ แล้วนำไม้ไผ่ที่เรียวยาวมาผูกไขว้กันเป็นตารางสี่เหลี่ยม ระยะห่างกันคืบเศษ วางราบกันพื้น มัดด้วยลวดให้แน่นและแข็งแรง เพื่อที่จะรอกการออกแบบภาพบนแผง ผู้ออกแบบจะแสดงความคิดสร้างสรรค์ เช่น ประดิษฐ์เป็นเรื่องราวตามพระพุทธประวัติ บ้างเป็น สัตว์ในตำนาน เช่น พญาครุฑ นาค และ หงส์ เป็นต้น

จากเดิมที่ใช้หยวกกล้วยมาทำเป็นท่อน จำเป็นต้องเปลี่ยนมาใช้ถังเหล็กขนาดใหญ่ที่เข้บรรจุน้ำมัน ปูด้วยแผ่นไม้กระดานทับไว้ด้านบน ซึ่งสามารถรับน้ำหนักได้มากตามความต้องการ ส่วนโครงเรือไฟแบบเก่าที่ทำด้วยไม้ไผ่นั้น เริ่มมีการใช้โครงเหล็กเสริมตาข่าย เพื่อที่จะดัดแปลงรูปร่างได้

ตามต้องการ อีกทั้งยังมีความแข็งแรงทนทานและมีความปลอดภัยสูงกว่าเก่าด้วย

ครั้งโบราณมา เชื้อเพลิงที่ใช้จุดไฟนั้นชาวบ้านใช้น้ำมันสน ซึ่งมีลักษณะเป็นของเหลวไม่มีสี ไม่รวมตัวเป็นเนื้อเดียวกับน้ำ และเบากว่าน้ำ บ้างเป็นน้ำมันยางที่เจาะสกัดจากต้นยางตะแบกแล้วเอาไฟลนให้น้ำมันไหลออกมา ซึ่งเป็นผลผลิตจาก

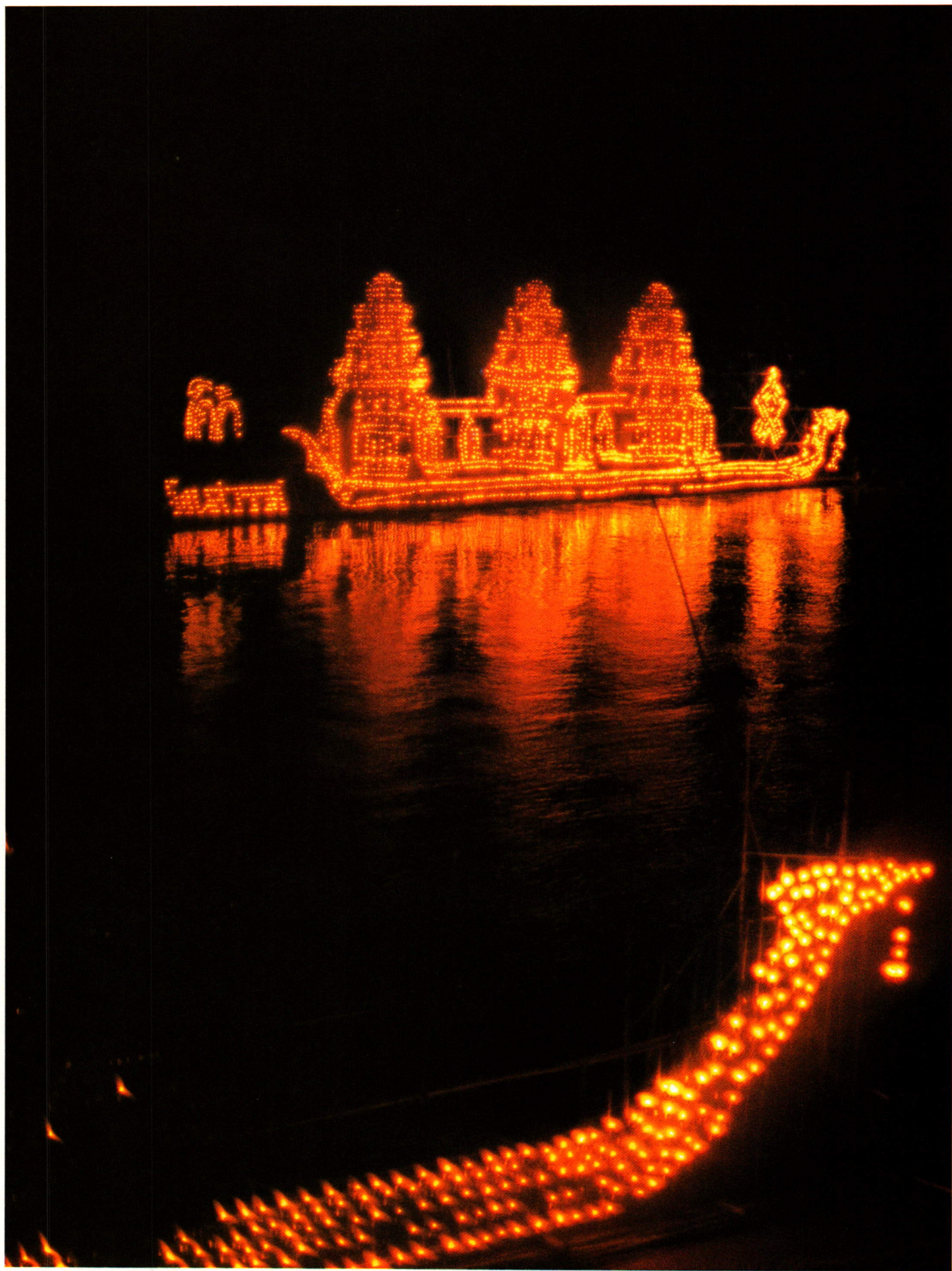
ธรรมชาติ ไม่ต้องเสียเงินไปหาซื้อมา แต่ในปัจจุบันน้ำมันจากธรรมชาติเริ่มหายากและมีอยู่น้อยเต็มที และเพื่อความสะดวกจึงหันมาใช้เชื้อเพลิง

เป็นน้ำมันโซล่าหรือน้ำมันก๊าดแทน

ขั้นตอนต่อไป ก็จะนำจิ้วหรือสบงเก่าของพระมาฉีกให้ยาวเป็นริ้วๆ แล้วชโลมด้วยน้ำมันให้ชุ่ม พอได้ที่ก็นำออกผึ่งแดดให้หมาดราว ๖-๗ วัน รอจนกว่าจะมีสีส่นคล้ายน้ำตาลเข้ม จึงจะนำไปผูกเป็นปมและมัดแน่นด้วยลวด วางระยะห่างกันพอประมาณให้เกิดความสวยงาม บางรายก็จุดด้วยกะได้ (ขี้ไต้) ตั้งแต่หัวเรือจนถึงท้ายเรือทั้งสองข้าง ซึ่งในปัจจุบันเปลี่ยนจากการใช้สบงเก่ามาเป็นด้ายบรรจุในตะเกียงที่ทำจากขวดชนิดต่างๆ หรือเศษกระป๋อง

ภายในเรือยังมีเครื่องอุปโภคบริโภคเช่น ผ้านุ่ง ผ้าห่ม กล้วย เผือก มัน สำหรับให้ทานแก่ผู้สัญจรไปตามลำน้ำ แล้วลากเรือไฟไปจอดคอยอยู่ทางต้นน้ำ

ชาวบ้านริมสองฝั่งลำน้ำพากันลงเรือ

พิธีโพลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

ร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน พ่อค้า
ลงก็จุดไฟในเรือให้สว่างไสว ก่อนที่จะเอา
เชือกลากต่งไปกลางน้ำ จากนั้นปล่อยให้
ลอยไปตามกระแสน้ำอย่างช้าๆ โดยมีเรือ
ลำเลียงคอยถือท้าย พร้อมกับจุดพลุดลัด
ฉลอง

อย่างไรก็ตาม มีอยู่ช่วงหนึ่งที่พิธีการ
ไหลเรือไฟซบเซาไป อันเนื่องมาจากในแต่
ละหมู่บ้านต่างคนต่างทำ ไม่ได้มีการร่วม
น้ำใจในหลายหมู่บ้านจัดเป็นพิธีไหลเรือ
ไฟเหมือนในปัจจุบัน

ทั้งนี้เพราะเมื่อปล่อยเรือไฟลอยลอย
ไปพื้นที่หมู่บ้าน มักถูกคนที่อยู่ทาง
ตอนใต้ว่ายน้ำไปเก็บเอาสิ่งของหรือกระได้
ที่เป็นเชื้อเพลิงไปใช้

จนกระทั่ง เมื่อปี ๒๕๒๖ ทางจังหวัด
นครพนมได้ฟื้นฟูพิธีไหลเรือไฟขึ้นอีกครั้ง
หนึ่ง โดยเทศบาลเมืองนครพนมได้ประกาศ
ชักชวนส่วนราชการ พ่อค้า ประชาชนให้
ช่วยกันประดิษฐ์เรือไฟด้วยต้นกล้วย ไม้ไผ่
หรือวัสดุอื่นๆ

ปีแรกที่มีพิธีไหลเรือไฟ ผู้คนที่มาพบ

เห็นต่างพากันชื่นชมในการประดิษฐ์เรือ
ไฟที่วิจิตรของชาวบ้าน จนปีต่อๆมาได้มีการ
นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบ
ให้มีความหรูหรามากขึ้น

หากศึกษาถึงพิธีกรรมทางภาคอีสาน
จะพบว่าประเพณีดั้งเดิมมักจะผูกพันและ
เกี่ยวโยงกับน้ำและไฟเกือบทั้งหมด เช่น
งานแห่เทียนพรรษา บุญบั้งไฟ พิธีไหลเรือไฟ
เพราะคนอีสานมีความเชื่อว่า ไฟจะช่วย
เผาผลาญความชั่วร้าย และขจัดความทุกข์
ยาก ส่วนน้ำนำมาซึ่งความร่มเย็นและ
อุดมสมบูรณ์

พิธีไหลเรือไฟริมแม่น้ำโขง

การรำถวายพระธาตุพนม ในพิธีโหดเรือไฟ จังหวัดนครพนม

ประเพณีชักพระทางน้ำ

ประเพณีชักพระทางน้ำ ประกอบด้วย ขบวนเรือที่ตกแต่งอย่างงดงาม ทั้งที่ประดับ ประดาด้วยดอกไม้หลากสีสัน และวัสดุ นานาประเภทที่ล้วนแต่เพิ่มความสวยงาม ให้กับเรือ เรือประธำนั้น กลางลำเรือ ปรากฏพระพุทธรูปเด่นเป็นสง่าอยู่บน บุษบก ล่องลอยให้เป็นบุญตาประชาชนทั้งสองฝั่งคลอง

ในช่วงออกพรรษา โดยเฉพาะในวัน แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ตลอดสายแม่น้ำตาปี เมืองแน่นไปด้วยขบวนชักพระทางน้ำ ด้วย ความเชื่อที่ว่าในวันนี้พระพุทธเจ้าเสด็จจาก สรวงสวรรค์ ลงมายังโลกมนุษย์

เพื่อเป็นการแสดงถึงความปิติยินดี ที่ พระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาจากดาวดึงส์ ประชาชนจึงอัญเชิญพระพุทธรองค์ ขึ้น ประทับบนบุษบกที่เตรียมไว้ แล้วจึงแห่แหน ไปยังที่ประทับ ส่วนใหญ่จะเป็นการจัด ขบวนทางเรือ

เรือนพนมพระ ทำขึ้นจากเรือนฉลอม ของวัดและของชาวบ้านจำนวนหลายลำนำ มาผูกติดกัน จัดตกแต่งอย่างสวยงาม มี ธงทิวปลิ้วไสว มีทั้งฉัตรกัน และพัดโบก เสริมองค์พระบนบุษบกให้มีราศีดูน่าเลื่อม-ไส มีสายเชือกยาวผูกอยู่ทางหัวเรือ

เรือนพนมพระ มักทำเรือนเป็นตัวนาคนาคตัวนี้มีลักษณะพิเศษที่ว่าหัวเป็นนาค ปากเป็นนก ซึ่งมาจากความเชื่อทางพุทธ-ศาสนา ที่มีนาคเข้ามาเกี่ยวข้อง หรืออีก กรณิที่เชื่อว่านาคนั้น เป็นเจ้าแห่งท้องน้ำ

พิธีชักพระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การประดับประดาเรือพนมพระ มีการประกวดประชันกันว่า เรือพนมพระของวัดไหนแต่งเรือได้วิจิตรกว่าที่อื่น

ประเพณีชักพระทางน้ำ เป็นงานที่สำคัญของภาคใต้ตอนกลาง โดยเฉพาะที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีแม่น้ำตาปีให้ความชุ่มฉ่ำกับราษฎรในท้องถิ่น ทั้งทางด้านการทำมาหากิน และการเดินทาง

พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่จัดทำสลาก นิมนต์พระวัดต่าง ๆ มาชักผ้าป่าที่หน้าบ้านตามแต่ในสลากจะระบุว่าเป็นบ้านไหน พุ่มผ้าป่าของแต่ละบ้านต่างแข่งกันตกแต่งสวยงาม โดยมากนิยมตกแต่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ อย่างเช่น ปางปฐมเทศนา ปางแสดงธรรมโปรดพุทธมารดา ปางมารวิชัย ฯลฯ แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ บังสุกุลจีวร หรือผ้าป่าในอดีตนั่นเอง

พุ่มผ้าป่าจะตั้งไว้หน้าบ้าน โดยเฉพาะริมฝั่งแม่น้ำตาปี ชาวเมืองมักจะลงเรือชมสายน้ำยามค่ำคืนและพุ่มผ้าป่าที่ประดับประดาด้วยไฟหลากสี

หลังจากผ่านพ้นพิธีถวายพุ่มผ้าป่าในช่วงเช้ามืดแล้ว ประมาณ ๘.๓๐ น. สมภาร จะทำพิธีชักพระทางน้ำด้วยการจับปลายเชือกที่อยู่หัวเรือ หลังจากนั้นก็จะปล่อยให้เรือของผู้เลื่อมใสเข้ามาลากจูง แต่ละปี มีชาวบ้านแย่งกันเข้ามาลากจูง ด้วยความเชื่อถือว่าจะได้บุญมาก บนเรือพนมพระ นอกจากจะมีพระพุทธรูปแล้ว ยังมีพระสงฆ์นั่งมาบนเรือด้วย

ตลอดเส้นทาง เรือพนมพระจะเคลื่อนตัวไปช้า ๆ พร้อมกับบรรเลงฆ้องกลอง ประโคมไปตลอดเส้นทาง ให้รู้ว่าจะมีเรือพนมพระผ่าน ประชาชนสองฝั่งแม่น้ำจะได้ออกมาตักบาตรที่เรียกกันว่า ตักบาตรเทโว

เรือพนมพระทุกลำจะแล่นมาจอดหน้าศาลากลางเก่า ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำตาปี ในช่วงเย็นกองศาสนพิธีจะอัญเชิญพระพุทธรูปประจำเรือมาที่โรงพิธีสงฆ์ เพื่อทำการสมโภชในเช้าวันรุ่งขึ้น เมื่อถึงวันสุดท้ายของงานก็จะอัญเชิญพระพุทธรูปสู่เรือพนมพระกลับสู่วัด

สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากประเพณีชักพระทางน้ำ อีกอย่างก็คือ การแข่งเรือยาว หลังจากเสร็จประเพณีทางศาสนาแล้ว ถึงเวลาของผู้ชายที่อยู่ใกล้แคววัดริมน้ำ แต่ละวัดจะประลองฝีพายกัน ท่ามกลางเสียงเชียร์ของประชาชนเมืองแน่น

เรือยาวของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ชิงชัยชนะ เปรียบเสมือนตัวแทนของจังหวัดเข้าไปแข่งกับเรือยาวต่างถิ่น ในสมัยแรก ๆ ก็ตระเวนแข่งบริเวณจังหวัดภาคใต้ แต่เมื่อเริ่มมีชื่อเสียง ก็ได้รับเชิญไปแข่งขันไกลยิ่งขึ้นอย่างเช่น ที่กรุงเทพฯ และพิจิตร เป็นต้น

ประเพณีชักพระทางน้ำและทอดผ้าป่ามีความสัมพันธ์กันมาก จนบางครั้งคล้ายจะเป็นประเพณีเดียวกัน เพราะทั้งสองงานอยู่ในวันเดียวกันมานาน กระทั่งถูกจัดให้เป็นงานประจำปีของจังหวัดสุราษฎร์ธานีไปแล้ว

การอาบน้ำเด็ก

ประเพณีไทยที่เกี่ยวกับการเกิดนั้น มีธรรมเนียมปฏิบัติอย่างมากมาย เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่อง นับตั้งแต่มารดาเริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอดออกมาเป็นทารกอย่างสมบูรณ์

การอาบน้ำเด็กแรกเกิด เป็นหนึ่งในธรรมเนียมอันหลากหลายที่อยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น และเป็นธรรมเนียมที่จะละเลยไม่ได้

เริ่มกันตั้งแต่เด็กตกฟาก เด็กตกฟากเป็นคำโบราณซึ่งหมายถึงเด็กคลอดนั่นเอง เหตุที่เรียกอย่างนี้ก็เพราะว่าแต่เดิมนั้นเด็กคลอดออกมาแล้วจะตกลงบนพื้นฟากจริงๆ คนโบราณจึงเรียกกันเช่นนั้น

เมื่อเด็กตกฟาก หมอตำแยจะจับเด็กให้หน้าคว่ำลง แล้วใช้นิ้วล้วงเข้าไปในปากของทารก เพื่อจะควักเอาเมือกหรือเลือดในปากของเด็กออกให้หมด มิฉะนั้นเด็กจะสำลักน้ำคร่ำทำให้หายใจได้ไม่สะดวก

ถึงตอนนี้หากเด็กยังไม่ร้องอู๊ว หมอตำแยก็จะจับขาเด็กให้ห้อยหัวลง แล้วตบกันเด็กแรงพอสมควรเพื่อให้เด็กร้อง แต่หากว่าเด็กยังไม่ร้อง เขาจะใช้เหล็กหรือเสียมเผาไฟให้แดง แล้วนำไปที่รักเพื่อให้ความร้อน เล่นตามสายสะดือไปถึงตัวเด็ก ซึ่งความร้อนนี้สามารถกระตุ้นให้เด็กร้องออกมาได้

ครั้นเด็กร้องออกมาเป็นที่เรียบร้อย หมอตำแยก็จะเอาผ้าห่อตัวเด็กไว้ แล้วทิ้งเด็กไว้สักครู่ เพื่อที่จะไปจัดการกับรกของมารดาให้เสร็จสิ้น

หลังจากนั้นก็ถึงการตัดสายสะดือ หมอตำแยจะใช้เชือกหรือด้ายดิบผูกสายสะดือรัดให้แน่นเป็นสองปลีละ เว้นให้มีระยะห่างตรงกลางเพื่อที่จะเอาไว้มัด ที่ผูกให้แน่นนั้นก็เพื่อให้เลือดลมเดินได้ไม่สะดวก ทำให้เด็กรู้สึกเจ็บ

เมื่อพร้อมก็ใช้ผิวไม้รวกหรือเปลือก

หอยตัด โดยเอาก้อนดินหรือแ่งไพลรองรับสายสะดือต่างข้างแล้วจึงตัด การตัดหมอตำแยจะตัดสายสะดือบนด้านที่ต่อกับตัวเด็กให้เหลือยาวเสมอกับเข่าเด็ก เพื่อป้องกันไม่ให้เลือดออกมาก เพราะหากสายสะดือสั้นแล้วเลือดจะออกมาก เป็นอันตรายแก่เด็กได้

ต่อมาก็จัดการเอาน้ำอุ่นๆ อาบตัวเด็ก ถ้าหากว่าเด็กที่คลอดออกมานั้นมีไขมันหรือเมือกติดตัวอยู่มาก หมอตำแยก็จำเป็นต้องเอาน้ำมันมะพร้าวทาตัวเด็กเสีย

ก่อน แล้วจึงเอาผ้าเช็ดไขมันออกให้หมด
จึงจะอาบน้ำชำระร่างกายเด็กให้สะอาดต่อ
ไปได้

วิธีอาบน้ำให้เด็กในระหว่างที่เป็นทารก
อยู่นั้น ผู้อาบน้ำต้องนั่งขาชิดกันแล้วเหยียด
ออกไปทั้งสองข้างให้ตรง จากนั้นอุ้มเด็ก
วางลงระหว่างแขน หันหัวเด็กไปทางปลาย
เท้าเพื่อจะได้ล้างศีรษะล้างหน้าเด็กได้นั่น

การอาบน้ำให้ทารกตามธรรมเนียม
โบราณนี้มีเชื่อว่าเพียงใช้น้ำชำระล้าง เฉยๆ
แต่ต้องมีการดัดแขนดัดขาเด็กด้วย เพื่อ
จะทำให้เด็กมีแขนอ่อนขาตรง

การอาบน้ำทารกบนหน้าแข้งดังกล่าว
นี้เป็นของโบราณอย่างแท้จริง และต้องตรง
กับความหมายของคำว่าอาบน้ำจริงๆ

ครั้นอาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีการ
เอาผ้าสีเหลี่ยมผืนขนาดพอสมควร ตัดช่อง

ตามยาวให้มีรูตรงกลาง จากนั้นเอาสาย
สะดือเข้าไป แล้ววางผ้าทาบลงบนท้อง
ระหว่างสะดือ ปล่อยให้สายสะดือสอดรู
ขึ้นมาอยู่บนผ้า

ถึงตรงนี้ผู้ใหญ่ก็จะม้วนสายสะดือให้
เป็นวงวางบนผ้านั้น เอาผงขมึ้นพันเข้ากับ
ดินสอดฟองรอยไปที่สายสะดือ หรืออาจ
จะใช้ขมึ้นดำแล้วพอกก็ได้เหมือนกัน

การทำเช่นนี้จะทำให้สายสะดือแห้งเร็ว
ทำให้สายสะดือหลุดออกไปได้ง่าย และรวดเร็ว
ต่อมาจึงเอาผ้ารัดท้องเด็กกันไม่ให้สาย
สะดือที่ม้วนไว้เลื่อนหลุดออกจากที่ จาก
นั้นก็เอาผ้าขาวทั้งผืนไม่เล็กไม่ใหญ่ให้พอ
ดีสมกับตัวเด็ก ตัดออกเป็นเส้นๆ เพื่อจะ
ได้เอาไว้มัดท้องเด็กแทนเชือก

ธรรมเนียมการอาบน้ำทารกแรกเกิดนี้
อธิบายได้ชัดเจนว่ามนุษย์ผูกพันกับน้ำมา
ตั้งแต่แรกเกิดเลยทีเดียว

การอาบน้ำศพ

เมื่อบุคคลที่เราเคารพรักเสียชีวิตลง พิธีที่จะต้องทำในขั้นต้นให้แก่ผู้ตาย คือการอาบน้ำศพ ซึ่งหมายถึงการอาบน้ำศพให้สะอาดนั่นเอง

ถ้าจะทำตามแบบแผนของโบราณที่ถือสืบต่อกันมา ก็ต้องเริ่มจากการตม่น้ำด้วยหม้อดิน เก็บเอาไปไม่สด ซึ่งจะเป็นไปไม่อะไรก็ได้ตมลงไปด้วย พร้อมกับก้อนเส้า ๓ ก้อนมาเตรียมไว้

ภายหลังจากน้ำเดือดแล้วก็ยกหม้อวางลงบนก้อนเส้านั้น การอาบน้ำศพต้องอาบด้วยน้ำร้อนก่อน แล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็น ฟอกด้วยสั้มมะกรูดชะล้างให้สะอาดหมดจด ตาขมิ้นสดกับผิวมะกรูด ใช้ขัดสีให้ทั่วร่างกาย

ถ้าเป็นศพผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือก็มักเอาผ้าขาวสี่เหลี่ยม ขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้า ซักที่ผ้าเท่าผู้ตายเพื่อถนอนรอยผ้าเท่า บางทีก็ซักถนอนรอยผ้ามือและหน้าด้วย สำหรับแจกแก่ลูกหลานไว้เป็นที่ระลึกกราบ ไหว้บูชา

ที่ภาคอีสาน การอาบน้ำศพใช้น้ำใบส้มป่อยหรือใบมะขามตม จากนั้นเติมน้ำเย็นพอให้อุ่นไม่ถึงกับร้อนจัดนัก โดยเป็นการอาบน้ำศพกันจริงๆ ไม่ใช่อาบกันหลอกๆ คือต้องใช้น้ำราว ๕-๖ ปีบ ล้างชำระศพให้ สะอาดหมดจด และต้องตัดเล็บมือเล็บเท้าศพด้วย

ขั้นตอนต่อไปภายหลังจากการอาบน้ำศพเสร็จแล้ว จะนำขมิ้นสดตำหรือฝน ขยำกับมะกรูดซึ่งเฉือนผิวออกให้หมด คั้นเอาน้ำไปทาตามร่างศพจนทั่ว เป็นอันเสร็จพิธีอาบน้ำศพ

พิธีการอาบน้ำศพ ที่ต้องใช้ใบไม้มาตมกับน้ำในหม้อดินนั้น น่าจะเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ โดยในสมัยก่อนจะมีการนำใบหนาด ใบส้มป่อย หรือใบมะขาม มาตมกับน้ำ ซึ่งถือว่าผีกกลัว เสมือนหนึ่งเป็นการปัดรังควาน ก็อาจจะเป็นไปได้

ส่วนการใช้สั้มมะกรูดล้างตัวศพ เทากับใช้แทนสบู่ ซึ่งในสมัยก่อนสบู่ยังไม่มีใช้กันอย่างแพร่หลายเช่นในปัจจุบัน

ขณะที่การใช้ขมิ้นขัดสีทาตัวสามารถอธิบายอย่างปริศนาธรรมว่าทำตามคติที่ว่า "คลอตมาทำอย่างไร ไตยไปก็ทำอย่างนั้น" ซึ่งในปัจจุบันการใช้ขมิ้นทาตัวเด็กแรกเกิดแทบจะไม่เหมือนสมัยโบราณอีกแล้ว

ในหนังสือเรื่อง ก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชานุภาพทรงนิพนธ์ตอนหนึ่ง กล่าวไว้ว่า

"มนุษย์พวกก่อนสมัยประวัติศาสตร์ หรือแม้มนุษย์ที่ยังป่าเถื่อนในปัจจุบันนี้ ชอบเอาอะไรทาตัวเป็นเครื่องป้องกันอันตรายทั่วทุกแห่ง ในที่ที่มีดินแดง พวกมนุษย์ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ชอบเอาดินแดงทาตัวมนุษย์ชอบเอาดินแดงทาตัวเมื่อตีกันดาบรพรพนั้น ด้วยเห็นว่าโลหิตเป็นกำลังของมนุษย์ ถ้าโลหิตตกก็อ่อนกำลัง ถ้าโลหิตตกไม่หยุดก็เลยตาย พิจารณาเห็นว่าโลหิตติดกับน้ำอื่น ด้วยสีแดง จึงเชื่อถือว่าสีแดงอาจทำให้เกิดกำลัง จึงเอาดินแดงทาตัวเหมือนทนายาบำรุงกำลัง"

มนุษย์ที่ดำรงชีวิตในป่าลึกในหลายๆ ประเทศ ก็ยังใช้สีทาที่ร่างกายศพอยู่ซึ่งโดยมาก จะใช้สีแดงแทนสีเลือดในขณะที่สังคัมไทยในสมัยก่อนยังใช้ขมิ้นกับปูนผสมกันทา

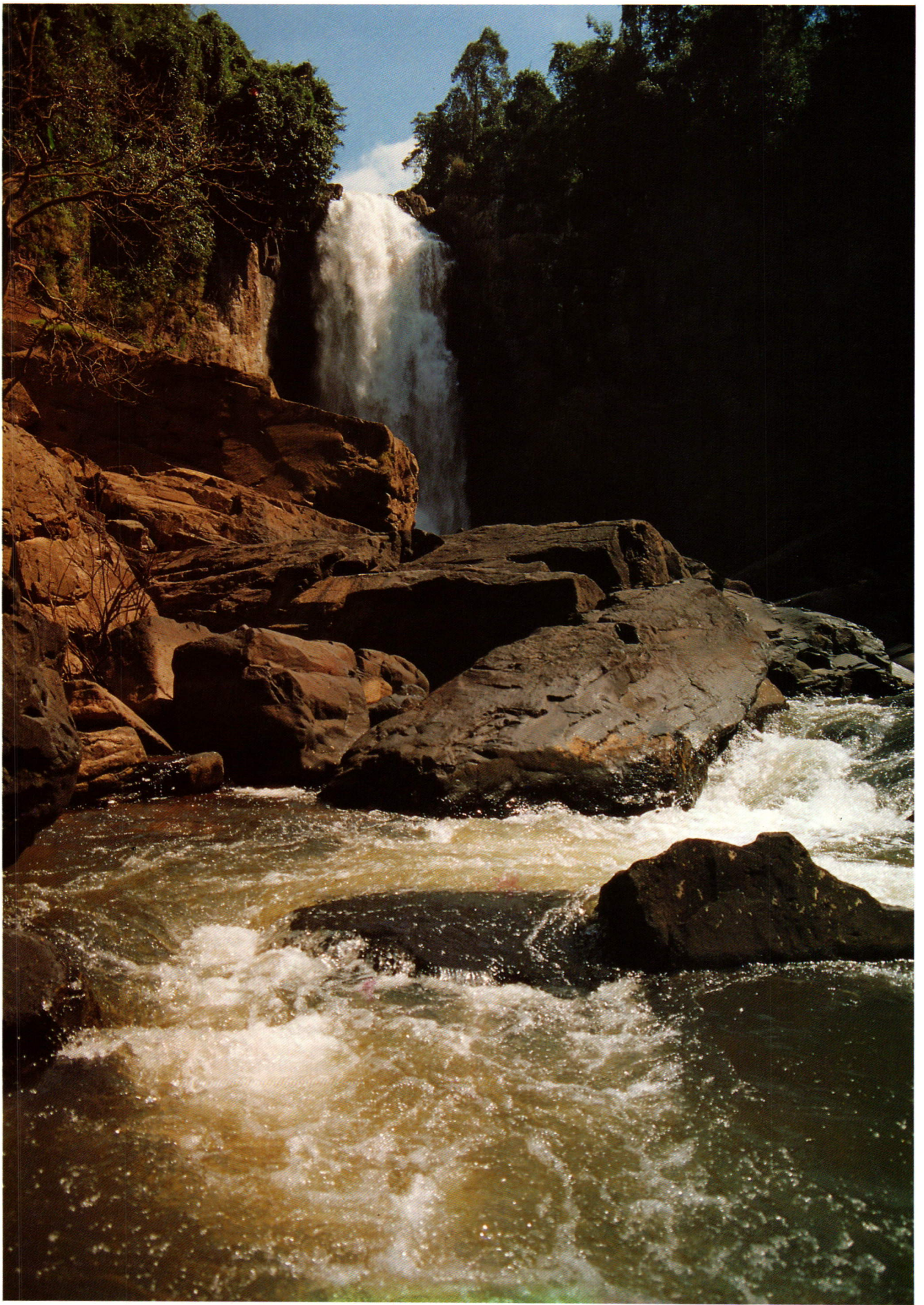
ตัว ขมิ้นที่เป็นส่วนประกอบในการอาบน้ำศพ ในคติของชาวอินเดียแทบจะมีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ไม่ว่าจะทำพิธีอะไรก็ตาม ถ้าต้องมีการชำระร่างกาย ก็ต้องใช้ขมิ้นทาตัวรองพื้นเสียก่อน แล้วจึงอาบน้ำชำระร่างกายพร้อมกับนํ้ามันขัดสีตัวอีกทีหนึ่ง

ขมิ้นอาจมีสรรพคุณเป็นยารักษาผิวหนัง จึงได้นำมาใช้ขัดผิวให้สะอาดเกลี้ยงเกลา สมัยก่อนชาวไทยซึ่งมีผิวเหลืองอยู่แล้ว ก็มักใช้ขมิ้นทาตัวเพื่อให้ผิวเรืองรองดังทองคำ จนเมื่อมาเห็นชาวตะวันตกใช้แป้งฝุ่นพอกตามใบหน้า ชาวไทยจึงหันมานิยมแป้งฝุ่นโดยเลิกใช้ขมิ้นกันเสียหมด

การอาบน้ำศพ กระทำกันหลายชาติหลายภาษา บางชาติก็จัดทำกัน อย่างพิเศษพิสดาร ซึ่งถ้าจะคิดถึงความมุ่งหมายของการอาบน้ำศพขมิ้นศพ คงจะเกี่ยวกับเรื่องทำความสะอาดเตรียมไว้ให้ผู้ตายไปสู่สถานที่ในโลกอื่น

ในอีกแง่มุมหนึ่ง การอาบน้ำศพก็เพื่อเตรียมตัวไปไหว้พระจุฬามณีเจดีย์ อย่างไรก็ตาม การอาบน้ำเป็นของจำเป็น ไม่ใช่แต่เรื่องอาบน้ำศพเท่านั้น พิธีอื่นๆก็มีเหมือนกัน เช่น พิธีสงฆ์น้ำพระ และพิธีรดน้ำผู้สูงอายุ

แม้แต่พราหมณ์เมื่อจะเข้าพิธี ต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด จึงจะเข้าพิธีขณะที่เมื่อบุคคลใดคิดว่ามีเคราะห์ ก็จะมีรดน้ำมนต์เพื่อล้างจัญไร และโรคภัยให้ปลดเปลื้องไป เมื่อใช้น้ำรดอาบแล้วก็รู้สึกชุ่มชื่น นับว่าเป็นสิริมงคลด้วยอย่างหนึ่ง

น้ำตกเหวนรก อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครนายก

การกรวดน้ำ

การกรวดน้ำเป็นประเพณีที่มีมาแต่ครั้งโบราณของชาวไทย โดยเฉพาะชาวพุทธได้ถือปฏิบัติกันมาแม้นับนี้ก็มีได้สูญหายไป

แต่เดิมนั้นมีการใช้คำแทนกันได้ระหว่างคำว่า กรวดน้ำ กับคำว่า ตรวจน้ำ เนื่องจากคำทั้งสองนี้มีความหมายเดียวกัน นั่นคือการหลั่งน้ำแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้อื่น

ทว่าต่อมาภายหลังทางราชบัณฑิตยสถานได้ยกเลิกการใช้คำว่าตรวจน้ำ และให้ใช้คำว่ากรวดน้ำแต่เพียงคำเดียว ด้วยเหตุว่าคำว่ากรวดน้ำถูกต้องตรงกับความหมายมากกว่า

เชื่อกันว่า การกรวดน้ำนั้นมีมาแต่ก่อนครั้งพุทธกาลเพราะปรากฏหลักฐานว่า มีการกล่าวอ้างถึงการกรวดน้ำอยู่หลายครั้งตามชาดกต่างๆ โดยเฉพาะในมหาเวสสันดรชาดกนั้น

จะเห็นได้ชัดว่า ทุกครั้งที่มหาเวสสันดรทรงบริจาคทาน ก็ต้องทรงหลั่งน้ำอุทิศส่วนกุศลตามไปด้วยทุกครั้ง

ต่อมาในครั้งพุทธกาลมีการกล่าวถึงอีกในคัมภีร์มั่งคัสตที่ปอ้างว่าพระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสารทรงรู้จักกับการกรวดน้ำในแบบอย่างของชาวพุทธ

นอกจากนี้ ในศาสนาที่เก่าแก่กว่าศาสนาพุทธอย่างศาสนาพราหมณ์ก็มีการกรวดน้ำเช่นกัน เรียกกันว่า ตรวณะ ซึ่งโดยความหมายแล้วเป็นพิธีกรรมการหลั่งน้ำอุทิศถวายแก่บุคคลผู้ล่วงลับเพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความชุ่มชื้นอัมเอบ

วิธีการของพราหมณ์นั้น ผู้หลั่งน้ำจะกอบน้ำเอาไว้ในอุ้งมือ หากใช้ทั้งสองมือ มือต้อง

ชิดกัน แต่ถ้าเป็นมือเดียวต้องเป็นมือขวา จากนั้นก็เอียงเทให้น้ำไหลจากมือไป ทางปลายนิ้วบ้าง ไปทางด้านข้างบ้าง ไม่ว่า จะเป็นด้านซ้ายหรือด้านขวาก็ตาม หรือ หากเป็นสองมือก็ปล่อยน้ำให้ไหลออกไป ตามช่องระหว่างมือบ้าง

การหลั่งน้ำตรรปณะนี้ แบ่งออกเป็น ๓ แบบ ขึ้นอยู่กับว่าผู้หลังต้องการอุทิศ ส่วนกุศลให้แก่ผู้ลบล้างผู้ใด หากเป็นเทวดา จะเรียกว่า เทวตรรปณะ ถ้าเป็นครูบา-อาจารย์ เรียกว่า ฤษิตรรปณะ หรือเป็น บรรพบุรุษ จะเรียกว่า ปิตฤ หรือ ยมตรรปณะ

การหลั่งน้ำแต่ละแบบเหล่านี้ มีข้อปลีก ย่อยทาง พิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป

อย่างไรก็ดี เชื่อกันว่า การกรวดน้ำ ในพุทธศาสนาน่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก ตรรปณะนี้เอง

เมื่อทราบถึงต้นกำเนิดแล้วควรทำ ความรู้จักกับการกรวดน้ำในแบบไทยๆ เรา บ้าง ตามธรรมเนียมนั้น การกรวดน้ำมัก กระทำกันทั้งในงานมงคล และงานอวมงคล และกระทำกันภายหลังจากที่เจ้าภาพซึ่ง

จะเป็นผู้กรวดน้ำได้บำเพ็ญกุศลเป็น ที่ เรียบร้อยแล้ว

ในขั้นต้นจะต้องมีการเตรียมเครื่อง มือต่างๆ ให้พร้อมเสียก่อน เริ่มกันจาก ภาชนะสำหรับใส่น้ำ ตามธรรมเนียม ไทย นิยมใช้ภาชนะจำพวก เตา ขวด จอก ชัน แก้ว หรือ ถ้วย อย่างหนึ่งอย่างใด

นอกจากนี้ ยังต้องมีภาชนะสำหรับ รองน้ำ ภาชนะที่ว่านี้ต้องเป็นภาชนะที่ เหมาะสม อย่างถ้วย ชาม หรือขัน จะเป็นพวกกระโถนหรือภาชนะที่ใช้สำหรับ ทิ้งของเสียมิได้เลย เนื่องด้วยน้ำที่กรวด แล้วนั้น มิใช่จะเอาทิ้งเหมือนของไม่พึง ปรารถนา ผู้กรวดจะต้องนำไปปฏิบัติใน ทางที่ถูกที่ควร

สำหรับน้ำที่ใช้กรวด ต้องเป็นน้ำใส สะอาดบริสุทธิ์ จะเป็นน้ำชา น้ำยาอุทัย หรือน้ำอื่น ๆ ที่มีสิ่งอื่นใดเจือปนอยู่ไม่ได้ เด็ดขาด

เมื่อทุกอย่างพร้อม หลังจากเจ้าภาพ ทำบุญเลี้ยงพระถวายปัจจัยไทยธรรมเสร็จ ลั่นก็เริ่มกรวดน้ำได้ เมื่อพระสงฆ์ผู้เป็น ประธานเริ่มสวดอนุโมทนาเริ่มด้วยว่า ยะธา

วาริระหา..... ผู้กรวดจึงเริ่มหลั่งน้ำได้ด้วย การเทน้ำมิให้ขาดตอน กระทั่งหมดไปจาก ภาชนะ

จังหวะการเทน้ำนั้น ผู้กรวดต้องเทให้ หมดพร้อม ๆ กันกับที่พระสงฆ์ผู้เป็นประ- ธานจบบทสวดพอดีตรงที่ว่า.....มะณี โสติ ระโส ยะสา จากนั้นจึงหยุดประณมมือฟัง พระสงฆ์ทั้งคณะสวดให้พร และอนุโมทนา ต่อไป

นอกจากนี้ ระหว่างการหลั่งน้ำอยู่นั้น ผู้กรวดจะกล่าวคำอุทิศหรือคำอธิษฐาน พร้อมกันไปด้วย โดยกล่าวเป็นภาษาบาลี แต่หากผู้กรวดจำหรือกล่าวเป็นบาลีไม่ได้ จะกล่าวเป็นภาษาไทยก็ได้ ที่สำคัญใจต้อง ตั้งอยู่บนความปรารถนาดี

เมื่อพิธีเสร็จสิ้น น้ำที่ใช้กรวดแล้วนั้น มักนำไปเทลงบนพื้นดินในที่แจ้งหรือลงบน โคนต้นไม้ หากนำไปเทในที่สกปรกก็จะเป็น การไม่สมควร เนื่องจากเป็นน้ำที่ผู้กรวด ตั้งใจอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่คนที่ตน เคารพรัก ก็พึงที่จะต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยตลอด นับว่าเป็นการเสร็จสิ้นพิธีการ บุญกุศล กันถ้วนหน้า

ฝายน้ำ เหนือน้ำตกเหวนรก

๘๕ สถานการณ์น้ำ

แม้ว่าโลกเราจะประกอบด้วยน้ำเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม แต่ร้อยละ ๙๗.๕ เป็นน้ำเค็มและมีประโยชน์ต่อมนุษย์ไม่มากเท่าใดนัก และอีกร้อยละ ๑.๗๖ อยู่ในสภาพที่เป็นน้ำแข็งซึ่งใช้ประโยชน์ใดๆไม่ได้ น้ำที่เหลือส่วนใหญ่เป็นน้ำที่อยู่ใต้ดิน มีน้ำจืดที่สามารถใช้ประโยชน์ได้เพียง ๑๓๖,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือเท่ากับร้อยละ ๐.๔ ของน้ำจืดที่มีอยู่ในโลกทั้งหมด

น้ำไม่ว่าจะอยู่ในแม่น้ำลำคลอง ทะเลสาบ อ่างเก็บน้ำ แอ่งน้ำขังในที่ลุ่มต่าง ๆ ในบรรยากาศ หรือในสิ่งที่มีชีวิตก็ตาม น้ำที่ประชากรโลก สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ มีอยู่เพียง ๙,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์กิโลเมตร ต่อปี หรือเท่ากับ ๑,๘๐๐ ลูกบาศก์เมตร ต่อคน ต่อปี

จากตัวเลขดังกล่าว อาจทำให้เห็นว่าโลกเรามีน้ำอยู่อย่างเหลือเฟือ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงคือ เรากำลังประสบปัญหาขาดแคลนนํ้าอยู่เป็นประจำ ซึ่งมีสาเหตุจากการตัดไม้ทำลายป่า ที่ทำให้ดินขาดความสามารถในการซึมซับและเก็บกักน้ำ หากมนุษย์ขาดความรู้ในการจัดการทรัพยากร และขาดความรับผิดชอบต่อสังคม จะส่งผลให้เกิดภาวะมลพิษทางน้ำ จนถึงขั้นวิกฤติเกิดโรคระบาด ซึ่งเป็นผลให้เด็กเสียชีวิตด้วยโรคท้องร่วงปีละ ๔ ล้าน คน ประมาณกันว่าแต่ละปีมีน้ำเสียที่ถูกปล่อยลงแม่น้ำลำคลองเป็นจำนวนถึง ๔๕๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร น้ำจำนวนนี้ก็จะฟื้นฟูน้ำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่ต้องผ่านกระบวนการซักฟอกและอาศัยเวลายาวนาน

สภาวะวิกฤติของน้ำ ได้เกิดขึ้นแล้วในหลายประเทศ สถิติเบื้องต้นพบว่า เกิดขึ้นใน ๘๐ ประเทศของโลก ซึ่งมีประชากรอาศัยประมาณร้อยละ ๔๐ ของประชากรโลก สภาพการขาดแคลนนํ้า มีสาเหตุมาจากตัวเมืองที่ขยายตัว โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และการชลประทานต้องการน้ำเพื่อการเพาะปลูก ตลอดจนอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัวออกไป สภาวะวิกฤติเรื่องน้ำจึงสืบคลานและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมา เราใช้น้ำกันอย่างฟุ่มเฟือย ใช้น้ำอย่างไม่ถูกต้อง และบางครั้งก็ใช้น้ำมากเกินไป ผลที่ได้รับขณะนี้ คือ สภาวะขาดแคลนนํ้า เริ่มปรากฏจากระดับน้ำในแหล่งเก็บน้ำต่างๆ เริ่มลดลง ปริมาณน้ำในทะเลสาบ และที่ราบลุ่มต่างๆ เริ่มลดลง

นับจากปี พ.ศ.๒๕๓๓ เป็นต้นมาการใช้น้ำในทั่วโลก ได้เพิ่มเป็น ๓ เท่าของการขยายตัวด้านประชากร ทำให้ปริมาณน้ำ ที่จัดไว้ สำหรับแต่ละคนลดลงถึง ๑ ใน ๓ ทำให้มนุษย์เราไม่สามารถใช้น้ำกันอย่างสบายอีกต่อไปแล้ว

ในวันออกกลาง ประเทศที่มีปัญหาขาดแคลนนํ้า คือ จอร์แดน ความแห้งแล้งของประเทศ ทำให้ตะวันออกกลาง กลายเป็นศูนย์รวมของภูมิภาคที่ขาดแคลนนํ้า มากที่สุดในโลก ประชาชน พิษไร และอุตสาหกรรมต่างๆ ได้รับน้ำในปริมาณที่น้อย เมื่อฤดูร้อน ปี พ.ศ.๒๕๓๖ เกิดการขาดแคลนนํ้าอย่างหนักทั่วกรุงอัมมัน ทำให้ต้องจัดสรรน้ำและใช้น้ำทุกหยดอย่างมีคุณค่า

จากการขาดแคลนน้ำในหลายประเทศ ในทวีปแอฟริกา หรือประมาณ ๑๐ กว่าประเทศ ทำให้มีการเร่งจัดหาน้ำให้ทันกับความต้องการของประชาชน แอฟริกาเป็นทวีปที่มีประเทศขาดแคลนน้ำมากที่สุดในโลก และ กำลังเผชิญกับ ภาวะขาดแคลนแหล่งน้ำที่กำลังหมดไป ขณะที่จำนวนประชากรได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในเอเชีย จีนเป็นประเทศซึ่งมีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลกคือร้อยละ ๒๒ ของประชากรโลก และมีแหล่งน้ำจืดร้อยละ ๘ ของโลก แต่ก็ไม่สามารถจะดับความกระหายของประชาชนได้ตัวเมืองกว่า ๓๐๐ แห่ง ในจำนวน ๕๐๐ แห่ง กำลังเผชิญกับการขาดแคลนน้ำ และที่อยู่ในเกณฑ์รุนแรง มีกว่า ๑๐๐ แห่ง จีนจึงต้องแก้ปัญหา ด้วยการนำน้ำใต้ดินออกมาใช้อย่างมาก และเมืองสำคัญหลายแห่ง เช่น ปักกิ่ง ต้องประสบปัญหาแผ่นดินทรุดตัวอย่างหนัก

อินเดีย เป็นประเทศที่สองที่มีประชากรมากที่สุดในโลก แม้อินเดียจะสามารถสนองความต้องการของประชาชนด้วยน้ำในอัตราสัดส่วนที่สูง แต่ประชากรของประเทศจำนวน ๙๐๐ ล้านคน ยังประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำ ประชาชนต้องช่วยตนเอง รัฐบาลต้องหาวิธีแก้ไขทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ความพยายามดังกล่าวได้ดำเนินไปจนถึงการส่งเสริมให้มีการจัดการเรื่องน้ำ ซึ่งเน้นประสิทธิภาพของการใช้น้ำในการเกษตร อุตสาหกรรมและครัวเรือน

แต่ปัญหาที่สำคัญได้แก่ มลพิษสิ่งปน

เปื้อน ที่เจือปนมาทางน้ำ ได้แก่ น้ำดื่ม ที่มีเชื้อโรคขนาดเล็กที่ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า เช่น แบคทีเรียและไวรัส อันเป็นที่มาของการแพร่ระบาดของโรคไทฟอยด์ อหิวาตกโรค และพยาธิในลำไส้ เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีสารเคมีที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการใช้ในแต่ละประเทศ แต่ที่พบบ่อยมากที่สุดคือ สารจำพวกยาฆ่าแมลงที่ไหลลงสู่แหล่งน้ำดื่ม และตะกั่ว ซึ่งเป็นปัญหาร้ายแรงต่อเด็กและทารก รวมทั้งปัญหาปรอทอีกด้วย

สิ่งปนเปื้อนที่เป็นเชื้อโรคขนาดเล็กนั้น มักปรากฏอยู่ในท่อระบายน้ำใช้ หากน้ำซึ่งได้รับการบำบัดเหล่านี้ถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำและทะเลสาบที่เป็นแหล่งน้ำประปาสำหรับดื่มแล้ว ย่อมมีเชื้อโรคปรากฏอยู่ ส่วนสารเคมี ที่ปรากฏในดินและคงสภาพเดิมตามธรรมชาติ โดยไม่สามารถแก้ไขได้ ได้แก่ สารหนู และปรอท ส่วนที่ไหลลงสู่แหล่งน้ำได้แก่ สารเคมี ที่ใช้สำหรับกำจัดแมลงและวัชพืชในการเกษตร ข้อศึกษาจากแหล่งต่างๆ ในเรื่องมลพิษทางน้ำ บ่งบอกว่า ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำ เป็นต้นเหตุของการสร้างมลพิษทางน้ำเกินกว่าอัตราปลอดภัยสำหรับ ดื่ม และอาบ หลายพันเท่า เช่น กรุงเทพมหานคร ได้ปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำ ลำคลองใกล้เคียงเป็นจำนวนวันละ ๑๐,๐๐๐ เมตริกตัน

ใน อินเดีย ผู้ที่ใช้น้ำสำหรับอาบในแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ ต้องพบทั้งซากศพที่เฝ้าใหม่ และของเสียจากท่อระบายน้ำเป็น

จำนวนหลายล้านตัน ผู้พบเห็นหลายคน
เล่าว่าแหล่งที่สกปรกที่สุดได้แก่จุดที่น้ำไหล
เข้าใกล้กรุงเตลลีซึ่ง เป็นแหล่งรวมของขยะ
จากบ้านและโรงงานอุตสาหกรรม สายน้ำ
ที่ปนเปื้อนมลพิษมีใช้สื่อน้ำเงินหรือเทา แต่
เป็นสีดำและประชาชนที่อาศัยอยู่ในละแวก
นั้น ยังคงใช้น้ำนั้นสำหรับอาบน้ำและซักล้าง
เสื้อผ้า เกิดโรคผิวหนัง ภูมิแพ้ ขาดอนามัย
ที่ถูกสุขลักษณะอันน่าสลดใจ

ของเสียเป็นที่มาของมลพิษ ของเสีย
ที่มาจากตัวเมืองและชนบทที่มีได้ผ่านการ
บำบัด เมื่อไหลลงสู่แม่น้ำใต้ดิน แม่น้ำและ
ทะเลสาบ จะก่อปัญหาต่อสุขภาพอนามัย
และอื่นๆ ที่ตามมา เช่น จีน มีปริมาณของ
เสียที่ถูกปล่อยลงสู่แหล่งน้ำแต่ละปี เป็น
จำนวนถึง ๔๐ พันล้านตัน กว่าร้อยละ ๗๐
มาจากโรงงานอุตสาหกรรม และสามในสี่
มิได้ผ่านการบำบัด ถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำ
ทะเลสาบ และทะเลโดยตรง ก่อปัญหา
มลภาวะให้กับน้ำบาดินและน้ำใต้ดิน มี
รายงานแจ้งว่าในยุโรปตะวันออกบางพื้นที่
ที่อุตสาหกรรมได้รับการพัฒนาออกไป
อย่างรวดเร็ว โดยไม่มีการควบคุม เป็นผล
ทำให้เกิดมลพิษในแม่น้ำหลายสาย รายงาน
จากทางการของรัฐบาลเชคโกสโลวาเกีย
แจ้งว่า น้ำบาดินของประเทศร้อยละ ๗๐
ตกอยู่ในสภาพปนเปื้อนพิษอย่างหนัก ร้อย
ละ ๓๐ ไม่สามารถช่วยให้สิ่งมีชีวิตจำพวก
ปลาดำรงชีวิตอยู่ได้

สารเคมีจากปุ๋ย และสารที่ใช้กำจัด
วัชพืช ก็เป็นที่มาของมลพิษทางน้ำ โดย
เฉพาะในหมู่ประชาชนที่ปลูกพืชในบริเวณ

ดินดอน แม่น้ำโขง ความจำเป็นในการปลูก
พืชจำพวกข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ทำให้
เกษตรกรนิยมใช้ปุ๋ยและสารเคมีกันเป็น
จำนวนมาก ปลาบางชนิดที่เคยอาศัยอยู่ใน
แม่น้ำโขง ได้หายสาบสูญไปโดยสิ้นเชิง
เพราะสารเคมีทางการเกษตร รวมทั้งปุ๋ย
ยากำจัดแมลง วัชพืช และเห็ดรา สารเคมี
ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมปนเปื้อนพิษอย่างกว้าง
ขวางและเป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ ดีดีที มี
รายงานการตรวจพบสารเคมีชนิดนี้เกือบ
ทุกแห่งในโลก แม้แต่หิมะที่ละลายในทวีป
แอนตาร์กติกา

ที่น่าแปลกอย่างหนึ่งก็คือ แม่น้ำไน-
โตรเจน ซึ่งจำเป็นต่อชีวิตในทุกรูปแบบ ก็
สามารถก่อกมลพิษได้ เกษตรกรมักนิยมใส่
สารบางชนิดลงไปบนดิน เพื่อเพิ่มไนโตรเจน
ให้กับพืช เช่น ไนเตรท ซึ่งเป็นอีกสาเหตุ
หนึ่งของมลพิษทางน้ำ ไนเตรท เป็นปัจจัย
ที่ทำให้ดินมีคุณภาพดี เป็นที่ต้องการของ
พืชไร่ ยิ่งมากเท่าใด ผลผลิตก็จะเพิ่มมา
ขึ้นเท่านั้น สารทางการเกษตรจำพวกนี้เมื่อ
ลงสู่พื้นดินและถูกชะล้างแล้ว จะไหลลงสู่
แม่น้ำลำธาร ก่อปัญหาให้กับน้ำในดิน

นักวิทยาศาสตร์ เชื่อว่าการทำเหมือง
แร่เพื่อผลิตโลหะ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่
ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ ก่ออันตราย
ต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ โลหะ ซึ่ง
เป็นที่วิตกกังวลมาก ได้แก่ ตะกั่ว ซึ่งมีอยู่ใน
ระบบท่อน้ำประปาครัวเรือน ทองแดง
สารหนู และแคดเมียม การทำเหมือง
ทำให้โลหะ แพร่กระจายลงสู่แหล่งน้ำ
และน้ำ ใต้ดิน โดยเฉพาะในประเทศแถบ

แม่น้ำเจ้าพระยา เต้นเลียดใหญ่ที่ควมต้องถนอมรักษา

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ไม่มีการควบคุมเรื่องการทำเหมือง ปลายทศวรรษที่ ๒๕๑๓ เป็นต้นมา การขุดเจาะค้นหาทองคำในแม่น้ำและเส้นทางน้ำหลายสายในเขตเมซอน ก่อปัญหามลพิษอย่างกว้างขวาง การทำกิจการไม้ซุง ในซาราวัก ประเทศมาเลเซีย สร้างปัญหา มลภาวะทางน้ำ เพราะไม้ที่ถูกโค่นจะถูกปล่อยลงน้ำ ไม้และเปลือกไม้ที่เป็นพิษทำให้สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำเกือบทั้งหมด ต้องตายไป

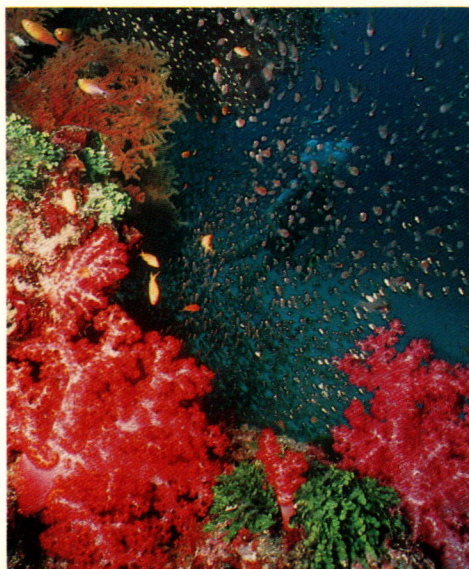
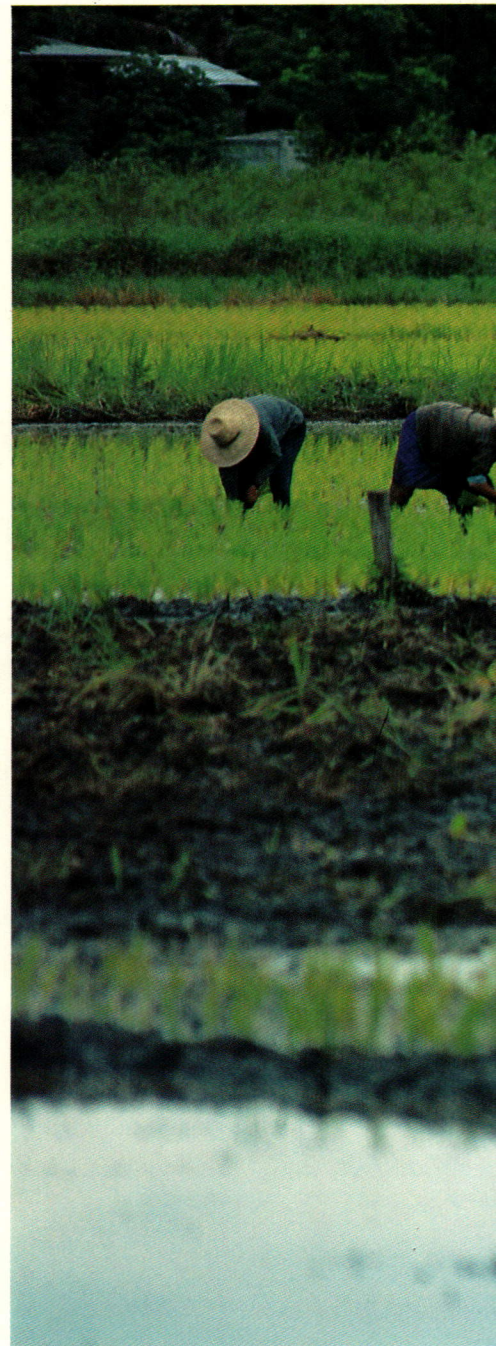
หากจะกล่าวกันทั่วไปถึงสภาวะการของโลกเกี่ยวกับคุณภาพของน้ำ อาจกล่าวได้ว่า ปริมาณสารเคมีหรือสารพิษในน้ำ กำลังเพิ่มขึ้นอย่างน่าห่วงใย ระดับของการปนเปื้อนพิษของพื้นที่ชายฝั่งทะเลและมหาสมุทรส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อการ ประมงสัตว์น้ำ ต่อชายฝั่งทะเล และต่อ สุขภาพอนามัย จากจุดนี้ จะเห็นว่าสถานการณ์นั้นมิได้ดีขึ้นเลยแม้ว่าแต่ละประเทศ กำลังเพียรพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็ตาม

องค์การอนามัยโลกแจ้งว่า ในทศวรรษที่ ๒๕๒๓ นับเป็นครั้งแรกที่ประชาชน ๑

ล้านคนในประเทศกำลังพัฒนาของโลก ได้รับน้ำดื่มที่สะอาดปลอดภัย และ ๗๕๐ ล้านคน ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านสุขอนามัย นับเป็นข่าวดีสำหรับความเพียรพยายามระหว่างประเทศแห่งทศวรรษที่ ๒๕๒๓ นอกจากนี้ มีการจัดน้ำดื่มที่สะอาดและสุขอนามัย เพื่อให้ทุกคนมีน้ำดื่มที่สะอาดและสุขอนามัยที่ดี

ขณะนี้ เมื่อทศวรรษดังกล่าวได้ผ่านพ้นไป พบว่าผู้อาศัยอยู่ในเขตตัวเมืองและชนบททั่วโลก ประมาณสามพันล้านคน ต้องการน้ำดื่มที่ปลอดภัยและอนามัยที่ถูกสุขลักษณะ ในแง่ของอนามัย การขาดบริการพื้นฐานเหล่านี้ สร้างความสูญเสียและความทุกข์ทรมานแก่ชีวิต ตัวอย่างเช่นแต่ละปี มีผู้ป่วยด้วยโรคท้องร่วง ถึงหนึ่งหมื่นสามพันล้านคน และโรคพยาธิลำไส้ มีถึง หนึ่งหมื่นห้าพันล้านคน

ดังนั้น น้ำจึงเป็นสิ่งเดียวที่จะสร้างสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ และสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับประชาชนและเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

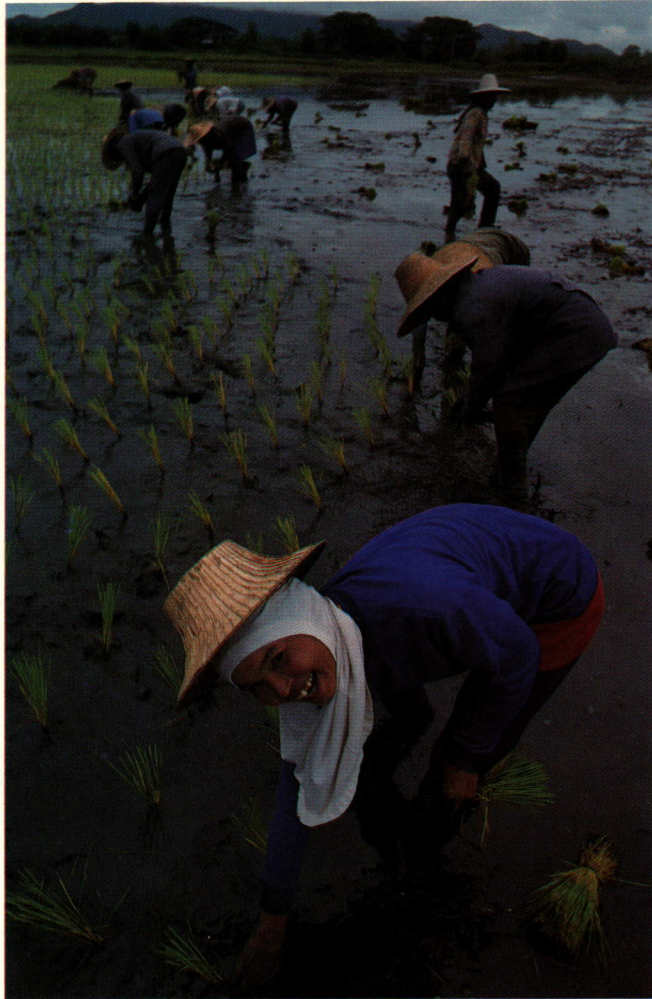

น้ำเพื่อการเกษตร

ทุกชีวิตไม่อาจขาดน้ำ

ปัจจุบัน โลกต้องการน้ำจืดเพื่อการเกษตรร้อยละ ๗๐-๘๐ อุตสาหกรรมต้องการร้อยละ ๒๐ และครัวเรือนต้องการร้อยละ ๖ แต่สิ่งที่พบในขณะนี้ คือจำนวนประชากรโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมก็พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มีการนำน้ำใต้ดินมาใช้กันเกินขนาด เป็นผลให้ระดับน้ำลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับน้ำในที่ราบตอนเหนือของประเทศจีน ลดลง ๑-๓ เมตร นับว่าเป็นสถานการณ์ที่รุนแรง จีน ซึ่งมีประชากรเพิ่มขึ้นปีละ ๑๕ ล้านคน ต้องปลูกพืชเพื่อสนองความต้องการด้านอาหาร ต้องจัดหาน้ำดื่มสำหรับประชาชน จึงเป็น การยากลำบากที่จะแบ่งสรรปันส่วนน้ำให้กับภาคต่างๆของเศรษฐกิจ การเกษตร และ อุตสาหกรรม ตลอดจนตัวเมือง ให้เท่าเทียมกัน เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น สิ่งจำเป็นที่จะต้องเน้น คือการเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้น้ำในการเกษตรและมาตรการประหยัดน้ำ ทั้งนี้ เพราะน้ำในระบบชลประทาน เข้าไปถึงพืชไร่ไม่ถึงครึ่งหนึ่ง ส่วนใหญ่จะสาบสูญไปในแนว คลองที่มีได้ป้องกันการรั่วไหล นอกจากนั้น ยังมีการระเหยและการซึมลงใต้ดิน จึงต้องมีการจัดการที่ดีเพื่อให้ น้ำสามารถ เข้าไปถึง พืชไร่ได้ในเวลาที่ถูกต้องและใน ปริมาณที่ต้องการ

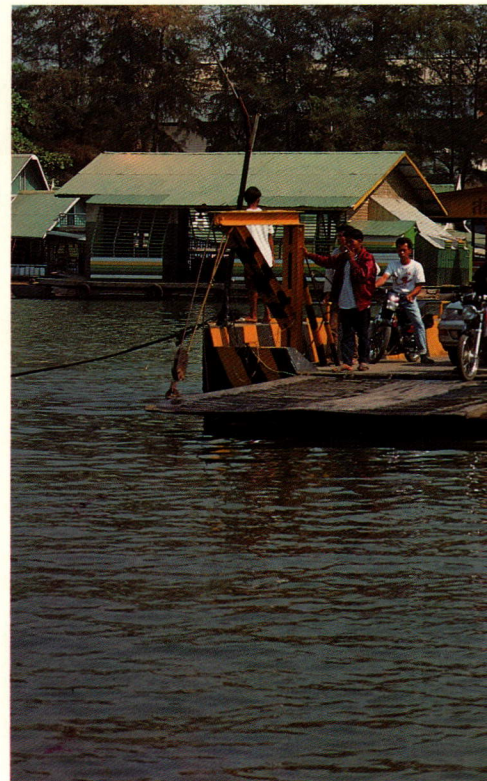

ประเทศที่นำหน้าในเรื่องของการอนุรักษ์น้ำ และการชลประทานได้แก่ อิสราเอล นอกจากจะมีระบบการชลประทานแบบหยดน้ำที่ส่งน้ำเข้าไปถึงรากพืชโดยตรงแล้วยังนำน้ำใช้แล้ว กลับมาปรับเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ใหม่ได้อีกด้วย อีกประเทศหนึ่งที่มีผู้นำไปสู่การอนุรักษ์น้ำและนำน้ำใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่คือ โมร็อกโก อย่างไรก็ตามมีหลายประเทศในส่วนต่างๆ ของโลก ที่ไม่นับถือกับการนำน้ำที่ใช้แล้ว มาปรับเปลี่ยนหมุนเวียนใช้อีกครั้ง แต่หลายๆ แห่งที่มีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ต้องประสบกับแผ่นดินกลายเป็นที่ลุ่มน้ำขัง มีความเค็มปนเปื้อนแทรกเข้ามา แหล่งน้ำประปาปนเปื้อนพิษ ระดับน้ำในทะเลสาบและทะเลลดลง ถิ่นที่อาศัยของสัตว์น้ำบางชนิดสาบสูญไป แหล่งน้ำบาดาล ซึ่งเป็นน้ำใต้ดิน ซึ่งได้สะสมมาเป็นเวลาหลายร้อยหรือหลายพันปีนั้น กำลังจะหมดไปอย่างรวดเร็ว เกินกว่าที่จะเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ เพราะมีการสูบน้ำไปใช้จนเกินขนาด

การใช้น้ำในลักษณะที่ไม่ยั่งยืนเช่นนี้ นอกจากจะทำให้เกิดความต้องการอย่างเร่งด่วนในระดับภูมิภาคแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในการสนอง

ความต้องการระยะยาว ผู้เชี่ยวชาญหลายคนกล่าวว่า ชุมชนควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของการจัดการ และการวางแผนเรื่องน้ำ และสตรีควรเป็นศูนย์รวมของการพัฒนาความต้องการเรื่องน้ำ

ตัวอย่างที่แสดงถึงสตรีในการเป็นผู้จัดหาน้ำ เห็นได้จากชนบทของประเทศบอตสวานา เมื่อพิธีวิวาห์ที่ญาติของเจ้าบ่าวมารับเจ้าสาวลงสู่ตลิ่ง พวกเขาก็จะขอน้ำนับเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความจริงในอารยธรรมของประเทศที่เจ้าสาวก็เหมือนสตรีอื่นในหมู่บ้านชนบททั่วโลก จะต้องกลายมาเป็นผู้จัดหาน้ำให้กับครอบครัว สตรีจะทราบถึงความยากลำบากที่ต้องเดินทางเป็นระยะทางหลายกิโลเมตรเพื่อที่จะนำน้ำกลับมายังบ้าน โดยการแบกถังน้ำขนาด ลิบลิตรไว้บนศีรษะเป็นระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร นอกจากนั้น สตรียังเป็นผู้ที่ทราบถึงความต้องการของน้ำใช้ภายในบ้านอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีบทบาทในชุมชนในเรื่องของการวางแผน จัดการและการดำเนินโครงการต่างๆ เกี่ยวกับ น้ำดื่ม เรื่องของสุขภาพ และดูแลเครื่อง สูบน้ำ จึงเป็นสิ่งสมควรยิ่ง

ในอดีตกาลเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ เรา มักจะเดินทางเพื่อแสวงหาชัยภูมิที่เป็น แหล่งน้ำ มีข้าวปลาและอาหารสมบูรณ์ บาง ครั้งจะโยกย้ายเข้าไปอยู่ใกล้กับลำน้ำ และ แม่น้ำ หรือไปครอบครองโดยการสู้รบก็เคย มี กระนั้นก็ตามในหลายศตวรรษที่ผ่านมา ความสำคัญของน้ำยังคงถูกมองข้ามไปแต่ เหตุการณ์แย่งชิงแหล่งน้ำอาจหวนกลับ เข้า มาอีก สหประชาชาติรายงานว่ามีลุ่มแม่น้ำ ที่แบ่งปันมากกว่า ๑ ประเทศ อยู่ ๒๑๔ แห่งในโลก แม่น้ำไนเจอร์ เป็นแม่น้ำที่ไหล ผ่าน ๑๐ ประเทศ แม่น้ำไนล์ ไหลผ่าน ๙ ประเทศ แม่น้ำซัมเบซี ไหลผ่าน ๘ ประเทศ แม่น้ำอเมซอน ไหลผ่าน ๑๐ ประเทศ ประชากรโลกร้อยละ ๔๐ ที่ได้รับน้ำจืดจาก ประเทศเพื่อนบ้าน มักมีการโต้แย้งในเรื่อง น้ำที่ไหลผ่านพรมแดน เมื่อความต้องการ เพิ่มขึ้น ความกดดันในเรื่องการจัดหา แหล่งน้ำก็มีมากขึ้น

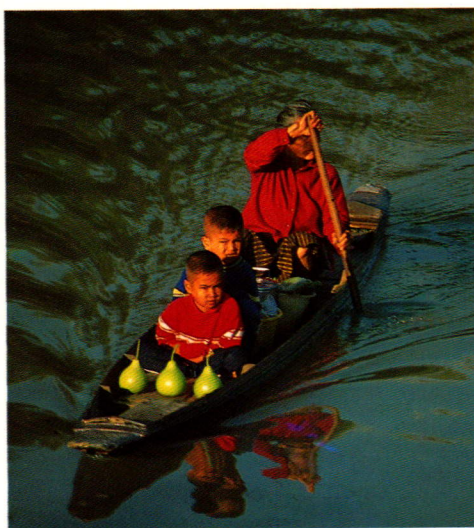
ปัจจุบันแม้ว่าจะยังไม่มีวิกฤตการณ์ เรื่องน้ำในระดับโลก แต่ก็ได้เกิดขึ้นแล้ว หลายครั้งในส่วนต่างๆของประเทศและภูมิภาค น้ำเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นของชีวิตไม่มี สิ่งใดที่จะมาแทนที่ได้ ดังนั้นเมื่อเกิดสถานการณ์ขาดแคลนน้ำ ก็จะโยงไปถึงเรื่องของ ชีวิต การเมือง และสังคม การขยายตัว

ด้านประชากร ด้านการพัฒนา และ มลภาวะที่เพิ่มขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อ คุณภาพและปริมาณของน้ำที่มีอยู่ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องน้ำได้เตือนว่า น้ำจะเป็นปัญหาที่สำคัญทางการเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่ง มนุษย์ชาติจะต้องเผชิญใน ๒๐ ปีข้างหน้า

น้ำเป็นสิ่งที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตบนพื้นโลก ดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยเริ่มแรก ปัจจุบันสิ่งมีชีวิตส่วนใหญ่กำลังถูกคุกคาม ทั้งนี้เพราะ เราได้มาถึงจุดวิกฤตแล้ว นับแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นต้นมา ประชาชนกว่า ๓๓๕ ล้านคน ใน ๒๘ ประเทศประสบกับปัญหาขาดแคลน น้ำ การแก้ไขปัญหานี้ จำเป็นต้องทราบ ถึงปัญหาการขาดแคลนนํ้า เป็นปัญหาที่ ซับซ้อนและอาจมีสาเหตุได้ถึง ๔ ประการ คือ อาจมาจากฝนตกน้อย อาจมาจาก ความแห้งแล้ง อาจมาจากความไม่สมบูรณ์ ของพื้นที่ และอาจมาจากฝนมิได้ตกลงมา ถึงพื้นดิน แต่หมุนเวียนกลับไปสู่ชั้นบรรยากาศอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น น้ำที่มีอยู่ใน ปัจจุบันจึงมีแต่ในชั้นใต้ดิน ชั้นบาดาล และ แม่น้ำเท่านั้น

การแก้ไขนั้น ได้มีการสร้างวิธีขึ้นมาบ้าง แล้ว เช่นการลากน้ำแข็งขนาดยักษ์จาก บริเวณขั้วโลก มาสู่บริเวณขาดแคลนน้ำ ซึ่ง ดูออกจะง่ายแต่ก็ทำได้ไม่ง่ายนัก และอีก

วิธีหนึ่ง คือการวางท่อขนาดใหญ่เช่นเดียว กับท่อน้ำมันจากขั้วโลกมาสู่พื้นที่ที่ขาด แคลนน้ำ แม้วิธีที่กล่าวมาจะเป็นเรื่องที่ยุ่ง ยาก แต่ก็มี การปฏิบัติกันแล้ว เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้มีการนำน้ำจากยอดเขาสูง ๘๐๐ เมตร ของแคนาดา ลงมาสู่หมู่บ้าน ชายฝั่งทะเล

นอกจากนั้น ยังมีโครงการทดลองทำ น้ำจากเมฆหมอกบนภูเขาในประเทศเปรู และชิลี มาใช้ โครงการดังกล่าวมีลักษณะ ที่เป็นร่างแหวัสดุขนาดใหญ่ ดูง่าย ๆ คล้าย แหตกปลา แต่มีรูตาข่ายที่ค่อนข้างเล็ก เมื่อ ลมพัดเอาเมฆหมอกผ่านเข้าไปในร่างแห จะ มีหยดน้ำจากหลอดขนาดเล็ก จำนวน ๑๐ ล้านหยด ขนาดเท่าหัวไม้ขีดไฟเกาะที่ตาข่าย และไหลลงไปตามท่อเหมือนกับน้ำประปา แม้เทคโนโลยีรูดหานี้จะก้าวไปไกล แต่ก็ มิได้เป็นอุปสรรคขัดขวางความพยายามใน การอนุรักษ์น้ำ หรือพัฒนาน้ำในการปรับ เปลี่ยนหมุนเวียนมาใช้ใหม่ แม้จะกล่าวกัน ว่าเป็นการไม่เหมาะสมที่จะนำน้ำกลับมา ใช้อีก แต่ความหมายของการนำกลับมา ใช้ นั่นก็คือ การบำบัดจนกระทั่งสามารถ นำน้ำใช้ แล้ว ไปใช้ในการชลประทาน ทาง การเกษตร คุณภาพของน้ำไม่มี อันตรายต่อพืชจำพวก ผักและมะเขือเทศ

ไม่เป็นอันตรายต่อทางการเกษตร แต่ก็มี ใช้สำหรับนำไปใช้ดื่ม

ผลที่ได้จากการนี้ ก็คือ การประหยัด น้ำและพัฒนาคุณค่าทางโภชนาการในภูมิ- ภาคให้สูงขึ้น ปัญหาบางครั่งนั้น มิได้เกิด จากเทคโนโลยี หรือการเงิน แต่สืบเนื่องมา จากการวางแผนและการจัดการที่ไม่เหมาะ สม น้ำที่ออกมาจากโรงบำบัดอาจดูสะอาด และถูกสุขลักษณะ แต่ขั้นตอนของการใช้ น้ำนั้น ค่อนข้างจะเป็นปัญหา เพราะเกิด การรั่วไหลอันเนื่องมาจากการต่อท่อไม่ดี น้ำที่ออกมาจากท่อนั้น มิใช่ น้ำดื่ม ดังนั้น สิ่ง ที่ประชาชนควรทำในขั้นแรกคือ ต้องดื่ มน้ำ

ปัญหาของน้ำที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ บางครั่งมีมากเกินไปในบางสถานที่ และน้อยเกินไปในบางสถานที่ หรืออื่นๆ การปรับเปลี่ยนหมุนเวียนของฤดูกาล เป็น เรื่องที่ยาก สิ่งจำเป็นคือ จะต้องใช้น้ำอย่าง มีประสิทธิภาพ ไปด้วยความระมัดระวัง เอา ใจใส่ในเรื่องของการอนุรักษ์ ทั้งในด้าน เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การใช้น้ำใน ตัวเมือง และด้วยเทคโนโลยีที่สามารถลด การใช้น้ำโดยไม่จำเป็นลง การประสาน ความร่วมมือกันระหว่างกระทรวงและองค์ กร ที่เกี่ยวข้องในเรื่องน้ำก็เป็นสิ่งจำเป็น

น้ำเพื่อการเกษตร

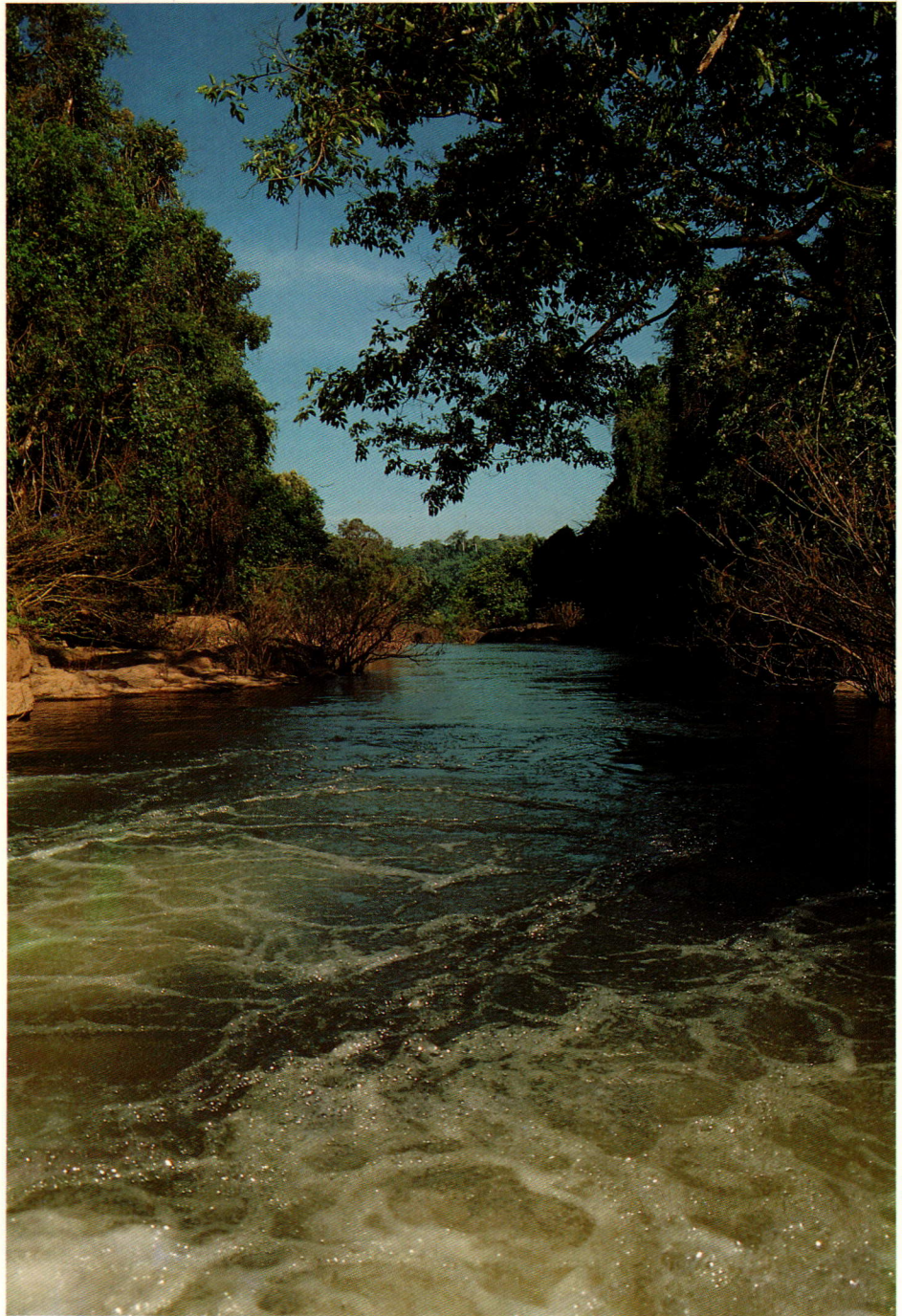

โดยเฉพาะในเรื่องของการวางแผนและข้อมูล จะทำให้สามารถจัดและกำหนดได้ว่า ปริมาณน้ำสำหรับดื่ม ควรเป็นจำนวนเท่าใด สำหรับการเกษตร ควรเป็นเท่าใด และ สำหรับการใช้ในทางอุตสาหกรรม ควรเป็นเท่าใด

หลายประเทศยังขาดข้อมูลเหล่านี้ เกือบทุกประเทศมักสรุปความรวบกันว่าน้ำ ยังคงมีปริมาณที่เพียงพอตลอดไป อย่างไรก็ตามในเรื่องของน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรทางธรรมชาตินั้น ถ้าจะเปรียบไปแล้วก็เหมือนกับธนาคาร เมื่อน้ำนี้ออกไปใช้ เราก็ควรจะรู้ว่าน้ำนั้นเหลือเท่าไร

ในแง่ของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีทางเดียวที่จะทำได้ก็คือ จะต้องติดตามตรวจตราอยู่เป็นประจำ เพื่อที่จะทราบจำนวนน้ำว่ายังมีเหลืออยู่เท่าใด ผู้เชี่ยวชาญสิ่งแวดล้อมกล่าวเตือนว่า ปัจจุบันยังไม่มี การให้ความสำคัญในเรื่องการวางแผนระดับชาติในเรื่องของน้ำ เพียงแต่นั่นว่าเป็นทรัพยากรที่มีจำนวนแน่นอน ขณะเดียวกันก็เห็น พ้องว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการที่ดีและควรมีสิ่งชักจูงให้เกษตรกรผู้ประกอบการอุตสาหกรรม และครัวเรือนใช้น้ำกันอย่างมีประสิทธิภาพ

หากคนใดคนหนึ่งใช้น้ำอย่างสิ้นเปลือง หรือสร้างมลพิษให้กับน้ำ คนอื่นที่เหลือก็จะไม่มีน้ำใช้ และนั่นคือปัญหาเกี่ยวกับความอยู่รอดของคนรุ่นต่อไป

การหาปลาที่แม่น้ำยม ศรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย

บทสรุป

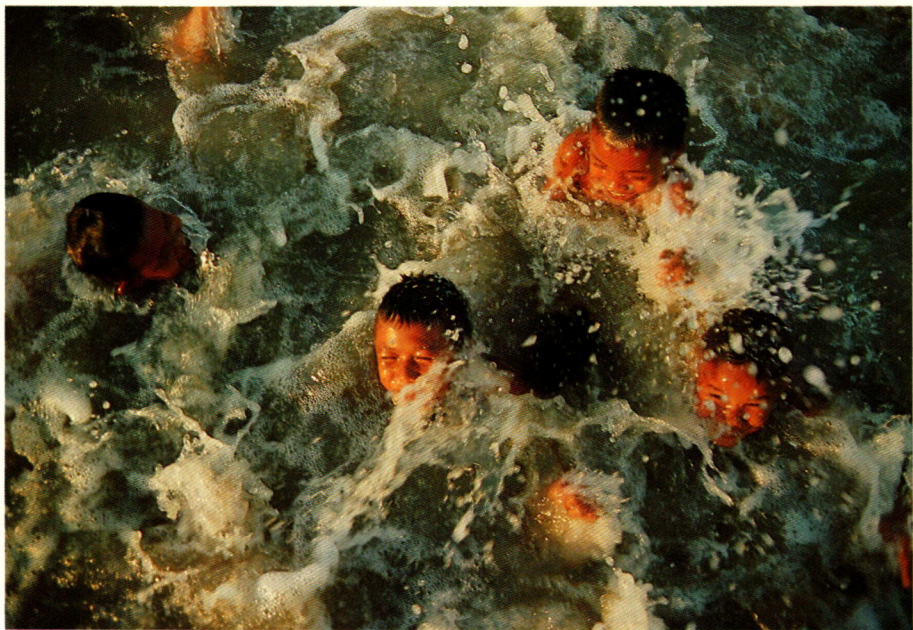
องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้วันที่ ๒๒ มีนาคม เป็น ‘วันอนุรักษ์น้ำของโลก’ เพื่อที่จะช่วยกระตุ้นความรู้สึกของประชาชนให้ตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดของโลก

‘วันอนุรักษ์น้ำของโลก’ ซึ่งได้รับการกำหนดขึ้นในการประชุมสุดยอดของโลกประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล มีความมุ่งหมายที่จะให้มีการลงมือปฏิบัติเพื่อการปกป้องรักษาน้ำบริสุทธิ์สะอาดของโลกที่มีคุณค่า ตั้งแต่ระดับบุคคล ภูมิภาค และระหว่างประเทศตามลำดับประชากรในโลกที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีความต้องการในการอุปโภคบริโภคน้ำมากขึ้น และในการเกษตรกรรมมีความต้องการน้ำในการปลูกพืชผล ในขณะที่ประเทศที่กำลังพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ก็มีความต้องการน้ำเพิ่มขึ้นทั้งสำหรับเมืองใหญ่ๆ และเพื่อใช้ในการอุตสาหกรรม

องค์การอาหารและการเกษตรกรรม (Food and Agriculture Organization-FAO) กล่าวว่าการที่จะรักษาระดับการบริโภคอาหารต่อปีของโลกในปีพ.ศ. ๒๕๕๓ จะต้องมีการผลิตอาหารเพิ่มขึ้น ร้อยละ ๒๕ และการผลิตอาหารจะต้องเพิ่มขึ้นไปอีก ร้อยละ ๓๐ เพื่อที่จะจัดการขาดอาหารและภาวะขาดสารอาหารในโลก เพราะฉะนั้นการเพิ่มการผลิตอาหารจะสัมพันธ์กับความต้องการน้ำสะอาดมากขึ้น นอกจากนั้นที่ดินเพื่อการปลูกพืชที่เป็นอาหารและกลวิธีในการผลิต ก็จำเป็นที่จะต้องมียาน้ำในปริมาณมากขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ การใช้น้ำของโลกคำนวณเป็น ๔,๑๓๐ ลูกบาศก์กิโลเมตร และ

คาดว่าจะเพิ่มขึ้นอีก ร้อยละ ๒๐ คือ เป็น ๕,๑๙๐ ลูกบาศก์กิโลเมตรในปี พ.ศ. ๒๕๔๓

ประชากรของโลกจำนวน ร้อยละ ๖๐ อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยมีที่ดินของโลกเพียงร้อยละ ๒๖ และทรัพยากรน้ำประมาณ ร้อยละ ๒๕ ดังนั้น การจัดการด้านที่ดินและน้ำ จำเป็นจะต้องมีการดูแลอย่างรอบคอบและระมัดระวัง

ประชากรในเขตชนบทและที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางด้านการเกษตรยังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนอาหาร ทุกประเทศในภูมิภาคเอเชีย ยกเว้นประเทศสิงคโปร์ จะมีการใช้น้ำปริมาณมาก ในทางเกษตรกรรม มีการใช้น้ำทางการเกษตรในปริมาณร้อยละ ๙๕ ในระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมอย่างประเทศบังกลาเทศ กัมพูชา เนปาล และปากีสถาน อีกทั้งในระบบ

เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมอย่างประเทศญี่ปุ่นและสาธารณรัฐเกาหลี ใช้น้ำประมาณ ร้อยละ ๖๐ ส่วนประเทศจีนและอินเดียมีการใช้น้ำทางเกษตรกรรมร้อยละ ๘๓ ถึงร้อยละ ๘๕ จากปริมาณน้ำทั้งหมด

ที่ดินในเขตนี้จะได้รับการดูแลด้านความอุดมสมบูรณ์เป็นพิเศษ และสารเคมีที่นำมาใช้กับที่ดินนั้น ส่งผลให้น้ำบนพื้นผิวนั้นขาดความบริสุทธิ์จนมนุษย์ไม่สามารถบริโภคได้ และยังมีผลกระทบต่อแหล่งน้ำอื่น ๆ การดูแลที่ดินด้วยเกลือ และการดูดน้ำจากข้างใต้กำลังเป็นต้นเหตุลดคุณภาพของทรัพยากรน้ำทั่วทั้งภูมิภาค

นอกจากด้านการเกษตรจะมีความต้องการน้ำมากที่สุดแล้ว ทางภาคอุตสาหกรรมและด้านอื่น ๆ ก็เพิ่มความต้องการน้ำมากขึ้นตามไปด้วย ในช่วงฤดูแล้งมีรายงานว่า

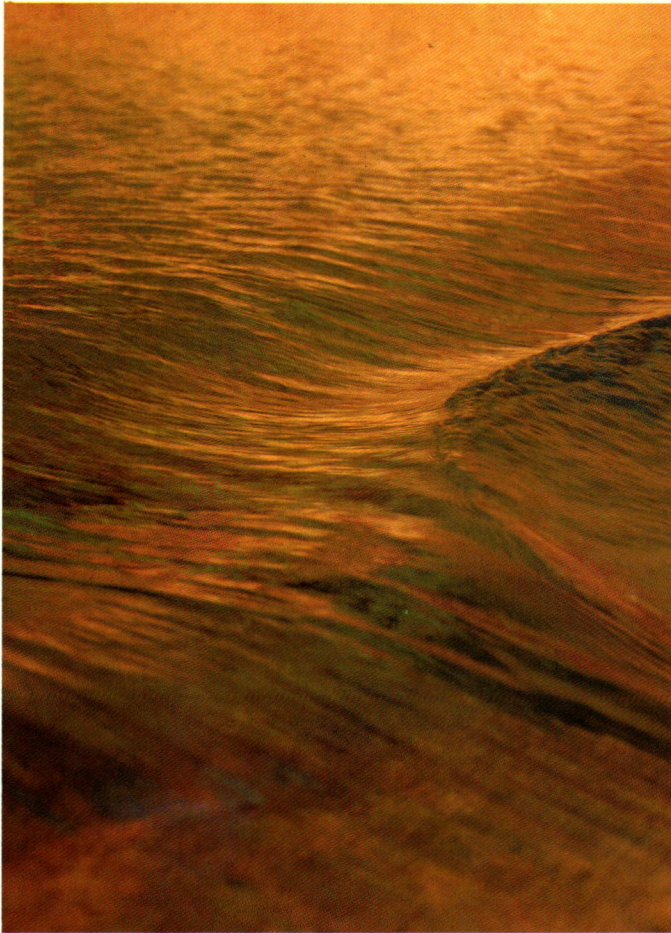

ประเทศญี่ปุ่น จำเป็นต้องมีการนำน้ำเข้า
จากสาธารณรัฐเกาหลี ในปริมาณ ๓๘,๐๐๐
ตันต่อปี เพื่อจะตอบสนองการขาดแคลน
น้ำในด้านอุตสาหกรรม

ในประเทศไทยคนกรุงเทพฯคุ้นเคยกับ
ข่าวการขาดแคลนน้ำในบางช่วงของปี อุต-
สาหกรรมต่างๆ ในประเทศจีน ถูกบังคับ
ให้ลดการผลิตเนื่องจากการขาดแคลนน้ำ
เมืองที่กำลังพัฒนาอย่างรวดเร็วในภูมิภาค
เอเชียจะต้องมีการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง
เพื่อแก้ปัญหาและป้องกันภาวะวิกฤตอัน
เกิดจากการขาดแคลนน้ำ ทั้งนี้ก็เพื่อการ
อยู่รอดของสังคมมนุษยชาติที่มีน้ำเป็น
ปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการดำรงชีวิตของ
สรรพสิ่งทั้งมวล

จากประโยชน์และคุณค่าอย่างมหาศาลของน้ำที่มีต่อสิ่งมีชีวิต และการดำรงอยู่ของสังคม ทำให้ประชาชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ เริ่มมีความเข้าใจและคล้อยตามกันแล้วว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง ร่วมมือกันอนุรักษ์ธรรมชาติโดยเฉพาะน้ำไว้ เพื่อประโยชน์ของ ลูกหลานในอนาคต ทั้งนี้ เนื่องจากยิ่งนานวัน ความต้องการใช้น้ำ ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม และเมือง ก็ยิ่งทวีมากขึ้นตาม ปริมาณประชากรที่เพิ่มขึ้นและความเจริญของประเทศ

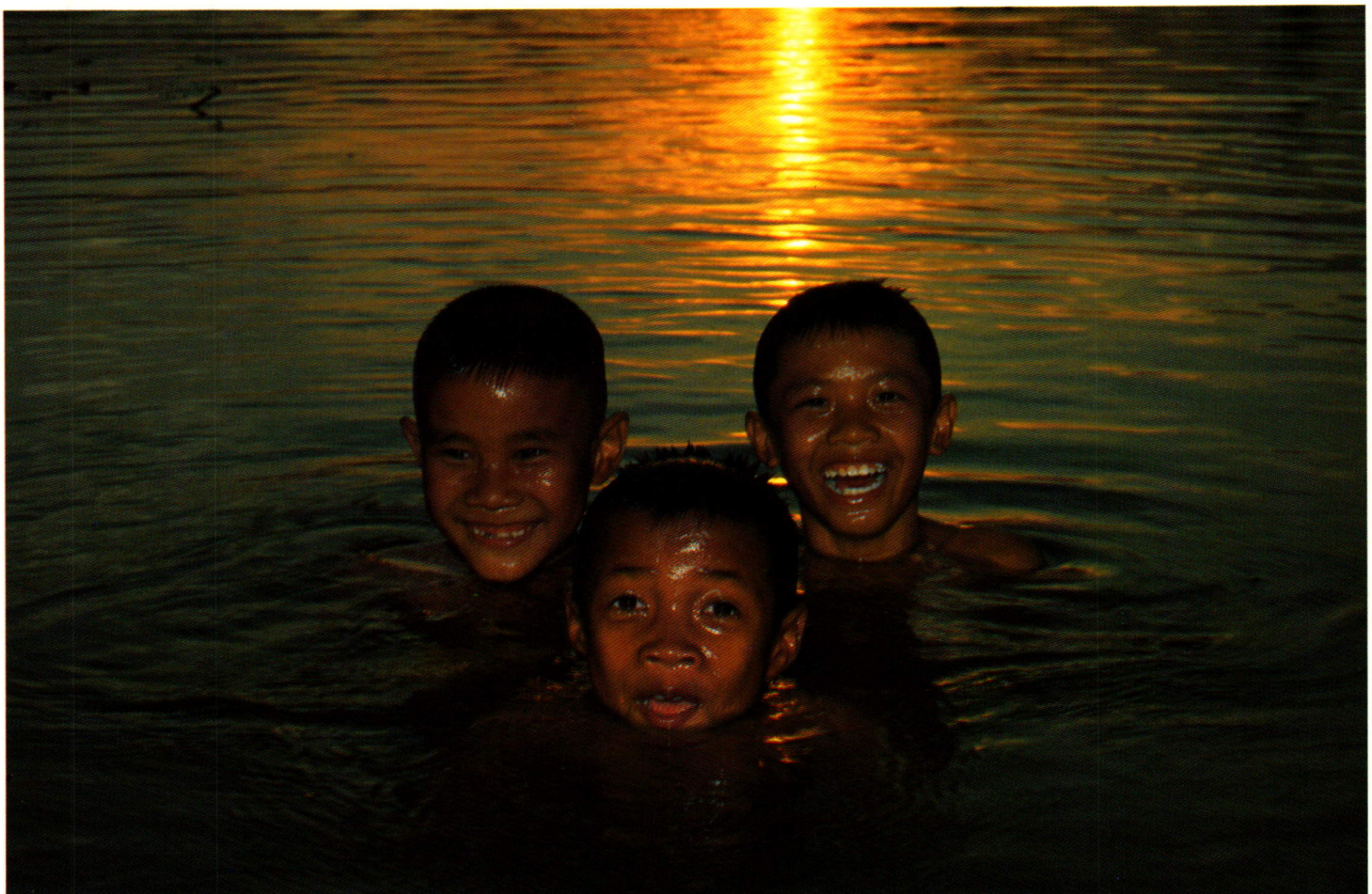
การพัฒนาแหล่งน้ำจึงยังต้องดำเนินต่อไป และโครงการพระราชดำริซึ่งมีมากมายนั้นเป็นตัวอย่างให้เห็นชัดเจนว่า สังคมไทย ยังขาดแคลนน้ำ ทั้งเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค

ทรัพยากรธรรมชาตินั้น หากไม่ใช้อย่างเหมาะสม นับวันแต่จะลดน้อยลง จึงเป็นหน้าที่ของเยาวชนคนรุ่นต่อไปในศตวรรษที่ ๒๑ ที่จะต้องมีภาระอันสำคัญยิ่งในการช่วยกันทะนุถนอมและรักษาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นมรดกของส่วนรวม ให้มีปริมาณสมดุลกับการขยายตัวของประชากร

หลักปฏิบัติหนึ่งที่เยาวชนควรยึดถือ นอกเหนือจากการดำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยอันดีงาม และพัฒนาประเทศให้เจริญแล้วคือการมีจิตสำนึกในการรักษาสິงแวดล้อมและมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติตามคุณลักษณะพึงประสงค์ประการหนึ่งของเยาวชนตามแผนปฏิบัติการ ๒๑ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นต้นแบบแห่งแผนการปฏิบัติทางสิ่งแวดล้อมทั่วโลกสำหรับศตวรรษที่ ๒๑

ทั้งนี้เพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้เป็นเจ้าของโลกที่สมบูรณ์ด้วยธรรมชาติและทรัพยากรอันมีคุณค่ายิ่งต่อมวลมนุษย

หนังสือ "น้ำกับชีวิตไทย" จัดพิมพ์ขึ้นโดยการดำเนินงานของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี โดยมี ดร.สุวิทย์ ยอดมณี เป็นประธาน ดังรายนาม
คณะกรรมการต่อไปนี้

อธิบดีกรมป่าไม้ หรือผู้แทน

เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
หรือผู้แทน

นายแพทย์ดิลก ทิวทอง

นายพิชัย แก้วลำภู

นายวินัย วีรวพัฒนานนท์

นายเย็นใจ เลหาวนิช

นายสุวัช สิงห์พันธุ์

อธิบดีกรมประมง หรือผู้แทน

นายณรงค์ เทียนส่ง

นายคำภีญ สุทธิพิทักษ์

นางสาวอนงค์ ณ บางช้าง

นายพิสิษฐ์ ณ พัทลุง

นายกิตติศักดิ์ วรรณะภูติ

นางวิณีนารถ พันธุ์ดี

นายจิระพล สิ้นธนาภา

นายธงทอง จันทรางศุ

นางประไพศรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา

นางปัทมา ปานประชา

นางสิริกาญจน์ คหวัฐรา

บรรณาธิการ

นางวิณีนารถ พันธุ์ดี

ที่ปรึกษามายบรรณาธิการ

นายแพทย์ดิลก ทิวทอง

นายพิชัย แก้วลำภู

นายวินัย วีรวพัฒนานนท์

นายสุวัช สิงห์พันธุ์

นายกิตติศักดิ์ วรรณะภูติ

ภาพพระบรมฉายาลักษณ์ปก

นายไกรพิทย์ พันธุ์ดี

ภาพประกอบในเล่ม

นายสมชาย หงวนเสียม

ภาพจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ออกแบบจัดทำรูปเล่ม

อาร์ต อิน โปรดักชั่น

พิมพ์โดย

บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด

จัดทำโดย

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

